

خدا آفرین

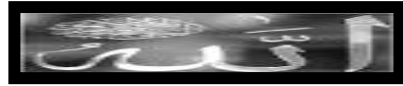
تورکجه - فارسی

فرهنگی ، اجتماعی ، علمی

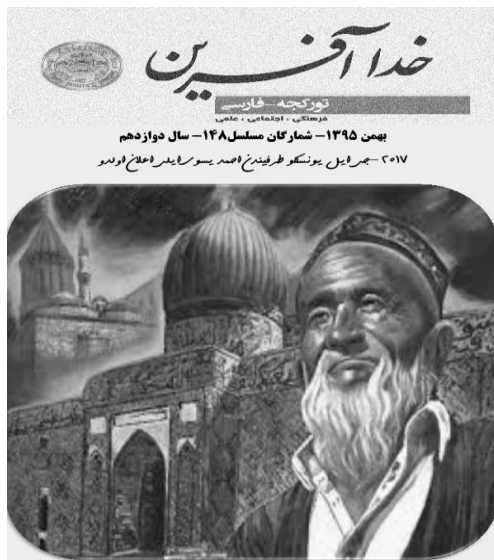
بہمن ۱۳۹۵ - شمارگان مسلسل ۱۴۸ - سال دوازدهم

۲۰۱۷ - جبرائیل یونسکو طرفیندخ احمد یسورایدر اعلانی اولدو

۲۲ بهمن را گرامی باد

خداآفرین ۱۴۸

ایچینه کیلر:

- ۲..... ایچیمیزده سونمه ین بیر ایشیق وار.....
- ۳..... خواجه احمد یسوی.....
- ۶..... آخیر چرشنه و چرشنه آخشامی.....
- ۱۴..... سخنی در مورد رنگها و اعتقادات مردمی.....
- ۱۷..... هریس اطرافی کندلرده ائل ادبیاتی.....
- ۲۴..... بدن اعضاسینا او یغون سوزلوک.....
- ۲۷..... خدافرین فولکلورو.....
- ۳۳..... آتالارین حکیمتلی سوزلری.....
- ۴۶..... آذربایجان و اونون تورکلشمه سی.....
- ۶۱..... اعتبار اف مکتوبو.....
- ۶۳..... قارشیلقلی آذربایجان و تورکیه دئیملری.....
- ۶۸..... قارانیقلار ایچینه.....
- ۷۵..... کیشیلیک سنگری.....
- شعریمیز (س. داغلی - آشیق شمشیر - توفیق فرید - ا. سامانی - و باشقالاری.....
- ۸۰..... قارا یانوار فاجیعه سی.....
- ۱۰۸.....

شماره مسلسل (۱۴۸) بهمن ۱۳۹۵ - ۱۱۲ صفحه

مدیر مسئول ، سردبیر و صاحب امتیاز:

دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

مدیر داخلی: علی محمد نیا

اڈیتور: رکسانا کافی

زمینه مجله:

فرهنگی؛ مسائل اجتماعی؛ معلومات عمومی؛ طنز و سرگرمی سالم

روش مجله:

آموزشی؛ تحلیلی؛ خبری؛ اطلاع رسانی؛ پژوهشی

گستره توزیع: آذربایجانهای شرقی غربی؛ اردبیل؛ تهران

آدرس چاپخانه: تهران چهار راه خاتقاه پاساژ گوهری نسب چاپ ارسباران/پ ۳

نشانی مجله تهران خیابان وصال شیرازی پلاک ۷ طبقه سوم

واحد ۵ تلفن: ۶۶۴۳۰۸۴ - 09192281916

نحوه ارسال مقاله:

تایپ شده بصورت world به ایمیل یا

آدرس ماهنامه به زبانهای ترکی و فارسی

جهت معرفی آثار دو جلد همراه با توضیح

مناسب ارسال نمایید.

اشتراک ماهنامه: یک سال ۶۰۰۰۰ و شش ماه

۴۰۰۰۰ هزار تومان به شماره کارت بانک تجارت

۶۲۷۳۵۳۳۰۱۰۳۸۸۷۰۷ به نام حسین

شرقی دره جک واریز نمایید.

KHUDAFARIN

Cultural and social monthly magazin

managing Director concessioner and chief

Editor: Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

XUDAFƏRİN

Aylıq Elmi, İctimai, mədəni Dərgi

Təsisçi və Baş Redaktor:

Dr. HÜSEYN

ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

say 148-il-2017. Tehran. 12-Cİ İL

تیراژ 5000 قیمت 3000 تومن

[https:// telegram.me/xudaferin](https://telegram.me/xudaferin)

soyturk1345@gmail.com

WWW.KHUDAFARIN.IR

ایچیمیزده سونمه یین بیر ایشیق وار

İÇİMİZDƏ SÖNƏN BİR İŞİQ VAR

مدیر مسئول دکتر حسین شرقی دره جک (سوی تورک)

Sorumlu müdür: Dr. HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK(SOYTÜRK)

ایلردیر اومود دولو
سئوگیله یوغرولموش
بیر آیدین گله جک وار

ایچیمیزده. دالغالی دنیزه بنزه ر بو سئوگی
روحو گاه بویوک لپه لرله ساحيله ووراراق
قوروموش توپراقلارا جان وئریر. آنجاق هیچ
ده همیشه قیریق-قیریق اومودلارلا یاشاماق
خوش گله جه یه موژده چی دئییل. او
اوزدن داها قاباریق فورمادا ایره لی گیتیمک
وگله جه یی دقیق اینجه له مه لیک.

دوزدور هر گون بیر باشارینی قید
اؤدیریک. آنجاق بو یئترلی دئییل اونا گوره
کی اینام تومورجوقلارینی داهاها گئیش
آلانا سرپمک گرکدیر. ایپی اینجلتمه دن
بیرلین داها وئریملی حالا گلمه سی
اوچون ایچمیزده سونن ایشلارین
قارشیسینی آلاق سئوگی وایستکلریمیزین
همیشه دیری و دینامیک اولماسینی
ساغلامالیق. دیلمیزین ومدنیتیمیزین
وارلیغیمیزین اساسی اولدوغو شوبهه

سیزدیز. اونا گوره ده گنج لریمیز تکجه شعر
و یاشعار لا اوزلرینی اویلامامالی دیرلار.
چونکو گونشین قارشیزی بولوتلا قاپالی
قالمامالی. آیدین گله جک نامینا داها
چئوکیک آدیملار آتماق زورونداییق.

یاشام شرطلرینین چوخ چتین اولدوغو بیر
دوئم ده ایچیمیزده اولان آتشین سونمه
سینه ایزین وئرمه یک. سویوق قیشا غلبه
چالان باهار تک اولمالیق. بودا بیر آز
سئوگی و بیر آزدا ایستک ایسته
ییر. ایسترکی اوز میلی کیفیتلریمیزی گوز
آردی ایتمه یک. بیز یاخین و اوزاق گله جک
ده گوزله ینلر وار. دوینغو دولو آنلار گوزله ییر.
کیم بیلر یارین بلکه ده یارینلار. ائله اونا
گوره ده سینیق کونوللو اولمامالیق. ساغمیز
هم سولوموز سونوک اولسادا آتالاریمیزین
شرفلی شانینه بیز ایچمیزی سیجاق
توتمالیق. اولوم و اولومسوزلوقلارا قاپیلما دان
یولو آچیق توتالیم.

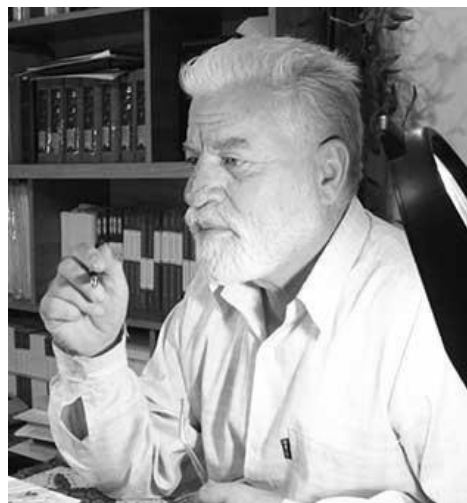
قارداشلیق و بیرلیک نامینه اوجا میللتمیزین
اوغورلو باهارینا دیم دیک آیقدا سلام وئره
لییم. گله جه یه اومودلا بیزی یپراندان قیشا
قارشی آمانسیز مجادله وئره لیم. قوی بیز
سئوینجین جارچیزی اولاق. گوزو یولدا
اولانلار وار.

خواجه احمد یسوی و

دیوان حکمت

دکتر حسین محمدزاده صدیق

احمد است، میان مریدان و درویش اهل حق رایج است. از جمله کلام الهی شناخته شده‌ای که به تبعیت از اشعار خواجه سروده شده است، و چنین آغاز می‌شود:

اول قادریم قدرت ایلن نظر قیلدی،
خرم اولوب یئر یاستیغا گیردیم من، هی!
غریب بنده‌ی بو دونیادان گذر قیلدی،
محرم اولوب یئر یاستیغا گیردیم من، هی!

خواجه احمد یسوی که در شعر «قول خواجه احمد» تخلص می‌کند، آثارش را خود تدوین و منظم نکرده است، دیوان حکمت مجموعه‌ای اشعار صوفیانه و عارفانه‌ای است که بعدها با تدوین اشعار او بوسیله‌ی شاگردان و مریدانش پدید آمده است. در سال‌های اخیر چندین نسخه‌ی متفاوت به همین نام در ترکیه چاپ شده است و در ایران روایت‌های گوناگونی از اشعار او میان درویش اهل حق رایج است و کلامات متعددی به او نسبت داده می‌شود.^۱ بی‌گمان بسیاری از این آثار، از آن خواجه احمد یسوی است. بیشترین منظومه‌ها و دوبیتی‌های دیوان حکمت صبغهی فلسفی و کلامی دارند. «داستان پیغمبر اسلام با قیصر» و «معراج نامه» که از نخستین معراجیه‌های ادبیات ترکی به شمار است در دیوان حکمت قرار دارد.

در دیوان حکمت، نسبت به قوتادغوبیلیگ و عتبه الحقایق، کلمات و اصطلاحات عربی بیشتری به کار گرفته شده است. سنت بیان موجود در دیوان لغات الترك، در دیوان حکمت نیز حفظ شده است. شاعر در سرودن اشعار، هم از وزن هجایی و هم از اوزان عروض بهره جسته است.

خواجه احمد یسوی نخستین شاعر بزرگ صوفی و شیخ سترگ خانقاه ترکی و از نمایندگان بزرگ ادبیات صوفیانه در عالم اسلام به شمار می‌رود. بعدها صوفیان عرب و فارس هواخواهان صادق او شدند و به او «پیر ترکستان» لقب دادند.

عطار در منطق الطیر چند بیت از ابیات دیوان حکمت را به فارسی برگردانده است و تمثیل زیر را آورده است:

حکایت پیر ترکستان و کشف حال او

داد از خود پیر ترکستان خبر،
گفت: «من دو چیز دارم دوست‌تر،
آن یکی اسبی است ابلق، گامزن،
و آن دگر خود نیست جز فرزند من.
گر خبر یابم ز مرگ این پسر،
اسب می‌بخشم به شکر این خبر.
زانکه می‌بینم که هست این هر دو چیز،
چون دو بت در دیده‌ی جانم عزیز.
تا نسوزی و نسازی همچو شمع،

خواجه احمد یسوی در شهر سیرام از شهرهای ترکستان زاده شد و دوران کودکی و جوانی خود را در ماوراءالنهر به سر آورد و در شهر بخارا، مرکز دانش آن زمان تحصیل کرد و شیخ یوسف همدانی (۴۴۰-۵۳۵ هـ.) صوفی بزرگ آن عهد او را جانشین و خلیفه‌ی خود ساخت.

فرجام روزگار خود را در شهر یسی به سر آورد و موجد طریقتی موسوم به یسویه شد که نقطه‌ی آغاز و منشأ الهام طریقت‌های صوفیه‌ی رایج در آذربایجان و نقاط دیگر ایران مانند: ملامتیه، بکتاشیه، بایرامیه، بابائیه، حیدریه و شاخه‌های گوناگون اهل حق به حساب می‌آید.

گویند که خواجه احمد یسوی در ۶۳ سالگی گور خود را کند و به احترام آنکه پیغمبر گرامی ما نیز در ۶۳ سالگی وفات کردند، به گور خود رفت و خفت (۵۶۲ هـ.). در این باب داستان‌ها و اشعار فراوانی که اغلب آن‌ها نقل از زبان خود خواجه

دم مزن از پاکبازی همچو شمع.
پاکبازی کو به شهوت نان خورد،
هم در آن ساعت قفای آن خورد.
هر که او در پاکبازی دم زند،

که در نقل آثار خواجه، سعی بر آن داشتیم
روایات ترکی‌شناسانی چون مرحوم بانارلی، فؤاد
کؤپرولو و فخری ماهر قوجا تورك را اساس کار
قرار دهم. در بازنویسی اشعار، املاي کهن
کلمات را جهت راحتی قرائت برای دانشجوین،
به تمامی دگرگون ساختم. اما سعی بر آن داشتم
شکل باستانی واژه‌ها حتی المقدور حفظ شود.

بسم الله ديب بيان انيلي حکمت آيتيب،
طالبره در و گوهر ساجديم مينا.
رياضتني قاتيغ ترتيب قانلار يوتيب،
مين دفتری سنی سوزين آچديم مينا.
ذاکر بوليپ، شاکر بولی حقی تاپديم،
شيدا بوليپ، رسوا بوليپ جاندين اوتديم.
آندین سونرا وحدت منيدین قطره آتتیم،
همدم بو لیب بیر آستیغا گيرديم مينا.
آلتمیش اوچکه یاشومینندی بیر کونچه یوق،
وا دریغا حقی تاپمای کؤلوم سینوق.
بیر اوستوده سلطان من تیب بولدوم اولوق،
پر غم بوليپ بیر آستیغا گيرديم مينا.
باشیم توفراق، جسمیم توفراق، اوزوم توفراق،
کويدیم یانديم بولالمديم هرگز آپاق.
حق وصلینه یترمن تیب روحوم مشتاق،
زمزم بوليپ بیر آستیغا گيرديم مينا.
پیر مغان جرعه سیندن قطره تاتتیم،
هو هو تیو،^۳ یاشیم بیلن تونلر قاتتیم.
بحمدالله حق وصلینه آخر یئتدیم،
شبنم بوليپ بیر آستیغا گيرديم مينا.
کیمی کورسم، خدمت قیلیب قولی بولديم،
توفراق صفت یول اوستوده یولی بولديم.
عاشقلارنی کوروب اوچکن قولی بولديم،
مرهم بوليپ بیر آستیغا گيرديم مينا.

ایا دوستلار، عشق غوغاسی بولماغونجا،
وحدانیت دریاسینا گیرسه بولماس.
او دریاتین گوهریدیر حق وصالی،
جاندين کنچیب گیرمه کونچه کورسه بولماس.
همت قورون جان بیلگه محکم چالماي،
ماسوانی محبت دین اوزدین سالماي.
کوزی یاشنی نثار انلیپ زارین قیلماي،
اسرار یولین مردنلاردک بولسا بولماس.
«لی مع الله» مقامینا بارماغونجا،
«آن تموتوا» سراینی گیرمگونچه،
فنا فی الله دریاسینا جومماغونجا،
بقا بالله گورندین آلسا بولماس.
شریعتنی بوراغینا مینمه گونچه،
طریقتنی بوراغینا مینمه گونچه.
جذب و جنون عالمنه بارماغونچه،

کار خود تا بنگری بر هم زند.^۲
شعرهای موجود در دیوان حکمت اغلب در تقطیع ۱۲=
۴+۴+۴، و: ۷=۳+۴ سروده شده‌اند. تقطیع بازپسین، در
فعالترین و رایج ترین نوع شعر هجایی فولکلوریک ترکی
ایرانی موسوم به «بایاتی» به کار گرفته می‌شود. مثال:
عزیزیم، گول آللر، / آغ بیلکلر، گول آللر.
عاغلین اولسا، دریاجا، / یوخسول اولسان، گولرلر.
ویا:

زمانا آی، زمانا، / اوخو قویدون، کمانا.
آرپا یئییر، ائشکلر، / آت حسرتدیر سامانا.
مثال برای تقطیع: ۷=۳+۴:

عزیزیم، هاراییندان، / ائل کؤچدو، هاراییندان.
گونده بیر، کرپیچ دوشور، / عمرومون، ساراییندان.
مضامین هر سه باباتی فوق، به گونه‌ای در اشعار
صوفیانه‌ی دیوان حکمت نیز به کار گرفته شده است. و
این نشانگر تأثیر عمیق متقابل کلام خواجه احمد یسوی و
انواع اشعار ادب شفاهی ترکی در یکدیگر است.

در مجموعه‌ی حاضر تعداد اندکی از اشعار دیوان
حکمت را انتشار می‌دهیم. از آنجا که تقریباً همه‌ی
اشعار عارفانه‌ی ترکی که با جذبه‌های خاص
مذهبی میان فرق و طوایف گوناگون درویشی با
آهنگ طنبور خوانده می‌شود و سینه به سینه به
نسل‌های بازپسین انتقال می‌یابد، تصرفات عدیده
در آن‌ها پدید آمده است، متون منتشر شده‌ی این
آثار نیز در ایران اغلب غیر قابل اعتماد است و
با شیوه‌های غیر علمی تدوین یافته‌اند. این است

حقیقتی میداننا گیرسه بولماس.
مردانلارین مورداریدور حق دیداری،
حق دیداری گرک بولسا بول بیداری.
قولخواجه احمد سحر وقتی قیلغیل زاری،
بیدار بولمای حق جمالین گۆرسه بولماس.

گونلرده بیر گون رسول
مدینه ده ایردی یا
محاصره قیلغالی
کافر جبرین قیلدی یا
اول گون اصحاب ییغیلدی
هم مشورت انیلهدی
هر قاییسی بیر سوزی
اورتاسینا سالدی یا
یازو کیمنی یارلیغا
غفار آتلیغ الاهی
اوز قهریندن ساخلاگیل
قهار آتلیغ الاهی
زبون انیله کبریمنی
باغیشلاگیل جرمیمنی
هم آرتورگیل صبریمنی
جبار آتلیغ الاهی

یول اوستیده اولتورور
یولنی سورگان درویشلر
عقبادان خبر انشیدیب
یولاگیران درویشلر
عصالاری ایلگینه
همت کوری بنلینده
عزم یادی دیلینده
آللاه دنین درویشلر.
خرقهلری گیرچکان
کونلوده یوز مین عیان
بیلینگیز ایکی جهان
گۆزه ایلماس درویشلر.
یازوکوم کۆپ یاولاتماس
اسباب داروسین تاپماس
گۆزده یاشین قوروتماس
یاشی آقان درویشلر.
سیرری بیرلان سۆزلر
دیلحه حکمت دوزرلر
عشق بیرلال جان کۆزلر
رنگی ساریغ درویشلر.
ایت نفسینی اولدورور
قیزیل یوزون سولدورور
خواجه احمد گلدورور
ساتیب ینسون درویشلر.

الهی باطل ایشلردن منه بئرگیل پشیمانلیق،
عدسیز جرم و عصیانلار یوره گیمی قیلیپ قانلیق.

ناهم یادیمآلسان سونگوکلر لرزه انیلتور،
جهاندا هیچکس بارمونیمدک جرم و عصیانلیق.
خداوندا اولوغ ذاتین عفو انتمهسن ناگاه،
لحد تاریک، یولوم باریک، همه ایشلر پریشانلیق.
دندین «لا تَقْنُطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ» بار اومیدیم کۆپ،
قیامت تانی آتанда باشیما سالما حیرانلیق.

باشیما دوشوب یننه ده سودای محمد،
بن آنی ایچون کویده شیدای محمد.
سندن دیلگیم بولتورور ای خالق بیچون،
سالغیل قولاغیما منی غوغای محمد.
یولبیر کوچی رحمان و رحیم، غافر و ستار،
قیلما منی شرمندهی گمرای محمد.

عشق سیررینی بیان قیلسام عاشقلارا،
طاقت قیلمای باشین آلیب گنتلر دوستلار.
داغ و داشا باشین اوروب بیخود بولوپ،
اهل عیال خانمندان اوتر دوستلار.

عشق شدتی باشا دوشسه، عاشق ییلار،
بیگانهلر داشلار آتیپ آناگلر.
دیوانه تیپ باشین یاریپ قانا بویار،
شاکر بولپ حمد و ثنا یتر دوستلار.

قولخواجه احمد عاشق بولسان، جانین کویسون
صدقین بیرلن الله دنگیل تانری بیلسون.
دعا قیلگیل مؤمن قوللار دنیا قویسون،
دنیا قویغان آخرته یتر دوستلار.
پانوشتها:

۱. نیک نژاد، سید کاظم. کلامات ترکی، تهران، ۱۳۶۱. (در این مجموعه بسیاری از اشعار خواجه احمد یسوی به صورت درهم و پراکنده و منتسب به شعرا دیگر آمده است).
۲. عطار نیشابوری، فریدالدین. منطق الطیر، به اهتمام احمد رنجبر، انتشارات اساطیر، تهران ۱۳۶۶، ص ۳۰۹/ شیخ فرید الدین عطار نیشابوری. منطق الطیر «مقامات الطیور» به اهتمام سید صادق گوهرین، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، تهران، ۱۳۶۶، ص ۱۴۲-۱۴۳.
۳. دثیه.

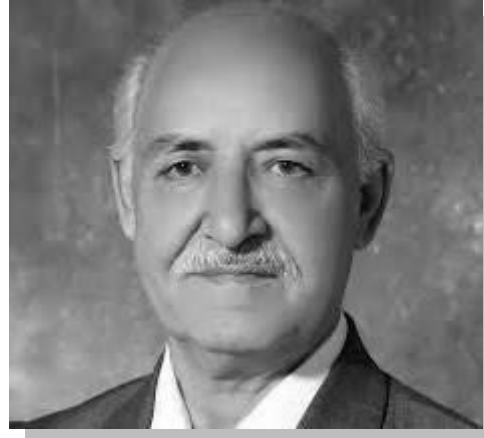
منابع مطالعهی دیوان حکمت:

- آتالای، بسیم. بکتاشیلیک و ادبیاتی، استانبول، ۱۹۴۰.
- احمر وف. احمد یسوی مسجیدی نین کتابه لری، مجلهی دانشگاه کازان، جلد ۱۲، ص ۵۳۹-۵۴۹.
- ارگون، سعادت نزهت. بکتاشی شعرلری و نفسلری، استانبول، ۱۹۶۵.
- اولغون، جمیل. حضرت محمد (ص) فلسفهسی، استانبول، ۱۹۶۷.
- بانارلی، نهاد سامی. رسمیلی تورک ادبیاتی تاریخی، استانبول، ۱۹۷۱.
- بیزرجی، عاصم. دندن بوگونه تورک شعری (آنتالوژی)، استانبول، ۱۹۶۸.
- دوغول، رضا. اسلامیتین کلیشتیردیگی تصوف، استانبول، ۱۹۴۸.
- کۆپرولو، محمد فؤاد. احمد یسوی مقاله در انسیکلوپدی اسلام، ج ۱، ص ۲۱۵-۲۱۰.
- کۆپرولو، محمد فؤاد. تورک ادبیاتیندا ایلک متصوفلر، استانبول، ۱۹۱۸.
- نیک نژاد، سید کاظم. کلامات ترکی، تهران، ۱۳۶۱.

- V, Gordle viskiy. Ahmed Yesevi, Fest schrift Georg Jacob, Leipzig, 1932.

آخیر چرشنه و چرشنه آخشامی

یازار : عبدالعلی مجازی (آسلان شانجان)

بلکهده اؤز ونونکولشدیریبلر، اؤنا گۆره بو مراسیم ده اؤ پایدار و دائمی مراسیم لردن بیرى اولوبدور.

ایندی ایسه گونئی ماحالیندا آخیر چرشنه نین نئجه اجرا اولونماسیندان بیر پارا مراسیم لری تقدیم ائدیرم کی اوشاقلار، یئنی یتمه لر و گنج لریمیز بو مراسیم لری یاددان چیخارتما سینلار.

ایراندای هفته نین ۵ نجی گونونو چرشنه و ایلین سونونجو چرشنه سینى آخیر چرشنه آدلاندیرارلار.

ایلر بویودور، گونئی ماحالیندا هفته بازارلار قورولار، مثلا مرنده، صوفیان دا، خامنه ده، سیس ده، شیندواردا، تسی ده و باشقا شهرلرین هر بیرینده هفته ده بیر دؤنه بازار گونو و شبسترین بازار گونوسوده هفته نین بئشینجی گونو یعنی چرشنه گونلری اولار. شبسترلیرین طالعینه و بختینه اویغون اولاراق ایلین آخیر چرشنه سی ده شبسترین بازار گونو ایله مصادف و برابر اولار.

شبسترده آخیر چرشنه گونو بازار گونو اولورسادا، اونون قاباقکی گونو یعنی بازار آخشامی، اوشاق بازارى آدلانار، بو ایکی گونده (بازار گونو و بازار آخشامی) گونئی ماحالی نین تمام شهرلریندن و سایى ۸۰ دان یوخاری اولان کندلردن عائله لر شبستر بازارینا گلرلر.

شبسترین بازار آخشامیندا (اوشاق بازاریندا) تعریفه، توصیفه سیغما یان شنلیکلر اولارکی گل گۆره سن. آل وئرجیلرین چوخو توکانلارینین ائشیگینده ماتاهلارینی اوجا سسله اؤخشیارلار، چیراغلار یانار، گل-گئد چوخالار، توکانلارینین قاباقلارینی پارلاق پارچا و کاغذلارلا بزه یرلر، توکانچیلارین آرتیق کؤمکچیلری اولار، آل وئرجیلر بیر آی قابقدان بو

(بو مقاله نی ۱۳۸۳ و ۱۳۸۴ انجو ایلین آراسیندا اولان نووروز بایرامیندا باکی شهرینده اشتیراک ائتدیگیم فولکلور سمینارلارینا یازمیشام، بو سمینارلارین تداروک قیلدیغی ماتریاللار کیتابلاریندا چاپ اولوبدور).

نووروز بایرامی نین ان بویوک شنلیک مراسیم لریندن بیرى آخیر چرشنه آخشامی و آخیر چرشنه گونو مراسیم لری دیر، نه زماندان کی، نووروز بایرامی برپا اولونوب و اؤد یاندرما مراسیمی نووروز بایرامیندا باب اولوبدورسا، اؤ زماندان بو شنلیکلر تورک ائللرینده و ارایمیش، مومکون ایدی آدی چرشنه اولمویایدی آیری آد اولایدی، آنجاق بو مراسیم لر تامامی ایله و عینا" اجرا اولارمیش. بو اؤد یاندرما شنلیکلری نووروز مراسیم لریندن آیریلما یان بیر مراسیم دیر. مینر ایل داوام ائدیپ و هئچ دؤلت، حاکیم، دین و اعتقادلار اونو آرادان آپارا بیلمه ییبلر

گونلرە لازىم اۋلان شئىلىرى ھەر ھارادان اۋلوموش اۋلورسا، آلىب حاضىرلايلار.

اوشاقلارنى بازارا كىتىملىكلىرى و چىرىشەلىكلىكلىرى:

بو گون، بازار آخىشى (سە شىنبە گونو) آتا-آنالار، بۇيوك قارداشلار، باجىلار و قىساجا دىسك ائوين بۇيوك گونوزدن بو مراسىملردە لازىم اۋلان شئىلىرى آتماق اوچون، يىنى يىتمەلەر پول وئىرلەر و لازىملىرى اۋلدوغو شئىلىرى تاپشىرارلار و اۋنلار دۇستلارلىكلىك بىرلىككە بازارا گوندرلەر، اۋغلان اوشاقلارلىكلىك تازا پالتارلىرىنى گىيەر، كىچىك باجى و قارداشلارنى يىنىدىن توتار، بازاردا ساتىلان ماتاھلارلىك گۇستىرە-گۇستىرە، آلا-آلا، بازارىن بو باشىندىن اۋ باشىنا آپارار و گون اورتايا قدر دۇلدندىرار، آنچاق ناھارا ائو قايىدارلار.

اوشاقلار اۋ گون آخىشامچاغى و بۇيوكلىر صاباخكى گون (آخىر چىرىشەلىكلىكلىرى گونو) اۋ آلىنان شئىلىرى يىرى گىلىككە مىصرف ائىرلەر. اۋنلاردان بعضىسىنىن آدىنى گىيىرىك: «ساخسى سوسك (سو بولبولو)، تاختادان چاخچاخى^۱، چاخماق داشى، مازالاق، كىچىك كۆزە (دنگىلە)، بالاجا قوال (قۇرى ۱۰ سانتىمىتر)، توتك (ئىلىك)، اۋزلىرىنى دىستىمال، جوراب و آنالارلىك تاپشىردىغى شئىلىرىكى، اۋنلارلىق ھەر بىرى بىر يىردە لازىم اۋلاجاق، مىثلا تازا و سو دىمەمىش سو كۆزەسى، آينا-داراق، انىك-كىرشان^۲، سۆرمەدان و بعضى بىزك شئىلىرى آلارلار.

آخىر چىرىشەلىكلىكلىرى گونو و بۇيوكلىرىن بازارا كىتىملىكلىرى:

بو گوندا عائلەنىن بۇيوكو شىبىستىر بازارىنا گىدر و آخىرچىرىشەلىكلىكلىرى و نۆۋروز بايرامىنا ھىرنە لازىم اۋلورسا

آلار ائو گىيىر. اگر بىر عائلەنىن تازا نىشانلى كۆركىنى و نىشانلى گىلىنى اۋلورسا، اۋنلار تاپاق آپارماق لازىم اۋلان شئىلىرى آلارلار، اۋغلانا كۆت، شالوار، كۆيىك، باشماق، جوراب، دىستىمال و كۆلە قىند. قىدىم زامان كىندىلدە، كۆركىنلەر بىل باغى (قورشاق)، دۇلاق، بىلىك دۇلاغى و تىفتىكىدىن بۆرك آلاردىلار. تازا گىلىن اۋلورسا، اۋنا دا چىشىتىلى بۇيالارلا پالتار، رنگى آچىق بۇيالى چادىرا، چارقىد (كلاغىي)، باشماق، بىزك شئىلىرى، قىزىل قۇلباق، كۆلە قىند و يىتمەلى شئىلر آلارلار.

كۆرەكنە و گىلىنە تاپاق اوچون لازىم اۋلانلارلىك آلاندىن سۇنرا اۋزۇنە، عائلە سىنە و ھەر كىمىسە ھەر نە بايراملىق وئىرمەلى دىرلەرسە، اۋنو و آخىرچىرىشەلىكلىكلىرى گونو و بايرام گونلىرىنى يىتمەلى شئىلىرىنى آلارلار. بو يىتمەلىلەر زامان - زامان، كىند بە كىند و شىر بە شىر بالاجا قىرلىرى اۋلار. مىثلا قىدىم زامان مىئوۋە اۋلان كىندىلدە ارىك، آلمە، آرموت، آلى، ھىئو قاقى (قوروسو)، شۇر بادام اچى، قۇز، كىشىمىش، انجىر و قورو توت، ايدىدە، نوخودچى، اورمو دۇشايى، قۇز حالواسى و يىددى لوىنلر (شىرىنىيات) اۋلاردى. لىكن مىئوۋە اۋلمايان كىندىلدە ھىدىك (پىشىمىش بوغدا، نوخود، مىرجى) حالوا ويا بازاردا ساتىلان شىرىنىيات دان فايدالاناردىلار، آمما شىرلەردە صىنعتلە حاضىرلانان شىرىنىيات، ايرەلى گىلىككە چۇخلو يىتمەلى شىرىنىلەردە آرايا گىلىرى وخالق اۋنلاردان فايدالانىلار. بو شىرىنىلەردىن نىچەسىنىن آدىنى گىيىرىك: شوكولات، نوغول، راحت الحلقوم، باسلىق، پىشمىك، شىركىلواسى، قۇز حالواسى، كانفىت، مامپاس، اطلىسى، شىر پىنىر، يىددى لوىن، (قىر شىركى) و سايىر...

آخىرچىرىشەلىكلىكلىرى (عزالى) آدمىن ائوۋنە كىتىملىكلىرى:

آخىرچىرىشەلىكلىرىن آخىشى اۋد ياندىرماق كىندىدە، مىحلەنىن آدمىلارلىكلىرى يىغىشار، بىرلىككە گىندىلەر، ياسلى

^۱ چاخچاخى: تاختادان دوزەلىنىن و تۇلانىن بىر دىزگە دىركى اۋنو اوشاقلىنىدە تۇلانىدا اۋ تاختالار سىس وئىرلەر، بو سىس وئىر دىزگە چاخچاخى دىيىلەر.

^۲ انىك و كىرشان: قاندىنلارلىق بىزك و سائىلى.

مراسیملردن بیرى ندۇورانين اوستوندن آتيلماق دیر. قديملىر قىزىل گۆنى اۇدلایار و باشلارى اوسته تۇولایاردیلار، بو گۆن شعله لىردى. امما ايندى بعضىلىر آلمینيوم تىكهلىرىنى تۇولامایا قۇيور و تۇولایىرلار، هاوادا شعلهلىرى، اوشاقلار هو چكىرلر، سئوینىرلر. جوان اۇغلانلار هرکس اۇز ائوىنىن قاباغيندا، اگر مومکون اولماسا اوچ-دۇرد ائودن بىرىنىن قاباغيندا اۇد ياندىرار و شنىلىک يارادارلار.

و عزالى آدامين ائوينين قاباغيندا اۇد ياندىراندا سۇنرا، اۇز ائولرىنىن قاباغيندا اۇد ياندىرارلار. بو مراسيىمدن سۇنرا كى اۇد ياندىرما شنىلىكى قورتارار، يئنه قۇهوم قىله (طایفا- تابین) يىغىشارلار او ياسلى آدامين ائوينه. ائون ائوينده شام پيشيرلر. اۇزلىده ائون ائوينده شام يئيرلر و فاتحهده اۇخويارلار، سۇنرا آبرى قۇنشولار دا گلر، تسليت دئير و باش ساغلىنى سۇيله لرلر.

آخىر چر شنبه آخشاميندا اۇد ياندىرماق:

قديملىرده هر كس اۇز ائوىنىن داميندا اۇد ياندىراردى و داملاردان عائله لر بىرى بىرى ايله ايلگى ساخلاياردىلار. بو مراسيىمده يعنى داملاردا اۇد ياندىراندا تامام ائو اهالى سى ايشتىراك ائىدىلر. بو مراسيىمده اوغانلار اۇز سئودىگى قىزى نيشانلاياردى و قىزدا اوغانلى گۇرردى كى گله جكده ائلچى ليگه گئىلرله مناسب جواب وئرسىن لاكىن كۆچلرده اولاندا يالنىز اوغانلار ايشتىراك ائىدىلر و بئله اولاندا نجه اوغان قىزى و قىز اوغانلى گۇره جك، الله

آخىر چر شنبهده اۇد ياندىرماق ايندى قديملىردن ده يوكسك سوييهده اجرا اولور، او بئله دىركى، نچه گون قاباقدان اوشاقلار، يئنى يئتمه لر گئدر، چوللردن قورو تىكان، قىزىل گون، يانمالى تونقال، اۇدون و آبرى ياناجاق زادلار يىغار، ائوده ساخلايارلار. بازار آخشامى (سه شنبه گونو) آخشام چاغى ائو اۇدلاماغلا شنىلىك مراسيىمىنى اجرا ائىدىلر. بو اۇد ياندىرماغىن آدىنا (ندۇورا يا ندارا) دئىرلر. او

بىلىر. بو اۋد ياندىرانلار اۋدون اۋستوندىن نىچە دۈنە
اۋيانا- بويانا آتيلاركن دفعه لرله شعرلر، سۆزلر،
اۋخويارلار و اۋدا- شۇغله يه دئيرلر:

مثلا": ساخلاسين الله بىزى

سن سارى من قيرمىزى

و يا: درديم، بلام، ديش آغريم

آغيرليغيم، باش آغريم

تۈكولسون اۋد دا يانسىن

منيم بختيم اۋيانسىن

و يا:

ندۇورا هاندۇورا

تۇنقالى خىردا دۇورا

ندارا هاندارا

شاه گتتى قندهارا

كىلىد سالما يا كىلىد ساخلاما بئله اۋلاركى، هامى
اۋوين ايچرى سىنه قايدار، ائوده اۋتورار و قاباقجadan،
گونوز بازاردان آلىنمىش يئمەلى شئيلرى يئيركن،
بىر بىرى ايله سۆز- صحبتلر آچارلار، بعضيلرى ده
شعر يا ماهنى اۋخويار. بو وضعيت ده بىر نفر اۋوين
اۋشىگىنده و گىزلىنده (دالدا) دوراركن بىر كىلىد،
باشماغى نىن ايچىنه يا آياغى نىن آلتىنا قۇيار، ائوده
دانىشانلار سۆزلىرىنه قولاق آسار، اۋنلار سۆز-
صۇحتلىرىنه گۆره اۋز روزگارينا، گله جگىنه و
قاباقجadan نىت ائىدىگى قۇتيا (مۇوضعا) نسبت اۋ
سۆزلردن تعبىرلر گۆتورر و اۋنا فيكىرلش، بونا گۆره
ائوده اۋلان آداملار دا بىلرلر، مۇمكون دور اۋشىكده
كىلىد سالان، قولاق آسان اۋلموش اۋلا، چالیشارلار،
ياخشى، گۆزل، لطيف، مزەلى و شوخ سۆزلر، شعرلر،
ماهنىلار و آتالار سۆزلىرىندىن دىيىلسىن و اۋخونسون.
جهد اۋلونار، خستەلىككن، اۋلومدىن، غصەلى- غملى
سۆزلردن ائوده دانىشيلماسىن. بئله لىكله كىلىد
سالان آدام قولاق آساركى، بىرىنجى نفرين بىرىنجى
دانىشىغىندان اۋز مطلبىنى سئچە - آيىرا و اۋز
بختىنى، طالعىنى يۇخلايا. مثال اوچون:

بىرى نىن زيارتدن و سفردن گله جك آدمى اۋلورسا،
يا حيات يۇلداشى (آرى) و اوشاقلارى نىن غربتدن
گلمە سىنه گۆره نىت ائىدىسە و بو:

«كوچەلرە سو سېمىشم

يار گلندە تۇز اۋلماسىن»

شعرىنى ائوده اۋخويارسالار، معناسى اۋ اۋلا بىلركى،
سفردە كىلردن گلى اۋلا جاق.
يا مثلا:

«ائله گلىسىن ائله گئدىسىن

آرامىزدا سۆز اۋلماسىن»

دئىلرسە بو شعر گۆستىرىكى، گرک بىر چۇخ
احتياط ائده و ايشلرىنده بىر آز مراقب اۋلا، گۆزلويه و
اۋزونو خطرە سالمايا و رىسك ائله مەيه.

كىلىد سالماق:

اۋدىاندىرما مراسىمى قورتاراندىن سۇنرا هر كس
اۋز اۋوينه قايداركن كىلىد سالمالار باشلار. بو

و يا بو شعر:

«يار بيزه قوناق گله جک

بيلميرم نه وقت گله جک»

گلرسه، اگر نيت ائده نين غربتده آدامی اولورسا و اونون گلمه سینه نيت ائدیلرسه، معلوم اولمور، بو مسافر ناوقت گله، تئز يا گئج گله جک.

آما شعر بئله اوخونارسا:

«يار بيزه قوناق گله جک

بيلميرم نه وقت گله جک

اولسون کی صاباح گله جک»

نيت ائدن بير آز اميد ائدرکی، مسافری مومکوندور بو گون- صاباح گله، یعنی چوخدا نااميد اولمویا.

بو باره ده فال يوا و ترسه گلرسه، فال صاحیبی مجبور قالار، يا آیری ائوه گئده کیلید سالا يا او ائوده او قدر کیلید اوستونده دوراکی، آیری آدام، آیری سؤز دئییه تا کیلید سالانین منظورو، نيتی ایشیقلانا و آچیقلانا. مثلاً بو شعر اوخونا:

«بویونا قوربان اولوم...

يار گلدی يار گلدی يار گلدی»

يا مثلاً بیرینین آداخلی سی اینجیمیش اولورسا، بو شعر دئیلرسه:

«کوسمه مند، کوسمه مند

محبتین کسمه مند»

معلوم اولور، او آداخلی باریشماق ایسته ییری. بئله- بئله سؤزلردن چوخ دیر و اونوندا اؤزونه گؤره مخصوص ایضاح و آچیقلامالاری واردیر.

آخیر چرشنه ده تاباق آپارماق:

آخیر چرشنه آخشامی آداخلی اوغلانین آتا- آناسی طرفیندن آداخلی قیزلار تاباق تدارو کو گؤرولر، او تاباقدا بيشمه میش (چی) تویوق اتی، چیی بالیق یا بیر داوار بودو، بیر بویوک آینا گؤزل- گؤزل چئشیتلی بویالی پالتارلار، چادرا، کلاغایی، باشماق،

بیر کله قند، نابات، بیر دیس مئیوه، بیر جعبه شیرینی، بیر قدر آجیل (پوسته، بادام، فیندیق، قوز ایچی) و قیزین آتا- آناسینا سوقت، اگر اولورسا باجی- قارداشینا دا بایراملیق بیر بویوک بؤلمه یه (مجمعه) قویارلار. بو تاباگی اوغلانین کیچیک قارداشی، اگر قارداشی اولماسا آیری یاخین آداملاریندان بیر، آداخلی قیزین ائوینه آپارار وئیر. بو تاباگی گتیرن اوغلانا چرشنه لیک (کؤینک، جوراب، شیرینی و یا آیری شئیر) شاباش وئیرلر.

بو چرشنه آخشامی آپاریلان تاباغین جوابینی، بایرام آخشامی، آداخلی قیزین آتا- آناسی طرفیندن بیر تاباق ایچینده (بیشمیش بالیق، بیشمیش تویوق، نچجه جور خورک و یئمک، شاخه نابات، شیرینی، مئیوه، کؤینک، جوراب، دستمال، بویون شالی، قیز تۇخودوغو بویالی ایپ جوراب) و آیری- آیری شئیرده قویولار، دوزولر و یئنه ده آداخلی قیزین قارداشی اولورسا او، اولماسا آیری یاخین آداملاریندان بیر اوغلان بو تاباگی آداخلی اوغلانین ائوینه آپارار. اولاردا بو تاباق گتیرنه بایراملیق (کؤینک، جوراب، دستمال، شیرینی و یا پول بایراملیغی) وئیرلر.

اگر بایرام گونلری محرم آیینا یاخین یا محرم آییندا اولورسا بو تاباگی نچجه گون قاباق آپارارلار، هر حالدا تاباق گؤندریلمه لی دیر.

آخیر چرشنه آخشامیندا باجالیق یا شال سالماق:

قدیم لر داملاردا بیر بالاجا پنجره یه بنزر قاپی (دریچه) اولاردی، اورادان هم ایشیق گلردی همی ده ائوین توستوسو چیخاردی. اونا گؤره آداخلی اوغلانلار آخیر چرشنه آخشامی اؤد یاندرما مراسیمی قورتاراندا سؤنرا آخشام چاغی، قاش قارالاندا، اؤز نیشانلی سینین ائولرینین دامینا چیخار، او باجادان بیر شال (برک) کی قاباقچادان اؤز نیشانلیسی تۇخویوب و اوغلانا وئریدیر، ائوین

آداخلى اۆلمايان اۇغلانلار سئودىگى قىزىن ائوينە شال ساللاياندا، قىزلار نظرلىرىنى بىلە سۆزلەرلە بيان ائدردىلر.

مثلا اگر قىز دا اۇغلانى سئوسئىدى، بىلە اۇخوياردى:

«آى باجادان شال سالان

بايراملىغىنى آلان

چك شاليوى سئومىشم

بايراملىغىن قۇيموشام»

اگر سئومەسئىدى بىلە سۆيلەيردى:

«آى باجادان شال سالان

تئز منە مايىل اۇلان

منى سنە وئرمزلر

گئد آيرى ائودە دۇلان»

و يا:

«آى باجادان ساللاما

تئز شاليوى ساللاما

منى سنە وئرمزلر

داى خالايى يۇللاما»

بو شال ساللاماقلار اۇناگۆره اۇلاردى كى، اۇغلانلار نيشانلىلارنى گونوز، ايشىقدا گۆره بىلمزدىلر و كۆركنلر اوتاناردىلار شخسا "اۆزلىرى گئدىب چرشنەلىك و بايراملىغلارنى آلسىنلار. بو عمل اۇ

اۇرتاسىنا ساللايلار. قىز و قىزىن آناسى دا بىلرلر، بو شال اۇ آداخلى اۇغلانين شالىدىر. اۇ آن دا هر نه، اۇغلانا چرشنەلىك وئرمەلى دىرلر، اۇ شالا باغلایارلار، اۇغلان شالى داما چكر و شىلرى گۆتورر گئدر.

هاشم ترلان يازير «آداخلى اۇلدوغوم زامان، چرشنە آخشامى آداخلىمين ائولرىنين دامىنا چىخىب شالى ساللادىم، آداخلىم و آناسى هر نه قۇيدولار و باغلادىلار، شالى يوخارى چكمەدىم، سۇنرا اۇنلار گۆردولر، شالين اوجونا بىر كاغاذ باغلانىب، آداخلىم او كاغاذى آپاردى قۇنشو قىزىنا اۇخوتدوردو، گۆردو اۇ كاغاذدا يازىلىب «فاطمانىن اۇزونو بو شالا باغلایين». چۇخ گۆلندن و شنلىكدن سۇنرا، بايراملىغىمى باغلادىلار، چكدىم يوخارى، سۇنرا دامدان يئندىم ائولرىنە و گۆروشدوك.

بو بارە دە رحمتلىك **اوستاد شەريار**، حيدر بابايەسلام منظومەسىنىن ۲۷ نجى بندىندە بويورولار:

«بايرام ايدى، گئجه قوشو اۇخوردو
آداخلى قىز بىگ جورايين تۇخوردو
هر كس شالين بىر باجادان سۇخوردو
آى نه گۆزل قايدادى شال ساللاماق
بىگ شالىنا بايراملىغىن باغلماق
شال ايستەدىم، من دە ائودە آغلادىم
بىر شال آلىب، تئز بئلىمە باغلادىم
غلام گىلە قاشدىم، شالى ساللادىم
فاطمە خالا، منە جوراب باغلادى
خان نەممى يادا سالىب آغلادى»

دئمەلىم كى چۇخ اۇغلانلار نيشانلى اۇلماكان قاقاق، سئودىگى قىزىن اۇزونو تىكجە گۆروب دانىشا بىلمەدىگىنە گۆره و اۇندان بىر هن آلمانا ايمكان اۇلمايدىدا، بو شاللارى اۇ باجادان ساللاياردىلاركى، قىزىن اۇزوندىن و آناسىندان راضىلىق آلسىنلار. هر حالدا شال صاحىبى معلوم اۇلمالى ايدى.

بۇركون ايچينه بىراز شىرنىيات تۇكر و يئره قۇبار. بۇرك صاحبى گئدر بۇركونو گۇتورر قاجاركى، ائو صاحبى ائو تانيانماسين. آمار هر نه اندرسه، ائو صاحبى بۇرك صاحبىنى تانيار و آدينى سسله ير. آمار بۇرك صاحبى اؤزونو ائشيتمه مزيلگه وورار و دالى سينا باخماز تا آيرى ائو گئده چاتا...

آخىر چرشنه گونو سحر چاغى آخارسو باشينا گئتمك:

آخىر چرشنه مراسيملىرىندىن بىرى ده سحر تئزدن هاوا ايشىقلانمادان، آخارسو (چئشمه، كهريز، چاي) باشينا گئتمك دير. بو مراسيم ده بئله اولاردى، آخىر چرشنه گونو سحرين ايشىقلانماسينا بىر ساعاتجا قالاندا و كيشيلر يوخودان دورمادان، جوان خانىملار خصوصى ايله قىزلار، آخارسو (كهريز) باشينا گئدرلر، اورادا بىر ياشلى (ياشى چۇخ اولان) برك-دوژك ده باشاران خانىم قاباقچادان اؤزو ايله الك، قئىچى، آينا، داراق، سورمه دان و بعضى برك شئىلىرى... دورو سو باشينا آپارار، اورادا اوتورار، گلنلر گؤزله ير. جوان قادينلار، تازا گلنلر و قىزلار قاباق گون بازار آخاشامىندان آلىنان تازا و سو دييلمه ميش كوزه يه (منسه يه) بىر آز يئمەلى شئىلردن دولدورار، آپارار سو باشيندا بركچيه وئدرلر. جوان خانىملار، قىزلار باشلارنى و اوزلرىنى بو دورو سودا يوباندىن سۇنرا، بركچى خانم، اؤ گلنلرلر و قىزلارلر اؤز گؤزونه قاشينا بىر آز يئتيشر و برك وئردن سۇنرا قىزلار نچە دؤنه آيناي باخار، اورگىندىن بىر سۇزلر (آرزوسونو) كئچىركن، اؤ سودان اؤ تاي بوتايا آتيلار و بو سۇزلرى دئىرلر:

«آتيل باتيل چرشنه

بختيم آچيل چرشنه»

سونرا اؤ تازا كوزه نى تمىز سودان دولدورار و ائو قايىدارلار. ائو يئتيشنه قدر كوزه يئره قۇيولمالمالى دير. اوندان سۇنرا، گون ياييلاندا، گنجلره و جوان اوغلانلار نووبه يئتيشر. اۇنلاردا اؤ سويون

اوتانماغىن قاباغىن آلماق هم ده بىر محبت، شنىك و اىستك ياراتماق اوچون ايدى.

ايندى، داها نه اؤ آدمالار وار نه اؤ درېچهلر، نه اؤ شاللار و نه اؤ شال ساللامالار. ايندى اؤ درېچهلر پنجره يه دؤنوبلر، شال ساللايانلاردا آيرى كهكشانلاردان يئر اوزونه شال ساللايىرلار، بئله ليكله بيزيم فۇلكلوروموز باتير گئدير.

قاشىق چالانلار و بۇرك آتانلار:

آخىر چرشنه مراسيملىرىندىن بىرى ده قاشىق چالماق و بۇرك آتماق دير. قاشىق چالانلار بىر عدە اوشاقلار و يئنى يئمەلر اولارلار، آخىر چرشنه آخاشامى اؤد ياندىرماق (ندوورا) دان گلندىن سۇنرا، (اؤ زامان كى، آداخلىلار، نيشانلىلارنىن ائولرىنه شال ساللاماغا گئدرلر) اؤز ائولرىندىن بىر مىس كاسا و بىر دمىر قاشىق گۇتورر، قۇنشو ائولره گئديب، قاپى سىنىن دالىسىندا گىزلنر و الينده اولان دمىر قاشىقى، مىس كاسايا بئش اؤن دؤنه چالار و قولاق آسار، گۇرسون قۇنشو اؤنون سىنىنى ائشىدىر يا خىر؟ اگر ائشىدرسه، اؤنا بئله جواب وئرمەليدير: «قاشىق چالان گلدیم». يعنى بىر زاد سنه گتيرىم، آمار ائودن جواب گلمه سه، اؤ قاشىغى دؤبارە كاسايا چالاجاق. بو ايشى اؤ قدر ادامە وئره جكدىركى، ائو صاحبىندىن بىر سس گلسىن (هن يا يۇخ). ائله كى بىر آز شىرنىيات يا هرنه وئرسەلر آلدى، گئدر آيرى ائوين قاپى سينا و اؤ ايشى تكرار اندر... بو ايشلر تامامى ايله شنىك اوچون دور، هئچوقت دىلنچى ليگه فيكىر اولونماسين. چون، ائله اوشاقلار قاشىق چالماغا گئدرلر كى، آن پوللو آدمالارين و مقام صاحبلىرىنىن اوشاقلارى دىرلار، بو ايشين داوامى دا بۇرك آتماق دير. اؤ دا بئله دير، بىر اوشاق همان ساعتده بىر ائوين قاپى سىنى دؤير، آمار اؤزو قاجار داليدا گىزلنر. ائله كى، ائو صاحبى قاپى يا گلدى، اؤز بۇركونو ائو صاحبىنه طرف آتار. ائو صاحبى اؤ

علی منه یاشیل آشیق وئوردی

ایرضا منه نۇرۇز گۈلو درردی»

قدیملر ۱۳۵۰نجی گۈنش (۱۹۷۱نجی میلادی) ایل لره قدر تهراندا دا یومورتانی مئیوه ساتان آرابالارین اوستونده ساتاردیلار، اونا گۈره ائلهجه و همان آرابانین اوستونده اولان یومورتالاردان فایدالاناراق، آرابا اوستونده ده یومورتا دؤیوشدورمه باب ایدی.

شبستر ماحالیندا بیلجی و اوستا اوشاقلار، گنجلر بایراما ۴۰ گون، بیر آی قالاندا یومورتالاردان نچهسینی دیشلرینه وورماقلا یۇخلایار و اۇنلارین چۇخ برکینی آیرار و اۇنلاری قیرمیزی اۇلماق اوچون نار و سۇغان قابیغیلا سودا بیشیرندن سۇنرا دوزون ایچینه قویلا یارلارکی، یومورتا چۇخ برکیسین (بیر آی دوز ایچینده قالار) اۇ یومورتالاری آخیرچرشنبه و بایرام گۈنلری دوزون ایچیندن چیخاردار و کنندین مئیدانلاریندا اوشاقلاری چئورهلرینه (دۈورهلرینه) ییغارکن مش قوروشوب (شرط باغلایب) یومورتالارینی دؤیوشدورمگه باشلایارلار، بئلهلیکله هرکسین یومورتاسی سینماسا، سینانین یومورتاسینی آلار. بیرنفر، بیر یا نچه نفر ایله بیر آندا یومورتا دؤیوشدورمگه باشلایا بیلر، اۇنلارین بیر یورار و بیر یا نچهسی الینده یومورتانی توتار، بو یومورتانی توتانا (یات) اۇ بیر ی آداما (وور) دئییلیر. یومورتالاری، اوجلاریلا، اوجلارینا و دیلری ایله، دیلرینه وورارلار، بئله کی، یاتانین یا وورانین یومورتاسینین بیر طرفی سینمیش اولار. یومورتاسی سینانا اودوزان و سینمایانا اودان دئییلیر.

باشینا گئدرکن بو شنلیک مراسیمده ایشتیراک ائدرلر. بو ساعاتلاردان سۇنرا جوانلار تازا پالتارلارینی گئیر، کۈچهلرده یومورتا یا آیری اۇیونلار اۇیناماغا باشلایارلار. نیشانلی قیز اۇغلانلار دا اۇز نیشانلیلارینا تاباق حاضیرلایارلار و یوخاریدا قئید اولونان تاباگی، اۇغلانلارین آتا-آنالاری نیشانلیلارین ائوینه گۈندرلر و تاباق آپارنلاردا چرشنبهلیک آلارلار، بونودا دئمهلیم، قدیملرده بو گۈن جوانلار شیکارا گئدرمیشلر، آت چاپار میشلر و آیری قهرمانلیغلار ائدرمیشلر، ایندی داها بئله بیر شئیلر یۇخدور...

یومورتا بویاماق:

جاوان قادینلار قیزلار خصوصی ایله نیشانلی قیزلار یومورتالاری بیشیرندن سۇنرا، ایستی- ایستی (قیرمیزی، ساری، یاشیل) بویالارلا آغ یومورتالارین اوستونده شکیللر، گۈللر چکر و یازیلار یازارلار. یومورتالارین اوستون بزلر، نیشانلیلارینا تاباق آپاراندا نچهسینی بیر کاسادا یا بۇشقابدا، اۇ تاباغین ایچینه آرتیرالار، یا دا اوشاقلار چرشنبهلیک و بایراملیق وئرنده اۇ بویالی و گۈزل یومورتالاردان وئرلر. یومورتانی بیشیرنده و بویایاندا بعضی سینین اوستوندن بیر ساپ یا ایپلر سیریلر و بویانین ایچینه سالارلار. پیشتندن سۇنرا اۇ ساپلاری آچاندا، یئرلری آغ قالار و بیر گۈزل ناخیش (نقشه) یومورتانین اوستونده قالار.

آخیر چرشنبهده یومورتا دؤیوشدورمک:

ایلین سۇن گۈنلری خصوصی ایله آخیرچرشنبه و بایرام گۈنلری، آذربایجاندا یومورتا دؤیوشدورمک اۇیونو ایفا اولونار.

استاد شهریار بو بارده یازیرلار: (حیدر بابایه سلام، ۳۲جی بۇلوم)

«یومورتانی گۈیچک گۈللو بویاردیق
چاققیشدیریپ سینانلارین سۇیاردیق
اۇیناماقدان بیرجه مگر دۇیاردیق

سخنی چند در مورد رنگ ها با توجه به اعتقادات مردم قره داغ و دیگر ترکها

کرم حسین زاده (مدرس دانشگاه و کارشناس آموزش و پرورش)

خدای آسمان از گل سفید، انسان سفید خلق کرد. برادرش «ایثرلیک» نیز به پیروی از او انسان سفید را خلق کرد. اما اولگتن انسانهایی را که ایثرلیک آفریده بود، سیاه کرد»^۵

در میان ترکان یکی از افسانه ها بدین شرح است: «آغ آنا (مادر سفید) اولگتن و ایثرلیک را آفرید زمانی که زمین در درون اقیانوس بزرگی غرق شده بود و روی اقیانوس غاز سفیدی پرواز می کرد، اولگتن و ایثرلیک از کف اقیانوس گل را بیرون کشیده و در هوا می پاشند که از آن گل ها زمین بوجود آمد. از آنجایی که انسانهای ایثرلیک سیاه بودند گاو نری که او سوار می شد نیز سیاه بود حتی قربانی های ایثرلیک سیاه و قربانی های اولگتن سفید یا دارای رنگ روشن بودند. از آنجایی که «هال ننه سی» در شکل یک دختر زرد رنگی هم تصور می شد این امکان را فراهم می سازد که به عنوان نماد خورشید تصور شود، لازم به ذکر است که بر حسب اعتقاد اومای و بر حسب عادت، تیر و کمان و پارچه سفید نماد او به شمار می آید. «یادا داشی» (سنگ باران) به رنگ های آبی رنگ، سفید و سبز بوده است، رنگ آبی رنگ خدای آسمان رنگ زرد رنگ خورشید، رنگ سفید، رنگ خدای روی زمین به حساب می آمد، گویا این رنگ ها رنگ های دلنشین بوده اند»^۶

مردمان ترک، سنگ باران را برای اینکه قدرت و نیروی خود را داشته باشد همیشه در یک پارچه سبز یا آبی پیچیده و در جای خنک و نمناک نگه می

سفید، سیاه، قرمز،

آبی، زرد و سایر

رنگها در میان قبایل

و مناطق مختلف

ترک زبان پیوند تنگاتنگی با بحث اسطوره شناسی دارد.

از قدیم الایام، رنگ سفید، رنگ خدای آسمان (اولگتن) و رنگ سیاه، رنگ خدای زمین (ایثرلیک) می باشد. زرد - قرمز برای خورشید و روشنایی و آبی هم برای آسمانها بکار رفته است. بر حسب این اعتقادات رنگ ها در موقعیت و مناسبتهای مختلف کاربرد خاص خود را دارد. «در میان قوم «یاقوت»^۳، «قام ها»^۴ بر روی کلاه های خود از پارچه قرمز رنگی استفاده می کردند، علت این کار بدین سبب بود که رنگ قرمز با نور و روشنایی پیوند داشته و نماد خورشید به حساب می آمده است. قام ها لباس خود را از پوست گوسفند درست می کردند. گوسفند در میان قبایل ترک توتم بوده که نشان وحدت و همبستگی به شمار می رود. در میان قوم «سایان آلتای» افسانه ای اسطوره مانند وجود دارد اولگتن،

^۵ - چایلی، صمد، اومای، تبریز، نشر اختر، ۱۳۸۳، ص ۲۷

^۶ - همان، ص ۳۱

^۳ - نام طایفه ای است

^۴ - اولین هنرمندان مردمی بودند

مقدس به حساب آوردند، رنگ آبی هم رنگ خدای آسمان بوده به همین خاطر شرکت کنندگان در این مراسم بر روی کلاههای خود پارچه های سفید یا آبی می بستند، این رنگ ها فقط در مراسم و جشن های اهالی استفاده نمی شد بلکه در میدان های جنگ نیز کاربرد داشت، مبارزان مردمی همیشه بیرق های سفید، زرد و آبی، در دست می گرفتند.

ما می توانیم از این بیرق ها نماد خدای اولگئن، خورشید و خدای آسمان را پیدا کنیم. این سربازان با در داشتن این نماد خدایان خود، آنها را به کمک فراخوانده و در راه آنها خودشان را فدا می کرده اند. رنگ سیاه در مراسم عزاداری همیشه جلوه خاصی داشته و در میان مردم رنگ سیاه نماد عزاداری و ماتم می باشد :

گول آچماز، قارا باغلار
گوی باغلار، قارا باغلار
بالاسی آلن آنا
باشینا قارا باغلار

اهالی منطقه وقتی پلکشان خودبخود می زند، پارچه قرمز رنگی بر روی چشمان خود گذاشته و می گویند:

«خیر آتیرسان آت
شر آتیرسان یات»

(اگر بر خیر می زنی، بزنی)

(اگر بر شر و زیان می زنی، نزن)

رنگ قرمز، نشان میل شدید به چیزی یا کاری و نمادی از حسرت، تمایل و اشتیاق است، قرمز رنگ عشق و خون است. قرمز رنگ جنگ، جرأت و جسارت است، قرمز رنگ نفسانیات و اعلام خطر است و سمبل عشق و تحرک در بسیاری از کشورها،

داشتند. در میان طایفه ساقی مراسمی بدین صورت برگزار می شده است: «گوسفند را در اطراف اوبا (محل سکونت عشایر) می چرخانیدند و سپس آن را قربانی کرده و بدون اینکه استخوان های او را بشکنند گوشتش را در دیگ بزرگی پخته و در میان مردم تقسیم می کردند بدین ترتیب نیروی آن حیوان که توتم آنها بوده است به ایشان منتقل می شده است. در حال حاضر مشابه این رسم در میان اهل حق منطقه کلیبر نیز رواج دارد.

افرادی که در این مراسم شرکت می کردند بر روی کلاه خود پارچه سفید یا آبی رنگی می بستند به نظر ما بستن این پارچه های رنگی تصادفی نبوده است. هر رنگی ریشه در اسطوره ها دارد رنگ سفید، رنگ اولگئن خدای خالق انسانهاست زیرا اولگئن خدای دنیای روشنایی است بعدها بعضی پدیده های مقدس و توتم ها را به رنگ سفید گرفتند. حتی بعضی پادشاهان، مقرر پادشاهی خود را در مکانی که رنگ سفید در آنجا (در اسم آن مکان یا در خود آن محل) وجود داشت بنا کرده و آنجا را به عنوان سرزمین

در میان بعضی از قبایل و طوایف ترک، شکارچیان شب هنگام پارچه سفید یا آبی رنگی را قبل از شکار از میان دو درخت چنار به همراه پوست خرگوش و موی اسب سفید، آویزان می کنند. موی اسب سفید بدان جهت است که به رنگ سفید و به اولگتن اختصاص دارد و در افسانه ها و داستان ها اسب سفید مقدس شمرده شده است و به همین سبب هم قهرمانان مردم ترک، اسب های سفید رنگی سوار می شده اند، در میان بعضی طوایف افسانه هایی وجود دارد که در آنها اکثراً به مرد ریش سفیدی بر می خوریم که

دارای عصای سفید و صورتی نورانی است. پس می توانیم این مرد را تعبیر به خود اولگتن نماییم. در برخی از افسانه می گویند که اولین پادشاه یعنی «آخ خان» (خان سفید) در دامنه کوه سفید اطراق کرده بود و در بعضی از روایتها هم می گویند که دنیا را «آخ ننه» (مادر سفید) خلق کرده است. به نظر ما هم پارچه سفیدی که برای دفن مرده ها استفاده می کنند ریشه در بحث اسطوره شناسی دارد.

رنگ لباس عروس قرمز است و بسیاری از کشورها هم رنگ قرمز را رنگ شادی می دانند حتی در برخی مناطق کشورمان و همچنین در منطقه کلیبر در جشن های عروسی و شادی لباسهای قرمز رنگ بیشترین طرفدار را دارد.

رنگ قرمز، رنگ شور و عشق و آرزوست. قرمز احساسات را فعال می کند و شادی و نشاط را در انسان بر می انگیزد و در این زمینه هیچ رنگی قدرت قرمز را ندارد قرمز مثل آتش گرم است. حتی در برخی مناطق قرمز را رنگ آتش دانسته و مقدس می شمارند. قرمز رنگ بسیار هوشیاری است. زیرا نظرها را به سرعت به خود جلب می کند و همچنانکه نماد عشق بوده به طرز شگفت انگیزی احساسات عاشقانه را در وجود انسان بیدار می کند. هر جا قرمز وجود داشته باشد هیجان و نشاط نیز در آنجا هست به همین دلیل است که بانوان جوان و همچنین کودکان رنگ قرمز را دوست دارند و از طرفداران این رنگ می باشند.

تحقیقات نشان داده است که در فرهنگ های کهن و قدیمی دو رنگ سفید و سیاه بسیار برجسته به نظر می رسد چنانچه رنگ سومی وجود داشت آن رنگ حتماً، رنگ قرمز بود در برخی زبان ها برای قرمز مترادف هایی مثل، رنگارنگ و زیبا وجود دارد واژه قرمز چیزی فراتر از یک اسم است این رنگ سبب سرزندگی و تحرک جسم می شود و امروز بواسطه تحقیقات و مطالعات این نظریه به یک اصل و قانون علمی مستدل تبدیل شده است.^۷

^۷ - منبع : ویکی پدیا (دانش نامه آزاد)

ھریس اطرافى كندلر ده ائل ادبیاتی

سویله ین: دکتر حسین محمدزاده صدیق
چئویرن: محمد داوریار اردبیلی

-اگر ایت دال با دال هوروسه، بلا گئدر.
-بایقوشو اؤلدورمک گناه دیر.
-زاغچالاری دوتماق پیس دیر.
-اگر بیر آدام «چیل آت» ایلن اوزلشسه، گلدیگی یولدان قایتمالی دیر، گئری دؤنمزه ایسته گینه چاتماز.
-هر وقت بویلو آرواد دؤوشان یا دوهننن قاباغیندا دورسا، قارینداکی اوشاق ترپشسه، اونون آغزی بؤیوک اولار.
-دیرناق و توکو بوکوب و دیوار دشیگینه قویماق گرگ، تا صاحبی چاش - باش اولمایا.
-قوناغین باشماغینا دوز تۆکسن تئز گئدر.
-بئگلر جنتین حوری لریندن دیرلر و رعیتلر ننه حوآنین اؤلادلاری.
-بولاق باشیندا حتماً اوچ ایلن سو ایچمک گرگ، اورادا اگیلمک پیس ایش دیر.
-اگر خمیر آدامین الیندن سوروشوب دوشرسه، ائوه قوناق گلهجک.
-اگر پیشیک ال - اوزونو یالاسا، بد اخلاق قوناق گلهجک.
-تندیر دیوارینا، یاپیشمیش خیردا چؤره کلری یئیهن آدام، پول تاپاجاق.
-گون باتان دان سونرا، یورقان - دؤشگی اولدوغو یئردن بیر - بیر آیری یئره داشیماق گرگ.

۲- ایل آخیر چهارشنبه نین مراسمی

-ایلین آخیر چهارشنبه گونو، هامی حمامدا یوینار.
-بو گون قنودان آتدانماق یاخشی ایشلردن بیرى دیر.
سو اوستوندن آتدان - آتدانا بو شعرى اوخویورلار:
«آتلیم - دوشوم چرشنه!
یئمیشه قاتیم چرشنه!
باشیمین آغریسی،
دیشیمین آغریسی،

۱- خرافاتا اساسلانان عقیده لر

-خلق اینانیر کی اگر شنبه گونو حمامدا یوینسالار خسته له نرلر.
-گون باتان دان سونرا سو ایچمزلر، چونکو بو اؤلولرین حقى دیر.
-گون باتان دان سونرا قونشویا هئچ شئی وئرمه مک گرگ.
-شنبه گونو دیرناق دوتماق پیس عمللردن دیر.
-اگر بیر کیمسه، گئجه وقتى باشین داراق ایله داراسا، بختی نین توکلری تۆکولر.
-گونش باتان چاغى، زیر - زیبیلی ییغیشدیرساق، وار - دولت الدن چیخار.
-گون باتان چاغى، ائوده بیر شئی پیچاق ایله یونماق، آدامی بورجلو ائلر.
-گئجه ائوی سوپورمک پیس دیر.
-گئجه، قونشویا الک وئرمک بد عمل دیر.
-عوولدا یان ایتی اؤلدورمک گرگ.

-اگر او گون شانا پيپك قوشو كنده گله رسه، بو اونون علامتی دير کی اگر بیر کیمسه او گونه قدهر یاغ تدارك گورمه ییب دیر، ایلین آخیرینا قدهر عائله سی یاغ سیز قالا جاقدیر.

-او گونو مسافر خانه یه گتتمز لر، مسافرتده کیلر ایسه اؤزلرینی ائوه یئتیرمگه تله سرلر.

-ائوه توپلاشیب چهارشنبه قاریشیغی ییته رلر، اله آغاج آلیب اونلاری بیر - بیرینه ویریپ ائولری قاپی - قاپی گزیب اوخویارلار:

«قیشدان چیخدیق، یازا گیردیک،
وئرین - وئرین، بولوتلارا کؤینک آلاق.»

تؤکولسون، قالسین بورادا.»

ایل آخیر چهارشنبه، هریس اطرافی کند اهالیسی اوچون بایرام دان مهم و اهمیتی دیر و بو گون ده:

-حیوانلاری سحر تئزدن سو ایچمک اوچون بولاغا آپاریرلار کی چهارشنبه گونونون صبحکی سویوندان ایچسینلر. آت و باشقا حیوانلارین قویورق و بویونون توکلرین قیسسالدارلار!

-هئج کیمه اوت، پندیر - یوغورت مایاسی وئرملر.

-هئج ائوه قوناق گتتمیرلر کی خوشلوغو یوخدور.

-گئجه لر اوشاقلار دامن باجاسیندان قورشاق سالارلار و او اهلی مجبور دورلار کی اونلارین بایراملیغین

۳- ایل بایرامی یا نوروز مراسمی

ایلین آخیر گونونده، گون اورتادان سونرا، اهالی کندین میدانینا ییغیشار و عزیزی اؤلموش آدمالارین ائوینه طرف حرکت ائدرلر و اونلارین قاپیسی قارشیسیندا دایانیب اوره گینی بئله جه اله گتیره لر:

«سون غمینیز اولسون،

گلن گونلریز خیر اولسون.»

-تزه ایلین ایلک گونونون سحری اهالی کندین قبرستانینا ییغیشیب و فاتحه اوخودوقدان سونرا بیر - بیرلرینه دئیهرلر:

«بایرامیز مبارک اولسون! سنلن بئله!»

-و تزه ایل اوچون چوبان، سورو اوتاران، سوچو، قوروچو سئچیب اونلارین مزدونو تعیین ائدرلر. بو ایش، بعضاً گون اورتایا قدهر دوام ائدیر.

-سونرا ائوه قاییدیپ بیر کله قند نار و باشقا شیلر ایلن دسته - دسته بؤیوک و حرمتلی آدمالارین بونلار قدیم

قورشاغین اوجونا باغلا سینلار. بایراملیق عادتاً، یومورتا، جوراب، دستمال و باشقا شئی لردن عبارت دیر. اما وارلی - کارلی دولتی آدمالار قویون و اونا برابر پیشکشلرده وئرهرلر.

-گون اورتایا قدهر اودون و کول - کوس ییغیب قالارلار کی چهارشنبه گئجه سی اود ائله سینلر.

-گئجه اودون اوستوندن آتیلیب و سو اوستوندن آتیلاندا کی شعرلری اوخویارلار.

– هر وقت گۆی گورولدهسه هر کیمسه ثروتی قدهر
معین قدهر بوغدا گتیریب تۆکور تارازین یانینا و
دئیر: «بیر بئله یاغیمیز اولسون!»

۴- بو شئیلرین دوشر – دوشمزی اولار

گؤیرچین ساخلاماق، تاختا قاشیق آلماق، سوغان
اکمک، گامیش سودوندن پنیر دوتماق، داشینماق،
بوغداننی سودا ایسلادیب یازدا جشن اوچون سمنی
حاضرلاماق، ائوین دیواری اوستونده بایقوش
گۆرمک، بعضی آدمالارین مثلا بئگ و گلینین
گلیشی، تویوغون اوخوماسی، بیر غریب آدمین
کنده ساکن اولماسی.

۵- مقدس یئرلر

۱. امامزاده: خینه Xəneyə کندی نین چۆلونده، خینه،
هییه Hiye و ناهران Nahran کندی نین مشترک
قبرستانی نین یئرلشدیگی محله دیر. گئیش بیر
میدان دیر کی هریس اهالیسی و اطرافدا کی کندلرین
جماعتی، دینی مراسمین گئچریلدگی گونلرده - مثلا
عاشورا و فطر بایرامیندا - اورایا توپلاشیب، شیهلری و
تعزیه دارلار دسته لرینی تماشا اندیرلر. بوتون بو

زمانلار اربابلار، خانلار و ایندی اونلارین قالیق لاری ها
بئله آرتیق طمعلی دولت مأمورلاری نین ائوینه
گئدیرلر. گون اورتا چاغی اؤز ائولرینده نهار یئدیکن
سونرا یاخین کندلره طرف یولانارلار کی او کندلرین
حرمتلی آدمالاری بونلاردان اینجیمه سین.

–ایلین ایکنجی گونو، عائله عضولری نین و یاخین
قوهوملارین بیر - بیر ایله گۆروشمک گونودور و بو
گونده نه قدهر گۆزلیک، صفا، صمیمیت و شنلیک
واردیر.

–بو گون، گونش باتانا قدهر هر ائوه گئدرسه لر،
ایسته دیکلری هر شئیدن یئییب و هر شئی گۆتوره
بیلرلر. ائوه ایه سی اونلارا آجیق لانا بیلمز و ائله اونا
گۆره دیر کی بو گون ائولرین چوخوندا یوغورت،
سود، شیرینیجات، چۆره ک ایچلی فیر و باشقا شئیلر
چوخ بولدور.

–سیزده به دره قدهر بایرام دیر، بونا گۆره هر گون
آروادلار بوغدا قووررو و گئجه لر ییغیشیب اونو
یئیه لرلر.

–یئدی شئی قوورماق ایلن «قاوورقا» دوزه لدیرلر:
نخود، آریا، بوغدا، مرجی، دارچین و بئله جه شئیلردن
عبارت یئمهللی حاضر لایب اونو «یئددی لؤئوم»
آدلاندیریرلار. بو بایرام آخشامی گئجه سی نین
مخصوص یئینتیلردن دیر. اوندان بیر اووج گۆتوروب،
«تاراز» (یا طراز) عنوانیندا دستمالا بوکوب نه ره نین
کنارینا باغلائیب، گلن ایل بایراما قدهر اوردا قالیر.
ایلین ایلک گونو بولاقدان اوچ داش (چینقیل)
گۆتوروب، گتیریب آتیرلار «تاراز» ین ایچینه. بیر آز
اوزه رلیک و بیر آزدا ایت نجسی نی قاریشدیریب
تارازا تیکیرلر.

آداملاریندان بیرینی توغو قالدیرماق اوچون امامزاده یه گؤندرمزسه توغ اونو لعنت اندیب، یوخ اولاجاق!
امامزاده نین گیریش قاپیسی نین اوستونده آیدین جاسینا اوخولان بیر آد یازیلیمیشدیر: «شیخ ابواسحاق» و امامزاده نین یاخینلیغیندا کی داش لوحه جیک ده ۹۹۹ هـ تاریخی قازیلیبدر.

قبرستانین اطرافیندا کی داشلار و هیکل (مجسمه) لرده، تومیزین ایزلری قباریق شکیل ده گؤزه چارپر.
۲. بورج Burj: اوزهرینده «علی» یازیلیمیش. الوان نقشلی کاشیلار بزه دیلمیش، «بورج» آدلی بنا «نوغه دی» کندینده یئرلشمیش و کند اطرافی بوتون یئرلردن آیدین گؤرونور. کندین قوجا کیشیلری روایت اندیرلر کی بو بورج قدیم زمانلاردا بو محلین حاکم لری نین حکومت مرکزی ایمیش و سرلی زیرزمینی وار ایمیش کی اسیرلری اورادا اؤلدوره لرلریمیش. اهالی نین چوخو بو فکرده دیرلر کی «بورجو» هنج کیمسه تیکمه ییب دیر و او سری و الخفیة الله دیر. یعنی غییدن ظاهر اولوب. هنج کیمسه ده جرأتی یوخدور کی «بورجا» حرمتسیزلیک ائتسین. بورجا نذر ائدن چوخدور کی بو مقدس بنانین خادم لری اونلاری قبول اندیب، توپلا ییرلار.

۳. اوجاق Ocağ: ایگرمی ائولی اندیز Əndiz کندینده گوران Goran طایفاسی یاشاییر کی غیری گوران اهالی، بله بیر محکم عقیده ده دیر کی گورانلارین باشچیسی نین ائوینده بیر «اوجاق» واردیر کی «جمعه آخشامی» یعنی پنجشنبه گونلری اوردا ییغینجاق تشکیل اندیرلر. من دؤرد ایل اورالاردا معلم لیک ائتدیگیم ایللرده بو اوجاغی گؤره بیلیمه دیم. اولاییلر کی اهالی نین اوجاقدان مقصدی همان جمخانا اولسون

ییغینجاقلاردا توغ Tüğ آدلی بیر شئی گزدریرلر. و او، بؤیوک بیر آغاجدان عبارتدیر کی توغچو اونو بئلینه باغلاییر. توغ اونو قاجیردیر تا بیر آداما یئتیشسین کی نذری وار. اگر نذرلی نه قدهر کی توغ اونون چیکینده دیر، نذرینی ادا ائتمه سه توغ، توغچونو او قدهر قاجیردیب داغا - داشا ویراجاق تا پارام - پارچا اولسون.

من گوردوگوم توغچو، اوتوز نچه یاشلی آرواد - اوشاغلی جوان بیر کیشی ایدی که «نوغه دی» کندینده یاشایردی و حیاتی نی تأمین اوچون توغچولوقدان علاوه فعله لیک ده اندیردی. اونون آتا - باباسی دا توغچو ایمیش.

دئیلنلره گؤره آذربایجاندا هله لیک دؤرد نوع توغ واردیر: بیرینجی سی آتشیک کندینده، ایکینجی سی موغاندا، اوچونچو اردبیل ده و دؤدونجوسو نوغه دی ده.

توغلا باغلی خرافی عقیده لر: الف - کندین قوجا آغساققال کیشیلری روایت اندیرلر کی گنجه یاتیب صبح دوروب گوردولر کی توغ امام زادادادیر. و هله لیکده هر وقت ایسته سه ظاهر اولار و نذرلرینی ییغا توللانیب هیجانلار و حتی گؤرولوب کی توغ یول گئدیر و گلیر توغچونون ائوینه.

ب - سؤیله ییرلر کی توغچودان باشقا بیر کیمسه توغا ال ویرسا، بیر گؤز قیریمیندا اؤلر. یا خوددا ممکن دیر توغ اونو قبول ائتسین. اما بو گونه قدهر توغچودان باشقا آدم توغا ال ویرماغا جرأت ائتمه ییبدر!

دئیرلر کی اگر توقچو توغو، توغون ایسته دیگی گون، گؤتورمه سه، یا مسافرت ده اولسا یا خسته لنسه، اگر اولادی یوخدورسا اؤز قارداشی و یا یاخین

کی گورانلار هر پنجشنبه اورا توپلاشیب، اؤز قایدا قانونلارینا مخصوص ییغینجاق گئچیریرلر.

«گورانلار»، «حروفیه» حرکتینا باغلی دیرلار کی اسلام دینی نین ظهور ائتدیگی ایلک دؤرلرده بیر چوخ اجتماعی گروهلار کیمی متشکل ایدیلر و خلقی عصیان ائتمگه تحریک ائدیب، چوروموش حاکمیتلری ییخماق و ظالم حاکملری آرادان آپارماق اوچون الله شیردیلر.

خصوصیله حکومتیه ضد جمعیتلر تشکیل ائدیب فعالیت گؤستریردیلر کی بو جمعیتلرین احاطه دایره لری گئیش لنین و اکثر حاللاردا موفقیتسزلیگه اوغراییب تاپدالانیب شدتلی صورتده تعقیبلره معروض قالیردیلار. بنله لیکله اونلار آغیر شرایطده عملی مقصدلری اوچون گیزلی فعالیت گؤستریر عقیده و فکرلرینی سرکی (سمبولیک) دیل ایله ایفاده ائدردیلر. «گورانلار» جمعیتی عصرلر و قرینه لر بویو اصل مقصدیندن یاینیب، خرافات و افسانه لره بورونوب بوگونکو شکلده تظاهر ائتمیشدیر. «گورانلارین مراسم دلی» آذربایجان تورکجه سیدیر و مقدس نغمه لری «کلام»، کلاملاری قوشانلار «صاحب» آدلانیر و شاه اسماعیل ختایی کی گورانلار آراسیندا «شاه ختایی» عنوانی ایله مشهوردور اونلارین ایستکلری سی، یاردیمچی سی، امداد طلب ائتدیکلری شخصیتلردن دیر.

«جمخانا» گورانلار اوچون چوخ سئویملی دیر و بو عقیده ده دیرلر کی اورایا گلن بیر کیمسه هر جهتن تمیز اولمالی دیر. «جمع خانا» دا توسو اولمامالی، پیس سؤزلر سؤیله نمه مەلی دیر. چونکو صاحب لارین اورادا حاضر اولان روحوندا قورخورلار.

۴. شئیید Sheyid: گوروان Goravan کندی نین گیره جگینه بیرلشیدیر. پالچیق دام - داشدان عبارت دیر کی اهالی هر هفته پنجشنبه گونلری اورایا ییغیشیب، شمع یاندیریرلار و دئیرلر کی اورادا مقدس بیر شهید دفن اولوبدور.

۵. آی قالاسی Ay Qalası: هر ایل یاز فصلی نین اورتالاریندا شاه سئون طایفالاریندان بعضی سی (اینالیلار) هریسی اطرافی یام - یاشیل یایلاقلارا کؤچورلر و بو محلین یوردلارینا حرکتلیک و جانلیق نعمتی گتیریرلر. «آی قالاسی» بیر تپه آدی دیر کی هر ایل یایدا آلاچیق لار ایچیندن اوزوک قاشی کیمی پام - پارلاق ایشیق ساچیر. بو تپه ائل اوچون مقدس دیر و بو عقیده ده دیرلر کی هر کیمسه آی قالاسی نین بولاقلاریندان بیر نچه جرعه سو ایچسه یوز ایلدن آرتیق یاشایار.

تپه Təpə: «هییه» کندی نین کناریندادیر. بو کندین بعضی اهالیسی هله ده بنله جه دوشونورلر کی «تپه» قدمگاه دیر. بو کند آنتیک ماللارین تاجر و دلاللاری نین جولانگاهی دیر. عتیقه شیلرین چوخلو پوللارلا آلینب - ساتیلان مرکزی دیر.

۶ - قوناقلیق لار

آشاغیدا کی خصوصی حادثه لر باش وئردگی زمانلار، قوناقلیق اوچون مراسم تشکیل ائدیلیلر و بوتون کند اهلی، کیشی - آرواد، کیچیک - بؤیوک هامی دعوت اولونور. اگر بیر نفر کند اهلی باشقا کندین ساکنلرینی قوناقلیغا دعوت ائتسه، کند جماعتی نین هامیسی ال - اله وئریب گلن قوناقلاری قارشیلاییرلار. مثلاً قوناقلارین آتلارینی طؤیله لرینده ساخلایب، قوناقلیق

وئرن اوچون، چۆره ك پيشيريب، ائوينى الوان
قالى لرله دۆشه يير و سائر.

بو قوناقلقلاردا اساس يئمك بوزباشدان عبارتدير اونا
گۆره ده قويون كسيب اونون اتيني پيشيره لر.

قوناقلقا سبب اولان عامللر: ۱- يير نفرين اولومو، ۲-
نذرلى آداملارين تشكيل ائتديگى ييغينجاق، ۳-
مقدس يئرله زيارته گئدنلرين قوناقليغي، ۴- زيارتدن
گله نلرين قوناقليغي، ۵- توى اوچون قوناقليق.

بو قوناقليق و ييغينجاقلار اؤزونه مخصوص مراسيم ايله
باشلانيب سونا چاتار. مثلا مشهده و يا مكه يه زيارت
گئدنلر يولا دوشمزدن نچه گون قاباق قوناقليق
وئره لر و بوتون تائيش و اوزاق - ياخين عزيزلرينى
دعوت ائدرلر. چاغريلانلاردا زيارته گئدن آدامين
يولا دوشدوگو گون آتلى - پياده كنده گليب،
طنطنه لى شكل ده و جاه - جلال ايلن اونو هريسه قده ر
يولا سالارلار و اكر زيارته گئدن پوللو اولسا،
آتوماشين گله ر قاپى سيني آغزينا و يولا سالانلار
ماشينلا ياناشى هريسين ياخينليغينا قده ر آت چاپيب
اونو مشايعت ائدرلر. زوارين قاييديغي وقت يئنه ده
توپلاشيپ يولا سالديقلارى كيمي اونلارى كنده
آپارارلار. زيارتدن قايدان آدام، اؤز حركتلىرى و
ظاهرى قىلغىنى دگيشيب، آرديجيل صورتده
مسجده، روضه مجلسلرينده حاضر اولور، اليه تسبيح
آلير. ساققاليني اوزاذيب، الله شير كى دانيشيق -
دوروشوغوندا اؤزونو ديندار و تميز اخلاقلى
گؤسترسين و زيارتینه قدر - قيمت قائل اولسون.

۷ - نازلاملار

آنالار اوغلان اوشاغلارنى نين بويونا بئله جه
اوخشاييرلار:

«بالاما قربان بيزوولار،
بالام ناواخ قيز اولار.
بالاما قربان گنجى لر،
بالام ناواخ سئچيلر!»

«خاندير، خاندير،
باغچادا قوش قوواندير.
قيلنج - قمه بئلينده،
ويرماغا پهلواندير!»

اوشاق اكر قيز اولسا آنالار بئله سؤيلر:
«قيزدير! قيزيلدير!
خبرى يوخ، اوغلانلارين.
آغزينا پوخ اوغلانلارين.
بو قيزى آلان گلسين،
قيزىلى اولان گلسين.
گئدين قيزىلى گتيرين،
بو قيزى يئردن گؤتورون.
كينييه بير كند سالين،
بو قيزى توي يئتيرين.»

يئرلى لر بو شعرلره نازلاما و باشقا مكانلاردا اونا
اوخشاما دئيه لرلر. اما اوخشانين آيرى معناسى دا وار و
ائله شعرلره دئييلير كى موشگارلار Mushgar (نوحه
اوخويانلار) بير كيمسه نين اولومو ايله علاقه دار يأس و
ماتم مراسملرينده گور، اوجا سس ايلن يانيقلى شكل
اوخويورلار و ائشيدنلرى آغلاديرلار.

۸ - آند ايچمك

اهلى مذهبي آند ايچمه لردن علاوه آشاغيدا آدلاريني
چكديگيميز شئيله ده آند ايچير: چيراق (= چراغ)،

- چۆره ك، دوزچۆره ك، وجدان، يئددى آرخا، روح
 و اونون انداملارينا، مثلا: روحون گۆزو، باشيا، عزيز
 جانييا، امام زادالارا و سائره يه: بو اود قيريم اولسون،
 ائويم ييخيلسين، بالالاريم اولسون، گئتديگيم زيارتين
 ثوابى سنین اولسون، دده وين قدى قبرينه، قند كيمي
 گۆزوم آغارسين و سائره.
- دارا دوشنده، آغرى، آجى و قورخو زمانى آغلايىب
 بئله سۆزلى ديله گتيررلر:
- اى ميخى مسمارا دۆنده رن آلا! –
 – فلک ائويمى ييخدى، ائوى ييخيلسين.
 – ايشله ييب يئمه ين بالا وای!
 – حاققى بى مزد بالا واری!
 – حاققين نئجه ايتدی!
 – نئجه تپيكلر آلتدا قالدین!
 – اى باتميش دنيا! اوره گيمي ائله يانديردين،
 توسدوم گۆيه ساوريلدى!
 – آتيمين آلنينا گون دوغمادى.
 – فلک، فلک آى فلک! باشيما گتدين
 کلک،/ هاميا توروب اکدين،/ نه يه منه يئل
 پنک؟
 – ساغيمدا ظولوم، سولومدا ظولوم! بس من هاردا
 اؤلوم؟
- ۹ - حربه - زوربا**
- اربابلار رعيتى قورخو تماق اوچون، اونلارى
 حده له ييرديلر، بو حده لمه لر بعضاً عمل ائديرديلر.
 حربه - زوربالارا مثال:
- آتيمين قويورغونا باغلالتديررام ها!
 – آغاج آلتدا اؤلدوررم!
 – دودمانيا اود ويررام!
- ديرناغلاريى (يا ديشلريى) چكديررم!
 – نسلوى كسهرم!
 – قولقلاريى ديوارا ميخلالتديررام!
 – آرواديى آتيم ايلن چكديررم!
 – دوداغلاريى تيكديررم!
 – كۆچويو چاتارام داليا!
 – باشيى قورو - قورو قيرخديررام!
 – قالقان يلن دؤيدوتدوررم!
 – ديرى - ديرى قويلالتديررام!
 – دانيشان، قالخان ديلوى بوينوون كۆكوندن
 چيخاتديررام!
 – وئره م اينن له و اوزونو بير ائللر!
- ۱۰ - يوخسوللار مذمتى**
- يوخسوللارى آلچالديب، تحقير اوچون دئنه سۆزلر،
 مذمتلر و قيناملار:
- وارلى، كارلى، ثروتنلى - دولتنلى لرين ديلنچيلرى
 قيناملارى:
- آله داغينا باخار، قار وئره.
 – رعيت دن ايش، آدامدان يئمك.
 – ناخيرچى قيزيندان خانم اولماز.
 – كندلى اؤلسو صدر - كافورو نئيلر؟
 – بيزيم ائويميزده ائله گونده اون باتمان دوز
 ايشله نير.
 – گۆزوويو تيكيسن اؤزگه لر.
 – وئرمه لى اولسايدى آلايه اؤزو وئره ردى.
 – يتيم اوشاغسان، بوزول يات.
 – وارين اولسايدى، اؤزون يئهردين!
 – منى آلايه ديكلدنمه ييب، بنده نئجه
 ديككلتسين؟

بدن اعضاسینا اویغون

سۆز لوک

محرم پریزاد

سولدوز ماحالی، نقده شهری، فرقوزاد کندی

آتى باش آپاریر: مغرورلوق، سۆزوکچرلیک. (باخ: باشى دوزلاماق).

آغریماز باشا، دوز باغلامازلار: باخ: ساغ باشا ساققیز... [قدیم حکیم لر داوا درمانی].

آغریمیان باشا دسمال باغلامازلار: یعنی یئرسیزجه سینه اؤزونو چتین ایشه سالما. آلا باش: کۆپک، ایت.

آیاغا دورسام باشین ازهره: بیرینه ظفر تاپاندان سؤنرا باشین سیندیرماغا هدهله مک. اؤز باشینا اولماق: یییه سیزلیک. صاحب سیزلیک. بؤیوک سۆزونه باخمایان.

ایری باش: باشی یئکه، کلله سی بؤیوک. باشا چالماق: قاخینچ، یاخشیلیغی دیله گتیرمک، میننت قویماق.

باشا حنا یاخماق: گۆزهللیک اوچون ساچلارین، باشی ساققالی حنا ایله بویاما.

باشاسو آتماق: حمام ائتمک. قوسل تۆکمک.

باشا گلن، عقله گلمز: باشا گلن، قضا- قدهره عقل ایله چاره ائتمک اولماز. اولاجاغا چاره یۇخدور.

باش آلچاق: سوچلو، آبییری گئتمیش آدم.

باش آلچاقلیق: آبییرسیزلیق، ائعتیبارسیزلیق.

باش آياغیندان: آدم آياغیندان، نفر حئسابی.

باش آياق وورماق: ترسه، قاریشیق.

باش آینیماق: فیراقت، راحتلیق، آسوده لیک، دینچلیک.

باش الده اولماق: دیری، قئید-ی حیاتدا اولماق.

باش الده اولماق: اولو، قئید-ی حیات دا

اولماق، اولموش آدم.

باش اوجالیق: آبییرلی، آدلی، سانلی یاشاما.

باشا وورماق: یاس دا، عزادا، و ضرر- زییان مقامیندا

ال ایله باشا دؤیمک، حسرتینی بیلیدیرمک.

باش - باشا دایماق: ایکی نفرین محبتله

یاشاماغینا ایشاره دیر.

باش - باشا دیمک: برابرلیک.

باش - باش اؤیرتمک: تربیه، تربیه وئرمک.

[حئیوانلاری، خصوصی ایله کل لری، جامیش لار،

فیل لری تپه سیندن آغاجلا ووروب باشین آشاغی

سالماغی اؤیره ده لر، سؤنرالار آغاجلا باشینا ایشاره

ائدهن کیمی حئیوان باشینی آشاغی اییر و

صاحبی آياغین اونون باشیندا و یا بؤینوندا

مؤحکم لشدیرندن سؤنرا، قالخیب اونون بئلینه

مینیر]. قافاسی قالین آداملاری تربیه ائدهنده

ایشله درلر.

باش، بئیین: باش و بئیین، حؤوصله. [باشیم

بئیینیم گئتدی].

باش بدنین تاجی دیر: عوضولر ایچینده، باشین

اهمیتینه ایشاره دیر.

باش بیر اولماق: آروادلا، کیشی نین بیر یاتماسی.

باش پالتار ائله مک: بؤیونلا باشی یوماق، باشی و

پالتاری بیر زاماندا یوماق.

باشدا بؤرک ساخلاماق: کیشی لیک له یاشاما.

باش ساخلاماق: آبیرلا ياشاماق. اۆزگه يه مؤحتاج اۆلمادان كئچينمك.

باش سورتكم: شوخلوق، ساتاشماق، زارافات، ايجه شمك. دؤلاشماق.

باشسيز بۇرك: صاحابى اۆلموش پاپاق. بۇش قالميش پاپاق.

باشسيزلىق: بۇيوك سوزلوك. يييه سيز ليك.

باش قاخينجى: شماتت. بيريسى نى كيچيلتمك اوچون، ياخشىلىغى باشينا چالماق.

باش قۇوزاما: عوصيان.

باش قۇيماق: اينتظار و توقۇع اوزويله بير شئى اۆزونونكو بيلمك، كيسه تيككمك جيب تيككمك.

باش گۆتوروب گئتمك: ديدهرگين دوشمك، كوسوب اۆلكهدن چيخماق.

باش وئرمهك: بيريسى نين هدهلهمه سينه جاواب

وئرمهك، داوادان قاقماق. «حئوانلاردا ايكي

دؤيوشكن حئوان بير - بيريله اوز اوزه گلنده،

بيريسى اوز دؤنده ريب دعاوايا گيريشمهك اۆزونو توتوب اوزاقلاشما حالتى».

باشى اۆزونون دئىيل: جان يانديران، خاديم، الى آچيق آدام، سخالى.

باشى باشماغينا ديمز: باشماغى قييمتلى، اۆزو ديرسيز آدام، لياقت سيز، ديرسيز.

باشى بدنينه آغيرلىق ائدير: اۆلومو گليب، باشى وورولماق ايسته بير.

باشى پاقلى: كيشى تايافاسينا ايشاره دير. كيشى لردە حد-ى تكليفه چاتانلار.

باشى جيدادا گزير: عاصى و ياغى

آدامين اۆلدورولوب و باشى نيزهده خالق آرا عيبرت و هدهلمك اوچون دؤلانديرماغا ايشاره دير.

باشى چاميرلى: ياسلى، عزا صاحيبى، عزيزى اۆلموش آدام. باشينا چامير

(چۆمور) ياخميش آدام.

باشى دانقىلداير: بئىنى سۆز ييغماغا و تربيه يه حاضير دئىيل.

باشى دوزلاماق: اۆلدورمكدن منظور دور. قديم زامانلاردا، ساواشلاردا ظفر تاپاندان سؤنرا

موخاليقلرى اۆلدوروب باشين تۇربادا دوزا ياتيرديب، اوزاق اۆلكه لردن حاكيمه گؤنده رهديلر. دوز اىي لنمه يين قاباغين آلاردى.

باشى شاه باشينا بنزه بير: بير نفرى پالانلاماق. اندازه دن آرتيق بير نفرى تعريف ائتمك. يالان تعريف.

باشى قاشانماق: داوايا دؤلانماق. داوادان اۆترو سينه شمك. باشى، قولاغى بير قارا پولا ديمز: لياقت سيز آدام.

باشى قۇوقالى: باشى حاديتله آدام. فيرتاتينلاردا دوشوب چيخان آدام.

باشى كسيك ليك: يييه سيز ليك صاحب سيزليق.

باشى گودازا وئرمك: دىلى اوسته اۆلومه گئتمك، باشى موفته سينه اوتوزماق.

باشى گؤوده سينه ياراشمير: لياقت سيز آدام، دهيرسيز آدام.

باشيم دا سنين دير: مالدان - واردان علاوه باشيما دا صاحب سن سن.

باشيم سنين دير: باشدان عزيز بير شئى يۇخ، اۇ دا سنه قۇربان.

باشيم كسيليب خبرى يۇخ. قانيم ايچيمه گئدير: ناچارليقدان ظولمه تابلاشيپ دينمهك

دايانميشام. درديمك كيمسه نين.

باشى منديللى: شاه، سولطان.

باشى موسلمان، دىبي كافير: خيمى، اوزده دوزگون گؤرونن آما سامان آلتدان سو يئريدن و

آرا قارشيديران آدام. اوزده دوز، گيزلينده بد عمل آدام

باشى موشارلا كسمه لى دير: آغير گوناھلى، و آغير جزايه لاييق آدام.

ایچریسی و عملی پیس آدمالار کی ظاهرده مظلوم
لاکین خفادا ظالیم و زییانکار دیلار.

چال باش: آهیل یانا آدم. ساچلاری یاری آغ، یاری
قارا اولان آدم. یاری قوچا.

داز باش: کئچل، باشینین توکو تۆکولموش.

دانا باش: ساده، قانماز آدم.

دانقیر باش: کئچل، باشینین توکو تۆکولموش.

ساغ باشا ساققیز یاخمازلار: یعنی آسان ایشی
چتین ائله مزلر.

سنین ده باشینا گل سین: پیس گونو یا دا کی

خوش گونو بیر آیری کیمسه یه آرزیلماق.

عقله گلمه یین، باشینا گلمه سین: آرزى-

دوعادیر. بیر نفره خوش گون آرزیلماق.

کئچل باشا حنا یاراشماز: کئچل باشا حنا نه

گر کدیر. کئچل باشا حنا یاخمازلار.

منده باشیئمی باشلار قاتمیشام: اؤزومه جورأت

وئریب بؤیوک ایشه ال وورموشام. بؤیوک آدمالار

اؤزومو اوخشادیرام.

یاللی یا گیره نین، باشی دا اوینار گؤتو ده:

یعنی یاللی گئتمک اویناماغا باغلی دیر. یاللینی

مان بیلن یاللی گئده بیلمز.

یئکه باش: بؤیوک، سیاستلی آدم. سیاست اهلی.

باشیمی سیندیریب اته ییمه قۇز دۇلدورور: بیر
یاندان وورور، بیر یاندان دا تومار لاییر.

باشیمی قاشیماغا ماجالیم یۇخدور: ایشین

چۇخلوغو. وظیفه نین آغیرلیقغی، باشین

شولوقلوغونا ایشاره دیر.

باشینا قیزیل آل دۇلاندیر: امن امانلیق اولان یئر.

باشین بیچاغا گل سین: حیوانلار

قارغیش. ال باشدا چیخماق: دخلی خرجی

اؤده مکدن منظوردور. قازانچ یالنیز خرج قده ری اؤلماق.

باشین قار آلتینا سۇخماق: قیفلت، ناشیلیقلا

گیزلنمک، خبرسیزلیک.

باشینی اۇرادا ایسلات، بورادا قیرخ: چۇخ

تله سیکده اوزاق اؤلکه لر دن بیر

نفری چاغیرماقدا و ایشین موهوم اؤلماغین

گؤسترمکده ایشله نیر.

باشین یئر سۇخوم: بؤیوکلر، کیچیکلری

دانلایاندا دیله گتیره لر.

باشینی بیچاغا ساتاشماق: شر خطا آدمین

دؤولتلی، یا دا کی آبیرلی آداما دۇلاشیب یۇل

کسمه یه بهانا آختاریب، داوا سالماسی.

باش یۇلما یا چیخماق: ساچ یۇلما، ایکی قادینین

داوادا بیر- بیرینین ساچلارین چنگه له ییب یۇلماسی.

باش یوماق: حمام ائله مک. قوسل ائتمک.

بو باش بو مئیدان: باشیمی کسمه یه، سنه

ایختیار وئیرم.

پامبوقلا باش کسیر: سیاستلی و سس سیز ایشلری

ایرلی آپاران، خیانتی خدمت گؤرون و آدی آرادا

اؤلما یان آدم.

توک باش: باشی آچیق، اؤرتوک سوز حیجاب سیز

قادین، لئچک سیز، یاللیق سیز قادین.

«تولکو وار باش آپاریر قوردون آدی بدنم دیر»:

سامان آلتدان سو یئریده نلر و ظاهری خوش،

سین عیوض گول له نئيله دی - گول سین عیوضه نئيله دی

خدافرین فولکلورو

سویله یڼ: خدیجه خانم عباسپور
توپلادی: قنبرسیفی

اښه سینلر و بو ایشی ده گورورلر. او واخت بو آدم گنډیر یئتیشیر دنیزه ویریر دنیزدنده گنچیر گنډیر دنیزین اوتاینا کی اوتاین یاخینلیقیندا بیر بویوک داغ وار ایدی کی اورادا بویوک بیر قلعه واریدی او قلعه ده یئتددی دئو قارداشلاری یاشایردیلار. کی همان آدم دئمیک کی او یئدی دئو آناسی میش و سونرادان پادشاهین اوغلانلاری بیر موددت کی اوستوندن گنچیر بونلار تصمیم توتورلار کی بو دئیولر ایلن ساواشسینلار.

یوکی آچسینلار کی داغین او طرفینده بویوک بیر مملکت واریدی اورا یئتیشسینلر کی بیرگون پادشاهین بویوک اوغلو خیردا قارداشینا دئیرکی من تصمیم توتمیشام گندم. اما سن گرہ گ دگیرماندا قالاسان. اگر من موفق قایتیدیم سنی ده آپارارام و اگر گلمه دیم سن اؤز ویلایتیمیزه قایت. او بو سرزو قارداشینا دئییب یولا دوشور. گنډیر دنیزی ده گنچیر، گنډیر داغین یاخینلیغیندا دئولرین قلعه سینه یئتیشیر و اورادا بیر یئرده گیزلنیر. بیرگون گورورکی دئولرین هامیسی برلیکده شیکارا گنډیلر. او موقع پادشاهین اوغلو گنچیر گنډیر قلعه نین ایچینه و بیر یئرده گیزلنیر. اما بیرگون آخشام چاغیدی گوردوکی دئولر گلدیلر. قاباخدان بیر موقدار بهوشدارو تاپ اؤزایلن گنډیرمیشدی. صبر ائیلیر هاوا قارانیقلا سین، یاش - یاش گنډیر داوانی تۆگور شیکارا اتینین اوستونه و گلیر گیزلنیر.

مونظیر اولور و بیرآزموددتدن سونرا دئولر آجییرلار و گلیرلر کی اتی یئسینلر. اتی یئیرلر و بیحال دوشورلر یئره. او زامان شاهین اوغلو گلیر اونلارین هامیسینی اؤلدورور و باشلارینی دا کسیر وتئز

بیری واریدی بیری یوخ ایدی آلاهدان سووای هئچ کیم یوخ ایدی. بیر پادشاه واریدی. اونون ایکی آروادی وار ایدی. بو آروادلارین هره سینین بیر اوغلو وار ایدی. بو اوغلانلار بویا- باشا چاتمیشدیلار و ائولندیرمه لی واختلاری ایدی کی بو پادشاهین آروادلارینین بیر بیرلن اختلافلاری وار ایدی، یولا گنډیردیلر. او موقع پادشاه عزمینی جزم ائدیرکی اوغلان لارینی آلاهی بیر ولایته یوللا سین. پادشاهین بو تصمیمینه گوره، اونون اوغلانلاری سفر یوکونو باغلاپ، یولا دوشورلر. گنډیرلر- گنډیرلر بیر منطقیه یئتیشیرلر کی چاین قیراغیندا بیر دگیرمان وار ایدی.

اورادا اوتراق ائدیرلر. بونلار شیکارا گنډیردیلر و گلیب او دگیرماندا چورک پیشیریدیلر. و جاقدایر نفر هیکللی آدم یولدان یئتیشپ، چورکلری گؤتوروب گنډیردی. پادشاهین اوغلانلاری بو قضیه گورا حیرته قالیردیلار کی بیرگون پادشاهین اوغلانلاری سوز بیر یئره قویورلارکی بو آدمی تعقیب

ساری، آز گئدیر چوخ گئدیر یولین یاریسیندا قفیلدن بیر سس گلیر دئیر آی جاوان پهلوان هارا گئدیرسن؟ او دئو چوخ خطرلی بیر دئودی، سنین گوجون اونا یئتیشمز. شاهین قیزی یاغچی بیر آدم دئیل او ایستیمیر سنینله ائولنسن، سنی یوللا ییر او دئوین قلعه سینه کی سن اورادا اؤله سن. جاوان پهلوان تعجب ائدیر و دوور-بره بیر باخیر و اما بیر کسی گورمور و ایستیرکی یولا دوشسون گئنه او سس گلیر وسونرا متوجه اولورکی اونون کناریندا بیرکله واردیر کی دانی شیر. پهلوان دئیر ای کله سن کیمن؟ دئیر من گلمیشم سنه یاردیم ائدم. کله دئیر ای پهلوانا یندی کی سن قبول ائله میرسن،

ساری دئوین بیر مودتدیر کی ساققیزی قورتاریبدی. او ایندی چوخ اسنه ییر. گئت فلان شهردن یئدی پاتمان ساققیز آل گتیر. اوندکی گئتدین ساری دئوین قلعه سینه، بیر یئرده گیزلن کی ساری دئو سنی گورمه سین، سنی گورسه اولدوره ر. اوندا کی

قاییدیر. اؤز قارداشین گتیریر و او داغدان صحیح و سالم گئچیرلر گئدیرلر او بؤیوک مملکته اما او زامان مملکته بؤیوک بیر های- هارای دوشوکی بیر قوی پهلوان تاپیلیپ و دنیزین اوتایندان گئچیپ بوتایا و یئدی قارداش دئولری ده اولدوروب و بو خبری او مملکتین پادشاهینا یئتیریرلر و او زاماندا پادشاه ولایته امر ائدیرکی بو آدمالردان استیقبال اولونسون چونکی اودئولر بومملکته چوخلو زیان ووروردولار و پادشاهین قوشونلارینی اؤلدوروردولر. پادشاه او استیقبال گئجه سی بوجوان پهلواندان سوروشورکی ده گوروم مندن نه قدر جایزه و نه لر ایستیرسن، من حاضریم. اما پهلوان جاوان دئیر قوربان قلعه عالم ساغ اولسون، بیز ایکی قارداشیق ایستیریک سنه یئزنه اولاق. اگر ایزن وئرسن، بو شرط بیزیم آتامیزدا کی فیلان ویلایتین پادشاهی دیر. پادشاه امر ائله رکی وزیرلر- وکیل لر و ییغیشسینلار مشورت ائله سینلر بونلاردا پادشاهلا مشورت ائله رلر و بو پیشنهاد قبول اولور.

او ساحات پادشاهین امری ایلن پادشاهین قیزلارینا خبر وئریلیر، بوردا پادشاهین خیردا قیزی پهلوانین خیردا قارداشینلر ائولنیرلر و توی توتولور. و اما پادشاهین بؤیوک قیزی بؤیوک پهلوان ایلن ائولنمگی قبول ائتمیر. بورا دا پادشاه بیر آز غضب لنینر. پادشاه وزیر و وکیل یوللا یرکی بیز شرط باغلامیشیق شرط دن قایتماق اولماز. حؤکم، حؤکمدور، گرہ گ پهلوانلا ائولنسن. اما پهلوان خیردا قارداشینا جشن توتور و اونلاری بیر آلاهی سارایا یوللا یرکی اوز زندگانلیقلارینا داوام وئرسینلر.

اما پادشاهین بویوک قیزی بیر آز چئکیش برکیشدن سونرا گلیر شرط قویور. شرطی ده اولساری دئوی اؤلدوره و اونون قانلی کؤنیگی قیزا گتیره. و اما پهلوان جنگ لباسینی گئیر و قالخیر قمر آتینین بئلینه دوشور یولا. گئدیر ساری دئوین قلعه سینه

بیر قوشوندا ائیلیه بیلمز اونو توتسون و اما جاوان پهلوان گئدير آغ پارچانی آلیر و گلله نین دئدیکلرینی بیر به بیر یئرینه یئتیریر و گئدير بولاغین یانیندا بیر سال داشین آلتیندا گیزله نیر. صوبج ایشیقلااندا جاوان پهلوان گؤرورکی دنیز بیر طلاطوما گلدی. بیر اوجا سس ائشیدیلدی. نعره کیمین بیر سس کی آدامین قولقلاری توتولوردو. دریا بیر قسمتدن پارچالاندی، آغ آت و باشقا آتلار گلدیلر. ائله بیل اولدوزلار گویلرده سئیریشتردی. آدامین گؤزو قاماشیردی. آتلارین دسته سی یئتیشر. بولاغا. جاوان پهلوان اصلان کیمی ماریقدا ایدی. تئز فیل فور الینده پارچا قاریشیق توللانیب آتین بئلینه و آتی شهره طرف هدایت ائله بیر. آتلار ین حرکتیندن ائله بیل ایلدیریم شاخیردی. دولوشدولار شهره. شهر اهلی هامی تماشا یا چیخمیشدی. حتی پادشاهدا تماشا یا گلمیشدی. شهر اهلی پادشاهین امریلن بو بؤیوک بیرجسارته بؤیوک بیر جشن توتولدو. پادشاهین قیزی گئنه دئدی کی منیم اوچینجی شرطیم قالیر. شهر اهلی، وزیر، وکیل حتی پادشاهدا قیزین بو ایشینه ناراحت اولدولار. اما جاوان پهلوان دئدییهچ ده عئیی یوخذو. شرطی پادشاهین قیزی بئله سویله دی کی سن گره ک گئده سن منه سین عیوض گله نیلدی گل سین عیوضه نیلدی بو رازی گره گ منه دئیسن کشف ائیلیه سن یوخسا من سنینله ائولنمیرم. گئنه اهل شهر وزیر وکیل ناراحت اولدولار کی بو سیرره ال تاپماق چئتین بیر ایشدی. اوردا هر شئی طیلیسمدی. گئنه جاوان پهلوان قالخیر قمر آتینین بئلینه یولا دوشور. آزگئدير، چوخ گئدير گئنه کلله ظاهر اولور و دئیر آی پهلوان قایت بو یولدان.

بوچوخ چتین بیر ایشدی. پهلوان قبول اند میر او واخت کله دئیر منیم الیمدن بیر ایش گلمیر. گئت

او اسنه دی، او یئتدی پاتمان ساققیزی آت اونون آغزینا. او ساققیزی آغزیندا چئینه ینده، سنی سسله یه جک. ای بنی آدم یاخینا گل او موقع سنینله دوست اولاجاق. او تمام ایشلری بیلیر سنی یاردیم ائده جک. اما جاوان پهلوان گئدير و او کلله هر نه دئمیشدی اجرا ائدير.

ساری دئو اونو چاغیریر یانینا دئیرکی سن منه بؤیوک خدمت ائله میسن. من سنی اؤلدورمیرم. گئت بیر تولکی اؤلدور، گل منیم بو کؤینگیمی آپار بولا اونون قانینا. آپار وئر پادشاهین قیزینا. اگر بیر موقع موشگوله دوشدونسه، گل من سنی یاردیم ائدیم. اما جاوان پهلوان گئدير

شیکارا ساری دئوین دئدیکلرینین هامیسنی بیر به بیر انجام وئریر، آپاریر پادشاهین قیزینا وئریر. اما پادشاهین قیزی دئیرکی بو دفعه منیم ایکینجی شرطیم بودورکی گئنه سن دنیزین آغ آتینی و انون قیرخ هم نژادینی دا منیم ایچون گئتیره سن. اما گئنه جاوان پهلوان قالخیر قمر آتینین بئلینه و گئدير دنیز سمتینه. اما او واختی کی پهلوان یولون یاریسیندا گئديردی، گئنه کلله چیخیر حضوره و دئیر ای جاوان پهلوان گئنه هارایا گئديرسن. پهلوان ماجرانی دئیر کلله دئیر ای جاوان پهلوان او دنیز آتینی و هم نژادلارینی گتیرمک چوخ چتین بیر ایشدی. اونلار هر گئجه گوندوزده بیر دفعه ائشیکه چیخارلار و دنیز قیراغیندا بیر داغ واردی اوردا بیر بویوک بولاق واردی گلرلر اورا سو ایچمگه. سن گئت فلان شهردن بیر ایکی متر آغ پارچا آل و اونو یاغچی هر یئرینی قیرا بلشدیر. گئت بولاق یانیندا بیر یئرده گیزلن او واختی کی آتلار گلدیلر سو ایچمگه، فیل فور چوخ جسورلوقلا تئز آت آتین اوستینه اومتوجه اولینجان سن گره گ آتین اوستینده اولاسان و اونو شهرین سمتینه هیدایت ائده سن. یوخسا چوخ موشگولدور.

آزاد ائيله يې. آي آلمانا آغاجلاري توتون اولنار
دئيرلر كي او بيزي يئمه دي.

خولاصه يئتيشرسن سين عيوض پادشاهين
سارينا. قورخما گنت ايچري او واختي كي
يئتيشدين سنه قوناقليق اولوناجاق سوروشارلار كي نه
يه گلميسن دئيرسن كي گلميشم سين عيوض
پادشاهين و گل خانيم رازيني بيله م و اونودا بيل
كي او رازي بيلندن سونرا قويمازلار اوردان بيركس
ديري ائشيگه چيخسين. اما من گويلرده دولا
ناجاغام. گودورم كي سن رازي اشيدندن سونرا بير
بهانه ايلن گلرسن سارايين حيطينه، من گللم آشاغا
و سني گوتوروپ چكرم گوئه و اورادان چيخاريق. اما
جاوان پهلوان اوغورلا يئتيشر سين عيوض پادشاهين
سارينا. پادشاه سوروشار كي جاوان پهلوان سن نه
جور گلدين بورايا.

مگر سن جانيندان دويموسان؟ جاوان پهلوان دئير
قوربان من چوخلي زجريلر و مشقتلر چكيمش تا
بورا يئتيشميشم. من ايستيرم راز گل خانمي بيله م.
او موقع پادشاه سين عيوض دئير اي جاوان پهلوان
گل بورادان گنت. اوزونو اولومه وئرمه و بونودا بيل
كي هر كس بو رازي بيلسه بوردا اولجك. پهلوان
جاوان قبول ائدمير و اصرار ائد ير كي گر ه گ
بيلسين. بوردا پادشاه سين عيوض دئير كي ، جاوان
پهلوان من سين عيوض پادشاهي يم. بو بويوك
ولايت منيم بير عمي قيزيم واريدى كي من اونو
ايستيرديم و اونا عاشيق ايديم. بيز بويوك لريميزين
واسيطه سي ائيله عمي قيزي گل خانم ائيله
ائولنديك. اما او مني چوخ سئوميرميش. من بو
ولايتده اوزومه قيرخ سايتال و ياخچي ات
ساخلارديم و هميشه ده دئيرديم كي بو اتلارا چوخ
يئتيشسينلر و اورگنسينلر. بير گون باشا دوشدوم
كي بو اتلار چوخ ضعيف اولوبلار.

ساري دئوين يانينا ،شايد او سنه يارديم ائده. جاوان
پهلوان گندير ساري دئوين يانينا. اما ساري دئو دئير
:بو ايش چوخ چتين بير ايشدي. پادشاهين قيزي
ايستيمير سنيله ائولنه. او ايستيركي سن بو يولدا
آردان گنده سن. اما جاوان پهلوان چوخلو يالوارير و
ساري دئو اونا كومكائدير.

اما ساري دئو دئير اي جاوان پهلوان سن منه
بويوك بير خدمت ائله ميسن. فلان شهردن منيم
ايچون يئدي باتمان ساققيز گتيردين. گنت
استراحات ائله تا گوروم من بير يول تاپا بيليم و
سونرا ساري دئو دئير اي جاوان پهلوان من بير
موقدار سنه چورك وئرجم واوز چكمه لريمي سنه
وئرجم. چون كي بو چكمه لر منيم اجداديمدان منه
ايرث يئتيشيب كي بير زامان او بويوك داغلار منيم
جدديمين طيليسمينده ايدى. شايد بو چكمه لري
تانيلار، سن كي ايستيرسن او داغلارين آراسيندان
گئچه سن، داغلار قاووشماق ايسته ينده بو چكمه
لري گوروب تانيپ دايانارلار كي سن گئچه سن.
اوندا كي گئچدين، بير آز او طرفده ايكي اصلان
كوچويو سنه هوجوم ائده جكلر ، اولنار چوخ
يئرتيچي حيوانديرلار. هئچ كس ائيله بيلمز اوردان
گئچسين سن بيرآز او چوره كدن آتارسن اولنارين
قاباغينا اولنار دايانار تاكي سن گئچرسن. اما بير آزاو
طرفده بير قيزي ايپيلن گويدن آسيبلار اونو
آچارسن كي خيلاص السون. گنه بير آ زقاباقلق
آلمانا آغاجلاري واردي اصلا اولارا ال ويرمازسان.
چونكي بو ايشلري گورورسن اولناردان گئچنده بير
سس گلر كي آي داغلار توت. داغلار توتماز.

دئيه ر كي بير زامان او چكمه لر بيزه قوروقچو
اولوب . آي اصلان كوچويو توت دئيه رلر كي بيز
توتماريق او بيزه چوره ك وئرب. آي قيز توت، دئيه
ر كي چوخو زامانلار من گويدن آسيلي ايديم. مني

و بئش عمی قیزیمین دوستی عصبانی اولدوکی نیه گئج گلمیشم سونرا من دئدیم کی قوناقیمیز وار ایدی بیرآز گئج اولدی باغیشلاین اما یئمک ده آماده ایدی. من دئدیم الان خوره گی ده من چکیرم کی اوضاع بیرآز آرام اولدی. اما من اوزوم ایلن بیر آز بهشدارو آپارمیشدیم.

توکدیم یئمکلرین ایچینه. بونلار یئدی و هامیسی حالدان گئتدی. اورا دا شمشیر چکدیم هامیسینین باشلارین کسدیم. اونلار بؤیوک باشلارینین باشینی سالدیم آتین خورجونینا گلدیم ائشیگه . منیم خدمتکاریمدا آتلاری ائشیگده ساخلامیشدی و اوردان قایتیدیک سارایا کی صاباح گئدیم باجیم گیلہ گل گئدیم او واختی کی گلدیک سارایا اونو آپاردیم بیر اوطاقدان زندانی ائله دیم و جریانی دا دئدیم و دوستینین باشینی دا خورجیندان سالدیم قاباغینا

منیم عمی قیزیم چوخ ناراحت غمگین اولدی آغلادی من او موقع کی اونون دوستینین باشینا بی احتراملیق ائیلیرم او چوخلی ناراحت اولور اما من گلی اولدورمئدیم کی بوجور زجر چکسین و بیلسین کی خیانت چوخ پیس بیر عملدی.

بیز غذانی وئریک، یئمہ ز. قویاریق ایتین قاباغینا اما گتیره ریک او دوستونون باشینا حورمتسیزلیک ائدریک و سونرا غذانی ایتین قاباغیندان یک اونون قاباغینا آتاریق، اوندان یئیہ رکی او باشا بیز حورمتسیزلیک ائله میک . بودور گل رازی بورادا سین عیوض پادشاه دئییر ای جاوان آماده اول تاکی سنی اولدوروم جاوان پهلوان بوردا دئیر قوربان منیم سوزوم یوخی ایزن وئر چیخیم بیر الیمہ بیر

ایلخی چی دئدی قوربان بیلیمیرم بیز همشه کی کیمی بو آتلارا یئتیشیریک . من چوخ اصرار ائله دیم بو نگهبان دئدی قوربان هر گئجه سنین عمی قیزین بو آتلارین بیرینی مینیر گئدیر.

او واختی کی گلیر آت چوخ یورقوندی من داها نگهبانلا صحبت ائتمه دیم. گلدیم مونظیر اولدوم گوردوم عمی قیزی کی دوردی پالتارلارین گئیندی سارایدان چیخدی گئدی آتی چئکدیردی ائشیگه میندی گئدی. منده تئز او یاغچی آتلارین بیرین میندیم بونو تعقیب ائله دیم. گئدیک گئدیک یئتیشدیک بیر داغین اتگینه. بیر قلعه کیمین وار ایدی. بوردا قیرخ حرامی اؤز بؤیوک باشلارین بوردا یئمک و ایچمک ده ایدیلر. منیم عمی قیزیملا دا یولداش ایدیلر .

من اوردان قایتدیم گلدیم صاباح گئتدیم باجیم

ائوینه دئدیم بیزی گئجه قوناق چاغیر و گلی ده گئجه بوردا ساخلا ، قویما گلکسین ائوه . هرنه قدرده اصرار ائله دی مانع اول. صاباح بیز گئتدیک قوناق و منیم باجیمدا بئله ائله دی داها گل مجبور اولدی گئجه نی اوردا قالسین. پالتارلارین گئیدیم و مجهز میندیم آتا و اوز خدمتکاریمیدا اوزومیلن آپاردیم گئدیک گئدیک حرامی لره یئتیشدیک. سلام خوش

جاوان پهلوان بیزیم مملکتی بویوک افتخاردی و چوخلی فداکارلیق ائیله یپ آیا سنین قیزین وارکی بو پهلوانا وئرك؟ و بونون جشنین گورك دئیر قوربان منیم بیر قیزیم واردی هم کاردی هم کوردی هم لالدی اگر جاوان پهلوان ایسته سه منیم سوزوم یوخذو. جاوان پهلوانا پیشنهاد ائیله لر پهلوان قبول ائیله ر. گئدرلر وزیرین ائوینه وزیر قیزین گئتیریر هامی گورورکی بو قیز چوخ گوزه ل نه لال دی نه کوردی نه ده کاردی وزیردن داستانی سوروشورلار کی بو نه جریاندی دئیر بوراجان منیم قیزیم پیس سوز دانیشمایپ پیس سوز ائشیدمئپ و سعی ده ائله یپ بونا گوره من دئدیم بوردا پادشاه وزیرین سئویپ و تحسین ائیله ر و پادشاه امر ائیله ر جشن توتولار. قیرخ گون- قیرخ گئجه جشن توتولور. جاوان پهلوان وزیرین گوزه ل مودب فداکار قیزیلن ائوله نیر. پادشاه وزیره دئیرکی بونا بیر مهم پست وئرك. جاوان پهلوان قبول ائیله مئر کی ایزن وئرسین قارداشیلن بیرلیکده اوز مملکت لرینه قایتسینلار. پادشاهدا قبول ائدر صلح و صفادا ایکی مملکتین آراسیندا داواملی اولور.

آفتابه آلیم گلیم منی اولدور. سین عیوض پادشاه اونا اجازه وئیریر و او گئدیر ائشیکه و چیخیر ساراین حیطینه او زامان ساری دئو گؤیده دولانیردی تنوره چکیر گلیر آشاغا و جاوان پهلوانی آلیر چنگینه و قالخیر گؤیه کی پادشاهین الی اونا یئتمئسین کی تا اونو اولدورسین. وسونرا قایدیر اوز بویوک ولایتینه ساری دئو دئیر ای پهلوان جاوان پادشاهین قیزی عینا سین عیوض پادشاه خانیمی گل دی اونوندا بیر رازی واردی تونل ویرپ لار گئجه لر گلیرلر اونون اوطاقینا و هئچ کس ده بیلیمیر ساری دئو پهلوان جاوانا دئیرکی سن بیر موقع تک گئمه او قیزین اوطاقینا اودورکی اوسنه دئیردیگی گلدین منیم اوطاقیما تک گل بونا خاطیر کی ایستیردی کی او یئدی نفر وسیله سی ایله سنی اولدورسین.

اما جاوان پهلوان گلدی بونا خاطیر پادشاه وزیر وکیل گلیرلر جاوان پهلوان سین عیوض پادشاهین و گلین رازینی آچیر دئیر پادشاه امر ائیله رکی بو شجاعتی و جسارته بویوک بیر جشن توتولار و پادشاهین قیزینا دا خبر وئیرلر اونا خاطیرده پادشاهین قیزی ایستیرکی جاوان پهلوان گئتمیر و هامیه دئیرکی گئدک پادشاهین قیزین سارینا . اوردا بویوک بیر سؤز واردی کی گره گ سیزه نقل ائدم. هامیلیقلا گئدیرلر. اوردا جاوان پهلوان دئیر قبله عالم ساغ اولسون سنین قیزین منیمله ائولنمک ایسته میر. او اوچ شرطی ایله ایستیردی کی من اوله م. اما من اولمه دیم سنینده قیزین رازی مثل رازی گلدی. اونون دا یئدی نفرلن دوستلوغو واردی. یئرین آلتینا نامغ آتپ گلیپ قیزین اوطاقینا.

بوردا هامی حیرته قالیر و پادشاه دا مات قالیر. وزیر و وکیل لر بو جریانی آراییرلار و جاوان پهلوان دئدیگ نتیجه یه یئتیشیرلر. و پادشاه امر ائله ر کی پادشاهین قیزین زندانا سال سینلار و یئدی نفریده توتوپ مجازات ائله لر. اما پادشاه بوردا دئیرکی

آتالارین حیكمتلی سوزلری

دکتر حسن.م.جعفرزاده

سالدیلار. قاری دوز گئدیب شاه عباسین اتگیندن
توتدو کی :

- من شاه عباسا گئتمک ایسته ییرم.
عاشیق عباس حیلەنی باشا دوشدو. سازی دؤشونه
باسیب دئدی:

آی آغالار، بیر زامانا اولوبدو
آلا قارقا شوخ ترلانی بگنمز
اوغوللار آتانی، قیزلار آنانی
گلینلرده قاینانانی بگنمز
آدام وارکی، گئتمیه سن ایشینه
آدام وار کی، دولاناسان باشینا
آدام وار کی، ایران تاپمیر آشینا
دیندیررسن یاغلی نانی بگنمز
آدام وار اینینه گئینمیر دری
آدام وار دنیا دا گزیر سرسری
آدام وار، معرفتدن یوخدو خبری
دیندیررسن یول ارکانی بگنمز
آدام وار چؤللری گزر کلاهی،
آدام وار تانیماز او بیر آلاهی
آدام وارکی، بیلمز او بیسم آلاهی
آدام وار کی، یول ارکانی بگنمز
آدام وار دولانیر صحرانی دوزو
آدام وار دؤشورر گولو نرگیزی
آدام وار گئیمگه تاپانماز بئزی
آدام وار، آل گئییر شالی بگنمز
آدام وار چوخ ایشلر ائیلر(اُدر) ارادا
آدام وار کی، یئته بیلمز مورادا
آدام وار کی، چؤرک تاپماز دؤنیادا
آدام وار یاغ یئییر بالی بگنمز
آدام وار کی، آداملارین ناخیشی دی
آدام وارکی، حیوان اوندان یاخشی دی
آدام وارکی، آنلامازدی ناشی دی
دیندیررسن هئچ اینسانی بگنمز

*آدام وار کی حیوان اوندان یاخشی دی

«...شاه عباس ایشی بئله گؤرنده بئجان ایله ساری-
خوجانی چاغیریب «دئیین گؤروم نه تدبیرینیز وار؟»
سؤروشدو.

ساری خوجا ایله بئجان، پری خانیمین پالتارینی بیر
دول عفریته قاری یا گییندیریب، اونو اؤیرتدیلر؛ پری
آدی ایله ایچری گل، شاهین اتگیندن توت دئ «من
عباسی ایسته میرم، بلکه سنی ایسته ییرم».
ساری خوجا ایله بئجان بو تدبیری حاضیرلاییب شاه
دئدیلر:

- شاه ساغ اولسون، بیز بئله مصلحت گؤرورک کی،
بو بارده پری خانیمین اؤزونون فیکرینی بیلک،
گؤرک او کیمه گئتمک ایسته ییر. شاه عباسا یوخسا
عاشیق عباسا؟

هامی بو مصلحتی بئیندی. بئجان ایله ساری خوجا
پرینین پالتارلارینی گئیینمیش قارینی ایچری

- تۆلکۆ، بو نه دورومدور؟ بئله هارا گئديرسن؟
 تۆلکۆ اوزون تورشاديپ، دئير:
 ديلين لال اولسون، حاجي تۆلکۆ دئسن. باشيمدا
 بئش آرشين بئزي گورموسن؟ داها من ايشليريمي
 تووبه انديپ حجه گئديرم؟
 تويوق دئير:
 مني اوزونه يولداش ائله حاجي تۆلکۆ!
 تۆلکۆ دئير:

- نئيلىك، جهنم، اوزگه سي دئيلسن، خرج-
 مخاريجين اوز بوينونا، من ده سنه چووش اولارام.
 بئله ليكله تويوق تۆلکويه قوشولوب يولا دوشرلر.
 يولدا، بير خوروزا راست گلرلر. خوروز سوروشار:
 تۆلکۆ، الله خئير ائله سين؟ بس نييه بوجيلد ده؟
 هاردان بئله؟
 تۆلکۆ دئير:

ديلين لال اولار، حاجي تۆلکۆ دئسن؟ گورموسن
 باشيما بئز سريميشم، داها امر- اعماليمي تووبه ائله
 ميشم؟ ايندي ده حجه گئديرم!
 خوروز دئير:

ياخشي، ائله ده مني ده يولداش ايله حاجي تۆلکۆ .
 تۆلکۆ دئير:

- داها نئيلىهك؟ سن ده ائله اوزگه سي دئيلىسين.
 خرج مخاريجي اوزونون اولسا گل گئدك. خوروزدا
 بونلار ايله يولداش اولار يولا دوشرلر. يولدا حاجي
 لئيلك راست گلر، اودا ائله اولكى لره تاى سؤز-
 سوودان سونرا اونلار قوشولوب يوللانارلار. يولدا بير
 باغري قرهيه راستلاشيب اودا سؤال- جاوابدان سونرا
 اونلار قوشولوب يولا دوشرلر. چوخ گئدرلر- آز
 گئدرلر دره- تپه، دوز گئدرلر، قاش قارالان كيمي
 بير باغ ائويينه راست گلرلر. تۆلکۆ دئير:

گلين بو گئجه ني بورادا قالاق. موسافير، منزىل-
 منزىل يول گئدر. صاباح يولا دوشهريك. تويوق،

آدام وار دستينه وئره سن گوللر
 آدام وار گوزونه چكه سن ميللر
 توفارقانلى عباس باشينا كوللر
 نه گونه قالميسان قارى بگنمز...»
 شاه عباسين بو كلكى ده باش توتمايدى.
 تبريز واريانتى قايناق: توفارقانلى عاشيق عباس ايله گولگز
 پرى- حاضيرلايان: حسن- م. جعفرزاده (۱)
 يوخارى داكى، مثل عاشيق عباسين يوردو توفارقاندا
 بئله دئيلىر:

آدام وار كى آداملارين ناخيشى دى
 آدام وار كى حيوان اوندان ياخشى دى
 ۱- عاشيق عباس داستانى نين هر ۷ واريانتين توپلايان
 بو مجموعه چاپ عرفه سينده دير.

*آدين هئيب (اله) دى، يوخسا (يا) منى
 قورخودوسان؟!

قورخاق بير كيشى چؤل يولوندا بيرينه توش گلدى.
 قورخودان كئف- احوال انديپ كيشى نين آدينى
 سوروشدو. كيشى دئدى:
 - هيب

قورخاق كيشى سوروشدو:
 - آدين هئيب (اله) دى، يوخسا (يا) منى
 قورخودوسان؟!

راوى: مهدي ابراهيمى ۳۸ ياشلى، ليسانس،
 تبريزلى- تايد: امثال و حكم آذربايجان، على اصغر
 مجتهدى، تبريز ۱۳۸۱ ش.

*آرشيني گتير بئزىنى آپار، چوواليني گتير
 قوزونو آپار!

«بير گون تۆلکۆ بوياقچى ائويينه گيريب آل- آياغين
 بويار، باشيندا گۆي بئز سرييب، بير تسبيح ده آينه
 آلار يولا دوشر. يولدا بير تويوغا راست گلر. تويوق
 تۆلکۆدن سوروشار:

خوړوز، حاجی لئیک و باغری قره تولکویه بویورون - بویورون ائللرلر. تولکو دئیر:

یوخ، اولماز. سیز بویوراجاقسیز. آخی من چوووشام. چوووش قاپی دا یاتار. سیز بویورون، من ائله قاپی چیگنینده قوللوغوزدا وارام.

تولکو بونلاری ایچری سالار، اؤزوده قاپی چیگنینده یاتار. گئجه دن بیر - ایکی ساعات کئچمیش تولکو قالخیب دئیر:

-تویوق، گل گؤروم بورا.

تویوق گلر، تولکو دئیر:

آده، دئ گؤروم امر - اعمالی تووبه ائلئیبسن حجه گئدیرسن؟

تویوق دئیر:

- والله منیم بیر امر - عملیم یوخدو کی، تووبه ائدم. تولکو دئیر:

اوتانماز، کس سسینی! امر - عملین یتکهسی سنده - دیر، یومورتلادیغین بیر دینقیلی یومورتادی های سالیرسان «قاد قاد!... قاد قاد!... یومورتلامیشام ها، اینانمیرسان گل گئت باخ!» گئدیباخاندا گؤرورسن ائله بیر فیندیق کیمی بیرزاد دیر. دور گل قاباغا.

بئله لیکله تولکو تویوغو توتوب یئیر. بیر آز کئچر، خوړوزا دئیر:

آی خوړوز، دئ گؤروم، امر - اعمالی تووبه ائلئیبسن حجه گئدیرسن؟

خوړوز دئیر:

منیم بیر امر - اعمالیم یوخدو توبه ائلئیم. تولکو دئیر:

کس سسینی اوتانماز، اوتانمیر دا دانیشیر. اعمالین یتکهسی ائله سنده دیر. گئجه دن بیر - ایکی ساعات کئچمیش "قوقولوقو" بانلاماغا باشلیرسان. کارواندا آییلیر دئیر بس سحر دی. دورور تاخیلی چاتیر، یولا دوشور. یولدادا سویقونچویا راست گلیر. سویقونچودا

وورور بئیناوانی اؤلدورور، ماللارینی دا آلیر. سن ده ناحق قانا باعیث اولورسان. دور گل بورا گوروم.

بئله لیکله خوړوزدا توتار یئیر. بیر آز کئچر، حاجی لئیکه دئیر:

آهای حاجی لئیک بورا گل گؤروم، سن نئجه؟ امر - اعمالی توبه ائلئیبسن حجه گئدیرسن؟

حاجی لئیک دئیر:

منیم نه امر - اعمالیم اولاجاق، توبه ائلیم کی؟ تولکو دئیر:

دانیشما آخماغین بیرى آخماق! هله دیلی ده اوزون - دور! چینار باشیندا بالا قویورسان. بولاق باشیندا، آرواد - اوشاق، قیز - گلین، خالقین ناموسو گلیر سو دولدورماغا، پالتار یوماغا. سنده داماغینی شاققیلدادیرسان، آرواد قورخور گئدیر ناخوشلور، اوشاق سالیر، ناحق قانا باعیث اولورسان. دور گل بورا گؤروم.

توتار حاجی لئیک ده یئیر. بیر آز کئچر، تولکو دئیر:

اوغلان باغری قارا، بورا گل گؤروم، امر - اعمالینی توبه ائلئیبسن، حجه گئدیرسن؟

باغری قره دئیر:

آخی تولکو قارداش، منده بیر ائله امر - عمل یوخدو کی، توبه ائلیم.

تولکو آجیقلا ناز:

آده کس سسینی! امر - اعمالین یتکهسی سنده دیر. یاتیرسان کؤل دیبینه. بیر آل - وئرچی یوز تومن تاپیر، اسبابی چاتیپ قاطیرا، گلیب کئچنده «پرررر» ائله ییرسن، قاطیر اورکور قاقیر، کیشی قورخور، گئدیر اؤلور ناحق قانا باعیث اولورسان. گل بورا، داها دانیشما.

بئله لیکله تولکو باغری قارانی ده یئیر. بالا - بالا تولکونون قارنی خشه لنر اؤز - اؤزونه دئیر: «کئشگه

–آرواد ائلدن دی، اوغول بئلدن، آرادا دوست تاپیلماز!
(آرواد ائلدن دیر اوغول بئلدن دوست اورکدن) (۱)
راوی: ح. ص، ۳۱ یاشلی، سیکل، توفارقانلی

۱- بعضا" بو حکایه ده پادشاه خاراكتیری نین یئرینه
بیر قادینی قویوب بئله ده دئیرلر: آر ائلدن دیر اوغول
بئلدن، آرائیق دا قارداش تاپیلماز.

*آرواد سن ایجری دن من ائشیک دن یاخشی ائو اوللوق!

بیر گون مالانصرالدین ائو اثائینی ساتماق اوچون
بازارا آپاردی. بازاردا نئچه نفر توپلانیب ماللانی
کیرخیدردیلار، ائو اثائینی دیر- دیمزینه آلدیلار.
ماللا بازاردان دؤن کیمی ناهار سوفراسی باشیندا
آروادی نین قولون یالین گوروب سوروشدو:
- آرواد بس بیلریکلرین هانی؟

آرواد دئدی:

- کیشی خبرین یوخ، کوچیه لبلبی چی گلمیشدی،
باخدیم ترزی داشلاری آز چکیردی. یاواشجا
بیلریکلریمی ترزی داشلارین آراسینا سوخدوم، بلکه
لبلبی آز گلمه سین.

ماللا دئدی:

- یاخشی، بس نییه قولونا تاخمامیسان؟

آروادی دئدی:

- کیشی سسینی چیخارما، ائله بیلریکلر داشلارین
اورتاسیندا قالدی.

ماللا سوروشدو:

- نییه بس گؤتورمه دین؟

- آرواد دئدی:

- دئدیم بیلریکلر ائله داشلارین آراسیندا قالسین
هم قونشو- محله آداملارینا دا خیریم گلسمین همی
ده تاماه کار لبلبی چی نین دده سینی یاندریم.

ماللا بیر آز فیکره جوموب آروادا دئدی:

(کاشکی) ایکی تازی اولایدی، منی بیر آز
قووایدیلار».

ائله قصادان اوردان ایکی آوجو کئچیردیلر. تازی لار
تولکونو گؤررلر، دالیسجان دوشرلر. تولکو قاچار،
تازی لار قووار. سونو تولکو دیلدن دوشر. اؤز- اؤزونه
دئیر: «آللاه آماندی. منی بو قضا دان قورتار، سنه
بئش باتمان قوز، اون آرشین بئز وئرم».

تولکو گئدر بیر قایانین دیبینده گیزله نر. تازی لار
تولکونو تاپانمازلار، کور- پئشمان قاییتماق ایسترلر.
تولکو اوزانار- قیسسالار، دورار آغا، اؤز- اؤزونه دئیر
«آللاه، باخ گوروم آخی من جولفایم، سنه بئز وئرم؟
باغبانام سنه قوز وئرم؟»

دورار آتیلا- آتیلا گئتسین. بیر آندا تازی لار قباغینا
چیخارلار. یئنه تولکونو قووالاغا گؤتوررلر. تولکو
قاچا- قاچا قیشقیرار «یاخشی، آرشین گتیر بئزینی
آپار، چووالی گتیر قوزونو آپار».

آما تازی لار تولکونو توتارلار، آچولاردا ییرتارلار-
دریسینی سویارلار.»

قایناق: آذربایجان ناغیلاری، صمد و بهروز، دنیای نو، تهران ۱۳۸۸

*آرواد ائلدن دیر، اوغول بئلدن، آرادا دوست تاپیلماز!

دئیرلر: پادشاهین آروادی اؤلر. پادشاه آروادینا
ساده یاس توتار قورتولار، بیر گون پادشاهین اوغلو
اؤلر. پادشاه اوغلونادا ساده بیر یاس توتار بیتر. آما بیر
گون خبر وئرلرکی، سنین فیلان دوستون اؤلوبدور.
پادشاه نئچه گونلر یاس توتوب آغلار صیدقار.

وزیر بو ایشه حیران قالیب پادشاه دان سوروشار:

- قبیله ی عالم بو ایشین حکمتی نه دیر؟ اوغلون،
آروادین اؤلدو، ساده بیر یاس توتدون، آما دوستونا
گونلر یاس- تعزیه توتوب، ایندی ده خاطیر
ساخلا ییرسان؟

پادشاه دئیر:

- دئییرم، آرواد سن ایچری دن من ائشیکدن
یاخشی ائو اوللوق (تیکه ریک)!
راوی: مرحوم حاجی علی اکبر حاجی اسماعیلی

*آز اولور کوسور چوخ اولور قوسور

نئچه نفر دوزن قورموش سرخوشلوق ائدیردیلر.
بیری، ساغی دن تئز- تئز بارداغین دولدورماغینی
ایسته ییرمیش. ساقی بیر- ایککی دفعه بارداغی
دولدوردو اما سونرا اوزون ائیشتمزلیگه ووردو. ایچگی
طلب ائدن اوزونو تورشادیب کوسدو. کوسنده ساغی
حیرسله نیب دئدی:

-آز اولور کوسورسن، چوخ اولور قوسورسان من بس
نئیلئیم؟

راوی: ح. ص، ۳۱ یاشلی، سیکل، توفارقانلی

*آشاغیدا اوتوردوغونو دا گوردوک، یوخاریدا

اوتوردوغونو دا

دیلنجی (سائل) بیر ائوین قاپی سینی چالدى. خانیم
باشینی ایکنجی قات دا پنجره دن ائشیکه چیخاریب
دئدی:

- اگر آشاغی دا اولسایدیم، سنی آلی بوش
قایتمازدیم.

یولجو کی، دفعه لر او ائودن پئشمان و آلی بوش
قایتمیشدی دئدی:

- خانیم سنین ائله آشاغیدا اوتوردوغونو دا گورموشم،
یوخاریدا اوتوردوغونو دا!

راوی: علی- م. جعفرزاده، ۴۰ یاشلی، دیپلم، توفارقانلی

*آش بیشدی، هاوا دوشدو

بتر قار یاغیردی. قاری اوغلون اویادیب «قالخ دامی
کوره» دئدی.

اوغلان دئدی:

- ننه بیر آز هاوا دوشسون سونرا!

قاری ایصرار ائدیب زورلا نوه سین دامایا چیخارتدی،
اؤزوده آشین اوجاق باشینا قویدو. آش حاضیر
اولاندان سونرا، قاری نوه سینی دامدان چاغیردی
دئدی:

گل آشینی ایچ.

اوغلان دئدی:

- هن بو دفعه آش بیشدی هاوا دوشدو!

قایناق: امثال و حکم آذربایجان، علی اصغر مجتهدی، تبریز
۱۳۸۱ ش.

*آغا جان ائشیک- ائشیک دن دئی (آغا جان

ائشیکدن دانیش)

بیر آخشام کیشی، آروادی ایله صؤحبت ائدیردی:

آرواد، ماشاا... اوغلان ائولندیرمه لی اولوبدور. ائله
یاواش- یاواش اوغلانی ائولندیرمک فیکرینده

اولمالی ییق.

آرواد دئدی:

- کیشی ائولندیرمک اوچون پول- پله لازیمدیر،
نئجه ائولندیرک؟

کیشی دئدی:

- آرواد اورگینی سیخما، ائشیک ساتیپ پولونو توپا
خرج ائدیرمک.

ائله بو سؤزده اوغلان ائوه گلدی. کیشی اوغلونون
اوزو آچیلما سین دئی، سؤزو آز دیریب باشقا شئی دن
دانیشدی. اما دئییه سن اوغلان قاپی دالی سیندا
سؤزلری ائشیتیمیشدی. نئچه مودت کئچدی، اوغلان
گوردو ائولندیرمکدن سؤز- سؤراغ یوخدور. ایسته دی
آتاسی نین یادینا سال سین اما اوتانندی، دئدی:

- آغا جان ائشیک- ائشیک دن دئی (آغا جان
ائشیکدن دانیش)

راوی: علی- م. جعفرزاده، ۴۰ یاشلی، دیپلم، توفارقانلی

آغاچ توتان اولاندا «آغاچ توتان باش یاراندا
چوخدور» دئیردیلر.

راوی: مهدی ابراهیمی، ۳۸ یاشلی، لیسانس، تبریزی

* آغالار، بئله کی ایله شیبسیز، یاخشی ایله شیبسیز

دئییرلر، اصغر دواتگرین اوغلو "نایب کاظم" دوه چی
محله سی (۱) لوطولاریندا بیر گون دوستلاری ایله
دوزن (اوتوراق) قورموش یئییب- ایچیب سرخوشلوق
اڭدیردیلر. نایب کاظم باشی قیزیر، سرخوشلوق
عالمینده دوستلارین قوناق چاغیرماق ایسته ییر.
مجلسیده کی حاضیرلارا اوز توتوب دئییر: «آغالار
بئله کی ایله شیبسیز...»

نایب کاظم ائله بو آندا سؤزونون اورتاسیندا بیردن

باشینی چئویریپ حاضیرلارین چوخ- چوخ
اولدوقلارینی باشا دوشور، بیر یاندان داها اونلاری
قوناق چاغیرماسین و بیر یاندان دا سؤزونو
یاریمچیلیق بوراخماسین دئییه، سؤزونو بئله بیتیریر
«یاخشی ایله شیبسیز»

«آغالار بئله کی ایله شیبسیز... یاخشی ایله شیبسیز»
قاینای: امثال و حکم آذربایجان، علی اصغر مجتهدی، تبریز
۱۳۸۱ش.

دوه چی: تبریزین قدیم و تاریخی محله لریندیر.

* آفتالار مسئولو (آفتالار سوروملوسو)

شهر بلدییه سی، شهر باغچالارینین بیرینده عومومی
مؤستراحلار اوچون بیر گؤزتچی تیکمیشدیر.

←→

* آغاچان بو ایل بیریمیزی ائولندیر، گلن ایل ده
داداشی.

بیر آخشام کیشی، آروادی ایله صؤحبت اڭدیردی:
- آرواد، ماشا... اوغلانلاریمیز ائولندیرمه لی اولوبلار.
ائله یاواش- یاواش اوغلانلاری ائولندیرمک
فیکرینده اولمالی ییق.
آرواد دئدی:

- کیشی ائولندیرمک اوچون پول- پله لازیمدی،
نئجه ائولندیرک؟
کیشی دئدی:

- آرواد اوږگینی سیخما، ائششگی ساتیب پولونو توپا
خرج ائدرریک.
آرواد دئدی:

- آخی کیشی ایکی سین بیر یئرده ائولندیرمک
مؤمکون دئییل!
اوغلان کی، قاپی دالیسیندا سؤزلری ائشیدیردی،
ایچری گلیب اؤزونو چاره یولو قیلانلار کیمی، حاقلی
گؤستریب دئدی:
- آغاچان بو ایل بیریمیزی ائولندیر گلن ایل ده
داداشی!

راوی: علی- م. جعفرزاده ۴۰ یاشلی، دیپلم، توفارقانلی

* آغاچ توتان، باش یاراندا چوخدور.

محرملیک ده "قانلی کؤینک" یا هاما "باش بارما"
رسمینده باش یارانلارین دوست قارداشلاری آلرینده
بیر آغاچ، باش یاران ایله برابر دسته یانیندا
دولانارلار، بلکه باش یاران تانیشلاری باش یاراندا
بیر- ایکی قمه ووروب- وورماییب، تنز آغاجلارینی،
باش یارانین قمه سی اؤنونه توتالار. بو سیرالاردا
بعضا" بیر نفر باش یاران اوچون اوچ- دؤرد کیشی
باش یاران دسته سی ایله برابر دولانارمیشلار. او
زاما باش یاران دسته سینده باش یارانلاردا، چوخ

گۆرك او كيمه گئتمك ايسته يير. شاه عباسا يوخسا
عاشيق عباسا؟

هامي بو مصلحتي بېندي. بئجان ايله ساري خوجا
پرىنين پالتارلاريني گئيىنميش قاريني ايچرى
سالديلار. قارى دوز گئديب شاه عباسين اتگيندن
توتدوكى:

- من شاه عباسا گئتمك ايسته ييرم.
عاشيق عباس حيلهنى باشا دوشدو. سازى دوشونه
باسيب دئدى:

آي آغالار، گلين سيزه سؤيله ييم
آلا قارغا شوخ ترلانى بگنمز
اوغوللار آتانى، قيزلار آتانى
گيلنلرده قاينانانى بگنمز
*

آدام وار كى، گئتميه سن ايشينه
آدام وار كى، دؤلانسان باشينا
آدام وار كى، آيران تاپمير آشينا
دينديريرسن ياغلى نانى بگنمز
*

آدام وار اينينه گئيىنمير درى
آدام وار دؤنيا دا گزير سر- سري
آدام وار، معرفتدن يوخدو خبرى
دينديريرسن يول اركانى بگنمز
*

آدام وار چؤللىرى گزر كلاهى
آدام وار تانيماز او بير آلاهى
آدام وار كى، بيلمز او، بيسم الهى
آدام وار كى، يول اركانى بگنمز
*

آدام وار دولانير صحرانى دوزو
آدام وار دؤشورر گولو نرگيزى
آدام وار گئيمگه تاپانماز بئزى
آدام وار، آل گئيير شالى بگنمز

گۆزتچى باخير گۆرور موستراحلارا گليب- گئندلر
ائله تله سيك گليب- تله سيك چيخيب گئديرلر، نه
بير آلرين آغريماسين دئييرلر نه ده بير- ايكي تومن
موستراح پاراسين وئيرلر. كيشى ئيله سين- ئيله
سين رنگ به رنگ آفتالار آليب گتيرير موستراح
اؤنونه دوزور. سونرا گليب اوتورور توالته گليب- گئند
آفتا گؤتورن جامعاتى «قىرمىزي آفتافانى گوتور»،
«ياشيل آفتافانى آپار»، «گوى آفتافا آل ديمه»،
«اونو يوخ، آغ آفتافانى گوتور» و بئلنچى سؤزلر ايله
امر و نهى ائدير. گۆزتچى نين بو ايشلرى موستراحا
گليب- گئندن جماعاتى ناراضى سالىر، جاماعت بلديه
باشقانىنى شيكايت آپاريلار. بلديه باشقانى موستراح
گۆزتچى سين چاغيريب اوندان جواب ايسته يير.
گۆزتچى دئيير:

- ائله هر كس باشين آشاغى ساليب موستراحا
گليب- گئديب منى ده حسابا قويموردولار.
آفتالارى رنگله ديم بلكه جاماعات بيلسينلر آفتالار
صاحبسيز دئييل، بلكه آفتالارين دا بير مسئولو
واردير.

راوى: على- م. جعفرزاده، توفارقانلى، ۴۰ ياشلى، ديلم

* آلا قارقا شوخ ترلانى بگنمير.

«...شاه عباس ايشى بئله گؤرنده بئجان ايله سارى-
خوجانى چاغيريب، «دئيين گؤروم، نه تدبيرينيز
وار؟» سوروشدو.

سارى خوجا ايله بئجان، پرى خانيمين پالتارينى بير
دول عفريته قارى يا گيىنديريپ، اونو اؤيرتديلر، پرى
آدى ايله ايچرى گل شاهين اتگيندن توت دئ «من
عباسى ايسته ميرم، بلكه سنى ايسته ييرم».

سارى خوجا ايله بئجان، بو تدبيرى حاضيرلاييب
شاهين حضورنا گليب دئديلر:

- شاه ساغ اولسون، بيز بئله مصلحت گؤروروك كى،
بو بارده پرى خانيمين اؤزونون فيكرينى بيلك،

بیر دۋور دولانیب کیشی هامان قادینلار اۋونونه چاتان
کیمی ویت دئمک یئرینه قمه‌نی باشینا چیرپاراق
دئییر:

- آلا «ق. ح. ب. ه» یاردیم! آلا «ق. ح. ب. ه» یاردیم!
راوی: ناصر. م ۳۵ یاشلی، دیپلم، توفارقانلی.

الله ایسته سه آرککدن ده وئرد دیشیدن ده.

بیر سوړو ارکک داواری اولان کندلی‌یه، شهردن
قوهوملاری قوناق گلیر. شهرلی قوهومون سوډ
اوموسو وارايمیش، باخدی نئچه گوندور کندلی
قوهوم بیر ایستکان سوډ ده گتیرمیر. شهرلی قوناق
قالخیب بیر قاب گۆتورور بلکه اۋزو سوډدن ساغیب
گتیرسین. ائو صاحبی گوروب دئییر:

- قارداش هارا؟ سوړو هامیسی ارکک دی.

شهرلی قوهوم اوتانیدیندان اۋزونو سیندیرماسین
دئییه، یولا دۋزه‌لرک دئییر:

- آلا ده ایسته سه آرکک دن ده وئرد دیشیدن ده!

راوی: محمد- م. جعفرزاده، ۴۲ یاشلی، لیسانس، توفارقانلی

***الله ایکی بلانی بیر یئرده وئرمز.**

دئییرلر هارون‌الرشید مینبره چیخیب دانیشرمیش.
اۋزونو وخللافتینی شیشیردیپ دئییر:

- منیم خللافتیمده ایسلام توپراغلارینین هئج
یئرینده دپرمده اۋز وئرمه‌دی...

بهلول جاماعات آراسیندان آیاغا قالخیب دئییر:

- دۋزدور امیرالمومنین! آلا ده ایکی بلانی بیر یئرده
وئرمز!

قایناق: "دیلماج درگی" سی، ۱- جی فولکلور اۋزل سایى، ۱۳۸۵
تبریز.

***الله، بو دیل خوشلوغو آلیمیزدن آلماسین**

یوخسول بیر کیشی گئجه چاغی آرواد- اوشاغی ایله
سوڤره باشینا توپلانیب شام یئییرمیشلر. کیشی
بیردن ناغافیل سسلی بیر قارین یئلی بوراخیر.

آدام وار چوخ ایشلر ایشلر آرادا
آدام وار کی، یئته بیلمز مورادا
آدام وار کی، چۆرک تاپماز دۋنیادا
آدام وار یاغ یئییر بالی بگنمز

*

آدام وار کی آداملارین ناخیشی دی

آدام وار کی، آنلامازدی ناشی دی

آدام وار کی، حیوان اوندان یاخشیدی

دیندیرسن هئج اینسانی بگنمز

*

آدام وار دستینه وئره سن گۈللر

آدام وار گۈزۈنه چکه‌سن میللر

توفارقانلی عباس باشینا کۈللر

نه گۈنه قالمیسان قاری بگنمز

شاه‌عباسین بو کلکی ده باش توتما دی...

قایناق: توفارقانلی عاشیق عباس ایله گۈلگز پری-

حاضرلایان: حسن- م. جعفرزاده

***آلا «ق. ح. ب. ه» یاردیم**

محرم‌لیکده آذربایجانین بعضی یئرینده کئچیریلن
«قانلی کۆینک» رسمینده بیرکیشی، ایلك دفعه

باش یارانلار سیراسینا قوشولوب شاخسئی

گئدیرمیش. ناهار زامانی قانلی کۆینک سیراسینا

قوشولان هر کیمسه ویت دئیر آزدان- چوخدان

نئچه قمه ووروب باشینی یاریردی. اما باش یارانلار

سیراسینا ایلك دفعه قوشولان بو شخص هردفعه

قمه‌نی باشینا آپاراندا قورخوب دایانیرمیش و باشینی

یارا بیلیمیرمیش. بو تازا باش یارانین قورخوسون،

ائشیکدن نئچه آرواد باشا دۋشوب یاواشجا بیر-

بیرلرینه «آی باجی، اوکیشی‌یه باخ، ائله بیل

قورخوب باشینی یارا بیلیمیر» دئییرلر. کیشی بو

سۆزلری ائشیدیر. قانلی کۆینک دسته‌سی مئیدانی

كيشى نين آرواد- اوشاقلارى اۆزلىرىنى ساخلايا بيلمەيىب اوجا سسلە گۆلمەيە باشلايىرلار. كيشى آرواد- اوشاغى نين سئوينمە سىندىن سئوينىپ، آللىرىنى گۆيە قالدیریپ دئییر: الله بو دىل خوشلوغو آلىمىزدن آلماسىن!

راوى: على- م. جعفرزاده، ۴۰ ياشلى، دىپلم، توفارقانلى

*الله يازانى پوزماق اولماز.

بىرنجى روايت:

«بىرگۆن وارايدى بىرگۆن يوخ ايدى. گۆنلردىن بىرىندە بىر- ايكي آدام اوتورموشودو حضرت على نين حوزورندا. حضرت آداملار اۆز چئويىرىپ بويوردو «عمى اوغلو ايله عم قىزى نين كىينى گۆيدە كسىلر». دئمك «سىمىرىق» قوشودا حضرتين سۆزونه قولاق آسىرميش. سىمرغ دئدى:

- بويوردون عمى اوغلو يلا عم قىزى نين كىينىنى گۆيدە كسىلر؟

حضرت بويوردو:

- بلى گۆيدە كسىلر، بو الله نين يازىسى دىر.

سىمىرىق دئدى:

- من بو يازىنى پوزارام!

زامان كئچدى بىر قىز دونيايا گلدى. بو قىز بئشىگىن ايچىندە اوينايدى. سىمىرىق كۆرپە قىزى گۆروب «ايندى گۆروم نئجه عمى اوغلو نا گندرسن» دئير. قىزى بئشىكدن گوتوروب قاچىردىر. قىزى گتيرىپ چينار آغاجىندا اۆز يوواسىنا چىخاردىر. سىمىرىق بو اوشاغى اۆز بالاسى كىمى بسلەيىر. بىر نئجه ايل كئچىر اما سىمىرىق آنجاق بو قىزى يئره آندىرمىر. نئجه ايل سووشور و قىز بىر آز يئكه لىر. قىزىندا عمى سى اوغلو، بويويوب بىر ايگيد اولور. عمى اوغلو بىر گۆن آتا مينيىب گلير چينار آغاجى نين دىيىنه چاتىر و بوردا چينار آغاجى نين باشىندا گۆزل بىر

قىزا گۆزو ساتاشىر. بو اوغلان بىر كۆنولدىن مين كۆنوله بو قىزا عاشىق اولور. بونلار آز چوخ بىر- بىرى ايله دانىشىرلار. بىر گۆن اوغلان قىزدان سوروشور:

- من اورا نئجه گله بىلرم؟

قىز حسرتله دئير:

نم منى قويماز كىمسەنى گۆرم، سنى نئجه بورا گتيره بىلرم؟!

بو حئينده قىزىن گۆزو بىر آت درى سىنه ساتاشىر، اوغلانا دئير:

او درى نين ايچنه گير، نم گلنده دئيرم ننه درىنى منه گتير. نم سنى ده درى ايچىندە بورا گتير!

اوغلان درى ايچنه گيردى. سىمىرىق گلير. قىز ننه- سىندىن چينار آياغىندا كى درىنى ايستەيىر. سىمىرىق دئير:

- بالا اونو نئيليرسن؟

قىز ننه سى نين بوينو نو قوجا قلايىب دئير:

- ننه دارىخىرام ايستەيىرم اونو اوينا دام!

سىمىرىق گئديب درىنى يا ياخشى دئسك، درى ايچىندە اوغلانى قىزىنا گتيرىر.

نئچه مودت سىمىرىق ائشىگه چىخاندا بونلار عمى- اوغلو عم قىزى درى دن چىخىب سىمىرىق گلنده گيرىب درى ايچنده قاليردىلار. بىر گۆن سىمىرىق اولمايان واخت الله امرى ايله گۆيدىن بىر ملك گليب چينار باشىندا بو عم اوغلو عم قىزى نين كىينىن كسىر. دوققوز آى، دوققوز گۆن، دوققوز ساعات سوووشور و اونلار ين اكىز قىزلارى و اوغلانلارى اولور. بىر مودت كئچىر. اونلار ين باشقا بىر اوغلان و باشقا بىر قىزلارى دا دونيايا گلير. بونلار بئش آدام اولورلار، هامىسى دا درى ايچنده ياشايدىرلار، سىمىرىق دا هر شئى دن خبر سىز.

بىر گۆن سىمىرىق حضرت اميرين يانىندا ايدى. حضرت، سىمىرىق دان سوروشدو:

فيكر ائيله‌دى، نه ايش گۇروم؟! اوزاق دان بير
ايشيغى گۇردو، اۈز- اۈزونه دئدى «گئديم ايشيق
سوراغينا، گۇروم بلكه آوادانلىق اول!»

گل‌ها گل، گلدی چاتدی گۇردو كندین كناریندا بير
ائو دیر. قاپینی چالدى، ائو صاحیبی قاپی یا گلیب
قاپینی آچدی، گۇردو بير درویشدیر، سلام وئردی،
شاه عباس دئدی:

- بو گئجه‌نى منه بير يئر وئرين بلكه سحر
اولسون؟

ائو صاحیبی دئدی:
- منیم ائو آدمی‌نین (آرواد) بو گئجه اوشاغی اولاجاق،
اۈزومده تنديرخانادا ياتاجام خوشون گلیر بویور!
شاه عباس گئتدی فيكره، اۈزو- اۈزونه دئدی
«دئیرلر اوشاق دۇنیایا گلنده ایکی ملکه‌ده گلر
اوشاغین یازغی‌سین یازار، یاخچی‌سی بودور بوردا
قالیم گۇروم بو اوشاغین یازغی‌سی نه اولاجاق!» شاه
عباس دئدی:

- اولسون منده ائله بوردا ياتارام.
شاه عباس گلدی شام يئدیله، دۇنیانین یاخشی
يامانیندان دئییب دانیشیردیله شاه عباس دئدی:
- من چيخيم آل سويا يئتيريم؟

ائو صاحیبی دئدی:
- گليم گۇرسه‌ديم؟
شاه عباس ائله آل سويا يئتيرن واختدا قولاغينا
اوشاق سسی گلدی، ائشیتدی کی، بير قاری آرواد
دئدی:

- گۇزله‌رين آيدین اوغلان دی!
قدیم‌کیلر دئیرلرکی، شاه عباسا چوخ سۇزلر الهام
اولارمیش، قولاق وئردی ایکی سس گلدی! بیرى
دئدی:

- یازغی‌سینی نه یازدین؟
اۈ بیرى دئدی:

- واختن تامامدیر. ایندی دی گۇروم کیمسه‌نین
یازیسینی پوزا بیلدین؟
سیمریق دئدی:

- هه پوزدوم، آپاردیم بير قیزی چينار آغاجی‌نین
باشینا قويدوم. ایندی اوردا دری ایچینده قالیر.
حضرت دئدی:

- گئدیپ او قیزی دری ایچینده منه گتیره بیلرسن؟
سیمریق دئدی:

- هن، باش اوسته
سیمریق گئدیپ درینی گۇتوروب گتیردی، حضرتین
اۈنونه قويدو. حضرت سیمریقا بویوردو:

- یاخشی، ایندی قیزی دری‌دن چيخارت.
سیمریق درینی چئوپرنده بئش نفر ائشیگه تۈكولدو.
سیمریقین رنگی قاپیب دئدی:

- دوزدور، آلايه یازانی پوزماق اولماز (۱)
قایناق: ائل بیلیمی درگیسی- نومره ۲، بهمن ۱۳۸۷ش.
داریوش عاشوری

ایکنجی روایت:

شاه عباس چوخ واخ تانیماسینلار دئییه، درویش
پالتاریندا گئدیپ شهرلری کندلری دولانیب
گزمیش کی، گۇزو ایله گۇره مملکت ده نه خبر وار.

گونلرین بیرینده گزدی- دولاندی بير واخ
گۇردو، ای داد گون باتیب داھی شهره قاییدا بیلمز.

- قارداشلىق ھەر زامان ايستەدىن اوغلونا آرواد آليب
تۇي توتاسان، گرک منە قاباق دان خبر وئەرسەن!
اوغلونا مەن تۇي توتاجاغام!
آللاھ وئەردى دئەي:

- مەن چوخدا سئوينىم سەن بو ايشى گۇرە سەن!
آرالاندىلار، آللاھ وئەردى گەلدى چاتدى ائولرینە
دئەي:

- آرواد آللاھ باخىب بىزە اوغلان دونيايا گلەن گەجە
قوناغىمىز شاھ عەباس ايمىش! كىشى باشىندان
گەچەنى آروادا دانىشىدى. بولار ھەر ايل، كەندەن
سۇغات توتاردىلار گەندەردىلەر شاھ گۇرۇشونە، گون
گونەن گەچەي، آي آيدان، ايل ايلەن اوغلان
بۇيويوب ياشادى، حەي تەكلىفە چاتدى، اوغلان
جاوان اولمۇشەو، دولاندى گەردى بىر قىز گۇز آلتىندا
ياتىردىب گەلدى، بىر گون نە سەنە دئەي! نە سەي
دە اوغلانەن دەسەنە دئەي، گونلەرن بىرەندە نەچە
آق ساققال بۇيوك باشلارى گۇتوردولر گەندەي قىز
ائوينە دانىشىق ايلە دىلەر قىزى آلدىلار اوغلانا!
نەچە آي اوغلان و قىز آداخلى قالدىلار يەنە آللاھ
وئەردى سۇغات گۇتوروب گەتەدى شاھ گۇرۇشونە. آللاھ
وئەردى، شاھى گۇروب اوغلو على وئەردى يە قىز
آلماغى دا اونا دئەي. شاھ چوخ سئوينىب دئەي:

- داھا مەن اۇزوم تۇي توتارام.
آللاھ وئەردى نەچە گون قالاندا سونرا شاھ دان
آرالاندى، گەلدى كەندەرنە، بولار بوردا قالسىن سىزە
خبر وئەيم شاھ عەباس دان .

شاھ عەباس حۇكەم ائەلەدى حەلە اۇتاغىن ائەلە بىر
يەردە سالىنىلاركى، گرک دوققوز قاپىدان گەچەي
حەلە اۇتاغىنا چاتسىن، سورا حۇكەم وئەردى قاراشلار
قاراوللار دارغا باشىيا كى، ھەر قاپى يا بىر قاراول
قويسون و ھەچ بىر كىمەسەنەن اجازەسى يوخودور
اۇتاقلار گىرسىن. سونرا ائەلچى گۇندەردى دوستو
آللاھ وئەردىيە كى، شاھ عەباس حۇكەم ائەلە يىب آروادى

- يازدەيم يازغى سەنا اوغلان بۇيوك اول، آرواد آلا، آما
تۇي گەجەسى اوغلانى قورد يەيە! شاھ عەباس آللەرن
ووردو آلى اوستونە دئەي:

- آللاھىم مەن غەزەب ائەلمەسە؟ مەن گرک بو يازغىنى
پوزام! قويمارام بو ايش باشا گەلسىن، گۇرم اينسانەن
آلەنە يازغى يازىلار دوز دور يوخسا يوخ!
سەردەن دوروب ائەلە سەيىنە دئەي:

- گۇزلىرن آيدەن اولسون اوغلانەن قەدى خەيەر و
اوغورلو اولسون، مەن گەندەيم ھەر زامان يولو دوشەو
اصفاھانا ھەر يەردە خبر آسان عەباس اصفاھانلەينى
ايسەيم نەشان وئەرلەر، مەن ايلە سەن بو گونەن
قارداش اولدوق. مەن اصفاھانلەي عەباسام.

ائەلە سەيىنە دئەي:

- مەنە دە آدەم آللاھ وئەردى دەر.

شاھ عەباس دئەي:

- يولونو گۇزلىم.

شاھ عەباس دوشەو يولا گەلدى اصفاھانا. گون گونەن
گەچەي، آي آي دان، نەچە آي دان سورا آللاھ
وئەردى اۇز- اۇزەنە دئەي «گەندەيم قارداشلىقىما باش
ووروم» سورا آروادىنا دئەي:

- بىر آز كەند چۇرگى، قۇز، بادام... باغلا

آرواد كەيشىنى يولا سالدى. كەيشى گل ھا گل گەلدى،
اصفاھاندا دروازچىلار دان خبر آلدى، بىلدەر شاھ
عەباسەن دوستو دور، آپاردىلار شاھەن قەرنە.
آللاھ وئەردى اۇز- اۇزەنە دئەي «ولمايە مەن آزدەيم،
بوراهارا مەن ھارا؟»

ياخەن اولدولار شاھ عەباسى گۇرەندە بىلدە نە اولوب.
سالام وئەردى چوخ احترام عەزەتلە گەچەي آينالى
اۇتاغا. اۆرەك دە سئوينىب دئەيدى «دوستوم شاھ
عەباس دى».

كىشى نەچە گون قالدى، ايسەدەي گەتسىن، شاھ
عەباس دئەي:

اوغلانی و هرکیمسهنی ایسته ییرسن گۆتور اصفاهانا
 گل چونکو ایسترم علی وئردی یه تۆی توتام.
 آلاهوئردی تداروک گۆروب قوهوملارین، دوستلارین،
 ائلداشلارین، آروادی، اوغلانی قیزی و ... ییغیب
 باشینا دوشدولر یولا، گل ها گل چاتدیلا اصفاهانا.
 شاه عباس بویورموشدو؛ چوخ هایلی هوپلو پیشواز
 ائله سینلر. اونا گۆره هامینی آپاردیلار بیر بزکلی
 دوزکلی یئر، هامی بوردا یئرلشدیلر. نئچه گون
 کئچدی تۆی قوناقلاری دعوت اولوندو، باشلادیلا
 چال - چاغیر ساز قوال، عاشیق و بالابان گل گۆر نه
 خبردی. بونلار بوردا تۆی تاماشا شنلیکده، خبر
 وئریم گلیندن.
 گلین نئچه گون تۆی دان قاباق گئدیپ بولاق
 باشیندان سو گئتیرسین ییخیلیب یئر آلا -
 بارماقلارین بیر سینیپ، قالانی دا چیخیپ
 آپاریلا سینیقچی بارماقلاری سالیپ یئرینه
 باغلايیب بیر تیکه ده موم وئریپ دئییب آووچو
 ایچینده اؤینات، بلکه بارماقلارین یوموشانسین! تۆی
 گونوده موم گلین یین آووچو ایچینده دیر. اوغلان
 آدماملاری ساز، قوال، نئچه آرواد، نئچه کیشی گلدیلر
 گلینی چیخارتسینلار، ساز، دۆهول چالیدیلر جاوانلار
 اؤیناییب سورا گلینی سالدیلار یولا گل ها، گل
 چاتدیلا اصفاهانا. الغرض گلینی قوناق اوتاقینا
 آپاردیلار شیرینی نوغول و نابات شام و... یئییلدن
 سورا گلینی آپاردیلار حجه اوتاقینا، کورکن ده گلدی
 نئچه یئنگه ایکی یاندان، قوللوقچو، قاراواش آفتاف،
 لگن، فیته آلرینده حاضیرلايیبلا و یول گۆزله ییرلر.
 کوره کن حجه اوتاقیندان چیخدی هر ایکی -
 سیندن ده انعام آلار هر دوققوز قاپی دا قاراوللار
 کشیک چکمک ده دیرلر. جانیم سیزه دئسین، بونلار
 هامی بوردا اینتظاردا قالسینلار، خبر وئریم گلین و
 کوره کن دن، گلین آووچو ایچینده موم وار ایدی
 اوغلان باخدی دئدی:

- بو نه دیر؟
 گلین دئدی:
 - دوغرو دئمه سم دوغرو گلمز، آلاهدان گیزلین
 دئییل، سندن ده گیزلین اولماسین، بولاق یولوندا سو
 گتیریردیم ییخیلیدیم بارماقلاریمین بیر سینی
 قالانی دا چیخدی، آپاردیق سینیقچی سالیپ یئرینه
 دئدی «مومکوندور بو سینیق بارماق آیری بیته»، اونا
 گۆره بو مومو وئردی دئدی، «بارماق ساغالانا
 کیمی آووچون ایچینده اولسون» منده یانیمجا
 گتیردیم!
 اوغلان دئدی:
 - وئر گۆروم.
 آلدی گۆردو یوموشاق بیر شئی دیر، خوشو گلدی
 آئینده وارکن بیر قوش شکلینه سالدی، گلین دئدی:
 - چوخ سلیقه سیزسن؟ آلدی بیر گۆیرچین
 چیخارتدی، بو یول اوغلان آلدی بیر دۆوشان شکلی
 چیخارتدی.
 گلین دئدی:
 - ایندی اؤلدو، وئر منه.
 گلین بیر قورد شیکیلی چیخارتدی دئدی:
 بیزیم بو موم ایله باشیمیز بند اولدو. ایندی گون
 چیخار هامی بیزیم یولوموزو گۆزلر.
 اوغلان مومو کی قورد شیکیلنده ایدی آلدی قویدو
 تاقچایا. آلاهیین امری ایله قورد جان تاپدی، آتیلدی
 اوغلانی توتا، گلین هوش دن گئتدی، نئجه کی یازغی
 یازیلیمیشدی اوغلانی تۆی گئجه سی قورد یئدی!
 یئنه آلاهیین آمریله آتیلدی تاقچایا. گلین هوش سوز
 دوشوب اوغلانی قورد یئدی، ساده جه سوپموک
 قالدی.
 خبر وئریم یئنگه لر دن.
 گۆزله دیلر گون چیخدی ایستر ناهار اولسون، بیر
 ائلچی گۆندردیلر شاه عباس حوضورنا کی، ایندییه
 کیمی گلین کوره کن دن خبر اولماییب نه ایش

گۆرمه‌لییک!؟ ائلچی گلیب شاه عباسا خبر وئردی. شاه اؤزو گلدی حؤکم ائیلهدی حیجله اؤتاقی- نین قاپی سینی آچدی‌لار. شاه عباس گۆردو ای دل غافل اوتاق دولوب قان ایله، گلین هوش‌دن گئدی. شاه عباس بویوردو: تئز حکیم گلسین؟ حکیم گلدی گلینی هوشه گتیردی. شاه عباس دئدی: - بو نه ایشی دیر؟ نه اولدو؟ اوغلانی نییه اؤلدوردون؟ - گلین دئدی: - قبله‌ی عالم ساغ اولسون من گونا‌ه‌سیزام! بارماغی ایله تاقچادا قورد شکیلینی گۆرستدی، شاه عباس‌ین گۆزو قوردا ساتاشدی، آه چکدی دئدی: - آلا‌ه، منیم گونا‌هیم‌ی باغیشلا من بیل‌مه‌دیم سن یازانی کیمسه پوزا بیل‌مز بیل‌دیم کی هر اینسان‌ین آنینا یازغی یازیلیب تئز یا گئچ باشا گله‌جک و چاراسی یوخ‌دور!

«گۆدن اوچ آله‌ما گلدی، بیرى منیم، بیرى ناغیل دئی‌ه‌نین، بیرى ده قولاق آسان‌لارین، بولوش‌دورون یئین» .
 قاین‌اق: www.azrurmia.blogfa.com ***

*آنبار شیریندن گیرز وئردی کربلا شیرینه

واعیظ، موعظه‌دن اول سو آنباری‌نین خراب شیرین مچید می‌جوودارینا خاطیرلا‌دیردی کی، شیرین صؤ‌حبت گئدن کیمی بیردن کربلا شیرى حضرت ابوالفضل یادینا دوش‌دو و کربلا مرثیه‌سینه باشلا‌دی. حاضرلار‌دان بیرى دئدی:

- باخ آنبار شیریندن گیرز وئردی کربلا شیرینه^(١)

راوی: مه‌دی ابراهیمی ٣٧ یاشلی، لیسانس، تبریزلی بو حی‌کایه جزئی فرق ایله "امثال و حکم آذربایجان" کیتابیندا وئریلی‌دیر.^(١)

*آله‌مانی آت گۆیه یئره گلینجه یا نصیب یا قیسمت

دئی‌رلر، قدیم‌لر، اؤلکه‌لردن بیرى‌نین پادشاهی آوودان دؤنرکن نافرمان خادیمی اؤلومه محکوم ائت‌دی. جلاد خادیمین باشینی وورماق اوچون حاضر اولدو.

پادشاه محکوما دئدی:

آذربایجان... آذربایجان تور کلشمه سی... و آذربایجان خالقین تشکولو

نیظامی جعفروو

وئرن رنگارنگ اجتماعی-سیاسی حادثه لر همین مورکبلشمه اوچون اساس شرط اولموش، اؤلکه ده " ناراحت " بیر ائتیک پروسس گتمیشدیر...

آذربایجان خالق نین تاریخ مسکونلاشدیغی (سوپرئنتوس اولاراق فورمالاشدیغی!) جوغرافیا موختلیف دؤورلرده موختلیف آدلارلا آدلاندیریلسا دا، " آذربایجان " سؤزو داها گئنیش یاییلاراق ۵۰۰ مین ک-م قدر اراضینین اساس آدینا چئوریلیمیشدیر. آذربایجان شوناسلیقدان بئله بیر آیدین تصویر واردیر کی، " آذربایجان " سؤزو " رنژیونون تاریخینده گؤرکملی رول اوینامیش آتروپاتین آدی " (یقرار علیو) ایله باغلیدیر... بورادا صؤحت او دؤوردن گئدیر کی، " گونئی آذربایجان بوتون اراضیسی و قوزئی آذربایجان تورپاقلاری نین خئیلی حیصه سی بو و یا دیگر درجه ده آتروپاتین حاکیمیتی آلتیندا ایدی " (ای.علیو). و همین حؤکمدارین آدی تاریخ منبعلرده ایلک دفعه ۱۱۰۰-۳۳۱-جی ایلده چکیلسه ده، اونون (اتروپاتین) ائتیک منسوبیتی باره ده هئچ بیر معلومات وئرلمیر.

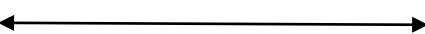
آتروپاتین حاکیمیتی دؤوروندن باشلایاراق ماننا-کیچیک مادا (میدیا) اؤز سرحدلرینی گئنیشلندیرک آتروپاتینا (شرق منبعلرینده آتروپاتاکان) آدلاندیریلیمیشدیر... آکادمیک ای.علیوین فیکرینجه، " همین دؤولتین مئیدانا گلمه سینا کؤمک ائدن اساس سببلردن بیرینی بوتون قدیم تاریخ عرضینده خئیلی درجه ده آپاریجی رنژیون اولان بو بؤلگه نین اؤزونون ایقتیصادی، سوسیال، مدنی و سیاسی سوییه سی نین چوخ یوکسک اولماسیندا اختارماق لازیمدیر ".

آتروپاتینانین ائتولینقویستیک منظره سی باره ده موعین تصویر یاراداجاق تاریخ منبعلر، دئمک اولار کی، یوخدور. لاکین ۱۱۰۰-۱- مین ایللین اوللریندن باشلایاراق رنژیونون ایرانلیلاشماسی پروسسی بئله بیر تکزیمی چتین نتیجه یه گلمه یه ایمکان وئیر کی، آتروپاتینانین اساس اهالیسی ایرانلی اولموشدور.

"آتروپاتینا " آد-توپونیمی نین آنتیک (ئتیمولوژی) معناسینی ایلک دفعه آتشیپرست ایرانلیلار، یاخود ایرانلیلار موحیط اونوتدوردو. " آتروپاتینا " (آتروپاتین یوردو) " آذربایجان " آ (اودلار یوردو، موقدس اودون قوروندوغو مکانا) چئوریلدی... و گؤرونور، ایرانلیلار اوچون " آذربایجان " ین هانسی کونکرئت جوغرافیانی احاطه ائتمه سی او قدر ده

آذربایجان تورک اساسلی آذربایجان خالق نین تاریخی وطنی، دونیانین قدیم ائتوکولتورولوژی مرکز لریندن بیریدیر. آذربایجانلیلار خالق، یاخود میل (سوپر ائتوس) اولاراق محض آذربایجاندا فورمالاشمیشلار.

آذربایجان خالق نین تاریخی عومومتورک تاریخی نین عوضی ترکیب حیصه سیدیر، بونولا بئله، هر بیر تورک خالق کیمی، آذربایجان خالق نین دا اؤزومخصوص فورمالاشما، اینکیشاف تاریخی واردیر. ارشدیرمالار گؤستیر کی، بو تاریخ اؤزوندن ایکی مهم دؤورو: ۱) دیفئرنسیاسیا و ۲) اینتئقراسیا دؤورلرینی بیرلشدیریر. دیفئرنسیاسیا دؤورو دئدیکده تورک ائتوسونون موختلیف خالقلار (و سیرادان آذربایجان تورکلرینه، یاخود آذربایجان خالقینا) آیریلماسی پروسسی نین اینتئنسو دؤورو نظردن توتولور. اینتئقراسیا ایسه آذربایجان جمعیتی نین ائتیک تاریخی نین سونراکی دؤورلرینه آید اولوب، تورک (و بیر سیرا غئیری-تورک ائتوسلارینین) کونسولیداسیاسی، بوتؤو بیر خالق تشکیل ائتمه سی پروسسیندن عیبارتدیر. آذربایجان خالق نین ائتوسوسسوال خاراكتئری دیفئرنسیاسیا دؤورونده موعینلشسه ده، همین خاراكتئرن بیر سیرا جیزگیلری محض اینتئقراسیا دؤورونده مئیدانا چیخمیشدیر. لاکین نظره آلماق لازیمدیر کی، آذربایجان سوپرئنتوسونون (اؤلجه ده آذربایجان دیلینین) تشکولونده، تکاملونده دیفئرنسیاسیا-اینتئقراسیا موناسیبتلری کیفایت قدر مورککب طبیعتیه مالیکدیر. آذربایجاندا (و هم حدود رنژیونلاردا) خالقین (و دیلین) فورمالاشدیغی دؤورده باش

دورلو ملاحظه لر، فیکرلر سؤیله میشلر. آنجاق هله ده بو سؤز سیررینی آچماقدان ائله بیل چکینیر و اونون علمی سؤز بیچیمی ائتمولوزی تحلیللی اؤز دوغرو-دوزگون حللینی تاپمامیشدیر ". گۆزکملی آذربایجانشوناسین فیکرینجه، " آذربایجان-اوغورلو، یاخشییستر (آز)، یاخشییستر قیرمیزی، یعنی گونش (ازار//زر)، وارلی آتالان) دئمکدیر، و اختیله یاخشییستر قیرمیزی، یعنی گونش آنتروپومورفیک تانریسی نین آدی ایمیش. سونرالار آز قبیله سیندن اولان خان، اینسان معناسیندا ایشلنمیشدیر " ... همین فیکرله راضیلاشماق چتیندیر... هر شئیدن اول اونا گۆره کی، " آذربایجان " سؤزو تورکدیللی موحیطده فورمالاشدیغی اوچون بو قدر مورککب تاریخی اینکیشاف مرحله سیندن کئچه بیلمزدی. ایکینجیسی، مؤلیفین تکلیف ائتدیگی ائتمولوگیا نه آذربایجان تورککری نین، نه ده عمومیتله، تورکلوگون تاریخی دنیاگۆروشو ایله باغلی دئییل. و نهایت، اوچونجوسو، سؤزون " اولکی معناسی ایله " سونراکی معناسی " آراسیندا سئمانتیک واریشلیک، دئمک اولار کی، یوخدور...

آذربایجان تورککری، ایرانلیلاردان فرقلی اولاراق، آذربایجانی " موقددس مکان " دئییل، محض وطن کیمی درک ائدیپ مسکونلاشمیشلار. و " آذربایجان " سؤزو محض آذربایجان تورککری نین تفککورونده فورمالاشان (کونکرئت) اراضی نین مواعصیر آدینا چئوریلیمیشدیر کی، بونون دا اساسیندا اولارین تدریجن مسکونلاشدیغی جوغرافی میقیاس (اونون گئنیشلنمه سی سورعتی) دایانمیشدیر. قئید ائتمک لازیمدیر کی، آذربایجانین بیر اۆلکه اولاراق حدودلاری نین موعینلشمه سینده آذربایجان خالق نین تشککولونون حل ائدیجی تاثیر اولموشدور. بئله کی، خالق فورمالاشدیقجا اۆلکه نین ائتنوجوغرافی حدودلاری دا موعینلشمیشدیر.

آذربایجان اراضیسینده تاریخ موختلیف دؤولترلرین مۇجودولوغو اۆلکه نین بوتؤو بیر سیاسی حادیثه کیمی قاورانیلماسینا مانع اولماقلا یاناشی، " آذربایجان " آنلایشی نین فورمالاشماسی پروسئسینی ده لعنگیتیمیشدیر. تصادوفی دئییلدیر کی، همین آنلایشین ائتنوقرافیک مضمونو اورتا عصرلرده سیاسی مضمونندان همیشه داها اوستون، آپاریجی اولموشدور... بورادا آذربایجاندا مسکونلاشمیش تورککرین دنیاگۆروشو ده مهم رول اوینامیشدیر: تورککری بو و یا دیگر ائتنوس-طایفا ایله همین ائتنوسون-طایفانین مسکونلاشدیغی اراضی آراسیندا علاقه گۆرموشلر. مثلن، آذربایجان تورککری

ماراقلی دئییلدی، اولار همین اراضیه وطن کیمی یوخ، ایلاهی بیر مکان، حدودسوز موقددس بیر یئر کیمی باخیردیلار. منبعلر گؤستریر کی، آتروپاتنا-آذربایجاندا چوخلو اود معبدلری مۇجود ایدی. آتشیپرست ایرانلیلار، حتی داها اوزاقدان هیندیلر بورایا زیارته گلیردیله.

اعتیراف ائتمک لازیمدیر کی، " آذربایجان " سؤزو تورکدیللی موحیطده نینکی فورمالاشمامیش، همین موحیطه چوخ سونرالار موسلمان اینتیباهی دؤورونده داخیل اولموشدور. اثرامیزین ایلک عصرلریندن باشلایاراق آذربایجانا و هم حدود رتگیونلار گلرک بورادا مسکونلاشان هون- قیپچاق تورککری دنیاگۆروشو اعتباریله آتشیپرستلیکدن چوخ اوزاق اولدوقلارینا گۆره " آذربایجان " سؤزونون تاریخ قازاندیغی ایدئولوژی سئمانتیکا اوزرینده، دئمک اولار کی، دوشونمه میشلر. بونونلا بئله، ایرانلی تصوورونون یاراتدیغی " موقددس آذربایجان " اوברازی موسلمان اینتیباهی دؤورونون اعتبارن گئنیش یاییلماغا باشلادی. و قئید ائتمک لازیمدیر کی، همین تصوور رتگیونون رسمی دنیاگۆروشو اولان ایسلاما بئله گوزشته گئتمه دیگینه گۆره آذربایجان موسلمان تاریخچیلری نین یادداشیندا ایسلاما قارشى ان چوخ موقاویمت گؤستریمیش بیر اۆلکه اولاراق قالمیشدیر. آذربایجان تاریخشوناسلیغی نین بانیلریندن عاباکیخانوو " آذربایجان " سؤزونو " آذرباقان " (بابکین اودو) کیمی ایضاح ائدیر... البتته، بورادا صؤحبت تاریخی نین نه درجه ده سحو ائتمه سیندن گئتمیر، اوندان گئدیر کی، اورتا عصرلر موسلمان تاریخشوناسلیغیندا آذربایجانین ایسلاما قده رکی دنیاگۆ-روشلری ایله باغلیلیغی تصوورو اولدوقجا گوجلوموش، سون دؤورلره قدر یاشامیش، حتی "موعاصیر آذربایجان " آنلایشی نین فورمالاشماسینا دا تاثیر گؤستریمیشدیر.

"آذربایجان " ین یونان-ایران منشالی دئییل، محض تورک منشالی بیر سؤز اولماسی باره ده ده موعین ملاحظه لر واردیر، البتته، یونان سؤزونه ایرانلی " اینتئرپرتاسییا " سی نه درجه ده طبیعی ایدیسه، تورک " اینتئرپرتاسییا " سی دا او درجه ده طبیعی سایلا بیلردی، لاکین مسله بوراسیندا دیر کی، تورک " اینتئرپرتاسییا " سی اورتا عصرلرده دئییل، ۲۰ عصرین ۷۰-۸۰-جی ایلرینده مئیدانا گلیمیشدیر...

پروفسور م. سیدوو یازیر: " آذربایجان " یئر آدی حاقدا اورتا یوزیلیلکلردن اوزو بری آیری-آیری خالقلارین عالیملری

آذربایجاندا (و هم حدود رئیونلاردا) کیفیت قدر مورککب ائتنیک حادیثه لر باش وئرمیشدیر. بونون بیر سببی، حاقیندا صؤحت گئدن جوغرافیایانین یاشایش اوچون مونسب طبیعی شرایطیرسه، دیگر چوخ مهم سببی موختلیف ایستقامتلره گئدن یوللار اوزرینده یئرلشمه سی، ائتنیک، سوسیال-سیاسی فاللیغی، قاینارلیغیدیر...و اعتراف ائتمک لازیمدیر کی، آذربایجانین ائتنیک تاریخی نین قدیم دؤورو سونراکی دؤورلری ایله موقاییسه اولونمایاجاق قدر مباحیثه لیدیر مسله نین مورککبلیگی ایسه بوراسیندیر کی، همین مباحیثه لر آرتیق اؤز علمی-مئتودولوژی اهمیتی (ائئریژینینی!) ایتیره رک "سیاسیلشمیش"، باشقا سؤزله، ائتنو-سیاسی آمبسیالارین، سوئیکتیو ماراقلارین موناقیسه اوبیئکتیونه چئوریلیمیشدیر. لاکین قدیم دؤورلرده آذربایجاندا هانسی ائتنوسون، یاخود ائتنوسلارین (ایئرقاقازلارین، ایرانلیلارین، یاخود آلتایلیلارین، تورکلرین...) آپاریجی یئر توتما سیندان آسیلی اولمایاراق آذربایجان خالقی قدیم دؤورون سونو اورتا عصرلرین اولریندن باشلایاراق محض تورک ائتنوسلاری اساسیندا فورمالاشمیشدیر کی، همین ائتنوسلار (تورکلر) بورایا عئینی دؤورده دئییل، موختلیف دؤورلرده گلیمیشلر.

قدیم دؤورلرده آذربایجاندا (و هم حدود رئیونلاردا) محض تورک ائتنوسلاری نین مۆوجود اولماسی، حتّی تورکلرین دونیایا آذربایجاندا (عومومیتله اؤن آسیادان) یایلماسی باره ده سون زامانلار قدر موعین علمی-اجتماعی ماراق دوغوران نظرییه آرتیق اؤز "آزارکئش" لرینی دئمک اولار کی، ایتیریمیشدیر.

... آذربایجاندا (و هم حدود رئیونلاردا) ایلمک سوسیال-سیاسی بیرلیکلرین ۱.۵- مینلیکده فورمالاشماسینی گومان ائتمک اولار. بونولا بنله، اونلارین ائتنیک منسوبیتی باره ده هئچ نه دئمک مومکون دئییل. آدلاری بیزه معلوم اولان ان قدیم طایفالار ایسه کوتیلر، لولوبیلر و هوریلر دیر کی، منبعلر اونلار باره سینده ۵.۰۰۰ اییی مین ایللین اورتالاریندان باشلایاراق صؤحت آچیرلار. همین طایفالار آذربایجانین اساسن جنوبوندا مسکونلاشمیشدیلار. و شومئر-آککاد منبعلری نین وئردیگی معلوماتا گؤره، واختاشیری اؤن آسیانین گوجلو دؤولت لرینی، خصوصیه مئسوپوتامیانین ناراحت ائدیردیلر. بو معلومات قدیم آذربایجانلیلارین رئیوندا حربی-سیاسی فاللیغینی گؤسترسه ده، بو و یا دیگر درجه ده

نین ایلمک مؤحتشم ائپوسو "دده قورقود" دا اوغوزلارین یاشادیقلاری مکان محض اوغوز آدلانیر. تورکلر آذربایجانا گلنده، هئچ شوبهه سیز، اؤزلری نین یاراتدیغی ائنتوتوپونیملرین ایشله دیلمه سینه اوستونلوک وئرمیشلر، اولکی یئر آدلاری نین ایستیفاده ائدیلمه سینه ۱۱-۱۳ عصرلردن سونرا باشلامیشلار کی، اونلاردان ان مهشورو "آذربایجان" اولموشدور...

"آذربایجان" آنالیزی نین تاریخینده ۱۹ عصرین سونو، ۲۰ عصرین اوللری خصوصی مرحله تشکیل ائدیر. و محض بو دؤورده همین آنالیزین ائنتوقرافیک، اجتماعی-سیاسی، ایدئولوژی مضمونو باره ده گئنیش میقیاسدا دوشونولمه یه باشلانیر. میللی دوشونجه نین تضیق ایله ایلمک موستقیل آذربایجان دؤولتی یارانیر کی، اونون اراضیسی نین محدودلوغو در حال دیقتی چکیر...معلوم اولدوغو کیمی، بو دؤولت چوخ یاشامیر، لاکین داها اوزونمورلو آذربایجان س س-ین یارانماسی اوچون سوسیال-سیاسی اساس وئیر کی، ۲۰ عصرین سونلارینا دوغرو همین اساس اوزرینده موستقیل آذربایجان دؤولتی مئیدانا چیخاراق یوکسه لیر.

عومومیتله، هم بیرینجی، هم ایکینجی، هم ده خصوصیه، اوچونجو رئسپوبلیکا دؤورونده "آذربایجان" آنالیزی گئنیش سیاسی مضمون کسب ائتمه یه باشلاییر، آذربایجانین قوزئی و جنوبو باره ده صؤحت داها فعال بیر شکیلده گئدیر. ایکیه (یالیز ایکیه می؟) بؤلونموش اولکه نین، خالقی تاریخی فاجیعه سی میللی اجتماعی تفککورو ان موختلیف ساحه لرینده تظاهور ائدیر.

بنله لیکله، "آذربایجان" آنالیزی زنگین بیر تاریخه مالیکدیر-همین تاریخی اینکیشاف پروسئسینده بو آنالیز کونکرتلشمیش، سیاسی-ایدئولوژی مضمونجا دقیقلشمیش، آذربایجان خالقی نین یاشادیغی گئنیش اراضینی ایفاده ائتمک اوچون موتیولنمیشدیر... "آذربایجان" سؤزو تورکدیللی موحیطده فورمالاشماسا دا، "آذربایجان" آنالیزی نین سون مین ایلده کی تکامل فورمالاشما پروسئسی، اساسن، آذربایجان تورک تفککوروون محصولدور.

...آذربایجانین ائتنیک تاریخی آذربایجان خالقی نین فورمالاشماسی تاریخیندن قدیمدیر. بو ایسه او دئمکدیر کی، آذربایجان خالقی نین فورمالاشماسی پروسئسی باشلایان قدر

موکمل دۆولتچیلیک تفککورونه مالیک اولوب-اولماملاری باره ده اهمیتلی بیر شئی دئمیر...

آکادئمیک ای.علیوین بئله بیر مولاخیظه سینی موختلیف خاراكتئرلی فاکتارلار تصدیق ائدیر کی، کوتیلر، لولوبیلر و هورریلر (اولا بیلسین کی، آدی قدیم اؤن آسیا منبعلرینه دوشمه یهن باشقا بیر سیرا سوسیال-سیاسی بیرلیکلر) " هر بیر قووم طایفالاردان-قونشو اراضیلرده یاشایان، بیر دیلین موختلیف لهجه لرینده دانیشان و عومومی مدنیتین بیر چوخ خصوصیتلرینه بییلنمیش اهالی قروپلاریندان عیبارت ایدی. " و گؤرونور، گؤرکملی تدقیقاتچی نین ای.ا. ۳- مین ایلین سونو ایی مین ایلین اوللرینده آذربایجاندا (و هم حدود رنگیونلاردا) مسکونلاشمیش اهالی نین، او جومله دن کوتی، لولوبی و هورریلرین قافقاز منشالی اولماسی باره ده کی فیکری ده ائله بیر شوبهه دوغورمور. همین فیکری قدیم اؤن آسیا دیللی موتخصیصلری ای.م.دیاکونوو، ق.ا.مئلیکیشویلی ده تصدیق ائدیرلر؛ اونلارین آراشدیرمالاری گؤستریر کی، کوتی، لولوبی، هورری، اورارتو، آلبان دیللی قافقاز دیللیدیر...ومومیتله ای.ه. ایی مین ایلین سونو ایی مین ایلین اوللرینه قدر آذربایجاندا، خصوصیه اونون جنوبوندا قافقاز ائتنوسلاری آپاریجی رول اوینامیشلار و بئله لیکله، ای.ا. ۳- مینیللیکلرده آدلاری و ائتنیک منسوبیتلری معلوم اولمایان آذربایجانلیلاری نظره آلماساق، اؤلکه نین ای.ا. ۲-۳ مینیللیکلره آید سونراکی اهالیسی محض قافقاز منشالی اولموشدور.

البته، قافقاز ائتنوسلاری نین اؤن آسیانین قوزئیندا گئنیش یاییدیلقلاری مینیللیکلرده " آذربایجان " آدلی بیر اؤلکه، آذربایجانلی آدلی بیر خالق یوخ ایدی...

ای.ا. ۲- مین ایلین سونو ایی مین ایلین اوللرینه آید منبعلر آذربایجاندا (و هم حدود رنگیونلاردا) داها بیر سیرا طایفالارین، یاخود طایفا بیرلیکلری نین مسکونلاشدیغی باره ده معلومات وئیر: بورایا ائتنیک منسوبیتی معلوم اولمایان توروککیلر، نیگیمیلر، اورواتریلر...ایدیر کی، گؤرونور، اونلار آذربایجانین ائتنیک تاریخی نین، حاقیندا صؤحبت گئدن دؤورونده ائله بیر سوسیال-سیاسی نوفودا مالیک اولمامیشلار. بونولا بئله، ای.ه. ۳-۲ مینیللیکلرده آذربایجاندا (و هم حدود رنگیونلاردا) ائتنیک یئکجینسلیگین پوزولماسی اوچون هر حالدا مونبیت شرایط اولدوغونو اینکار ائتمک مومکون دئییل...

آذربایجان اراضیسینده فورمالاشمیش بیزه معلوم ایلک دؤولتین مانناتین (ای.ا. ۱۲-۹ عصرلر) ائتنیک ترکیبی ده گؤستریر کی، ای.ا. ۱- مین ایلین اوللرینه قدر آذربایجاندا مسکونلاشمیش اهالی نین اکثریتینی قافقاز ائتنوسلاری تشکیل ائتسه لر ده، " مباحیثه لی " ائتنوسلار دا مؤوجود اولموشلار.

...ای.ا. (میلادان قاباق) ۲- مین ایلین سونو ۱- مین ایلین اوللریندن اعتیبارن آذربایجان اراضیسینده ایران ائتنوسلاری مسکونلاشماغا باشلادیلار. و همین پروسئس یالنیز آذربایجانین دئییل، عوموما اؤن آسیانین ائتنیک منظره سینی اساسلی شکیلده دییشدیردی. ایران ائتنوسلاری نین ایران یایلاسینا، اورادان دا آذربایجانا یایلماسی تدریجن، بونولا بئله، موتشکول گئدیردی. اونا گؤره ده ای.ا. ۱- مین ایلین اوللریندن اعتیبارن قافقاز ائتنوسلاری گئتدیکجه داها آدیجیل بیر شکیلده شیمالا دوغرو سیخیشدیریلماغا باشلادی. جنوبدان گلن ایران " تضیق " ی او قدر گوجلوی ایدی کی، آرتیق موعین دؤولت قوروجولوغو تجروبه سی قازانمالارینا باخمایاراق قافقاز ائتنوسلاری همین " تضیق " یین قارشیسیندا داوام گتیره بیلمه دیلر.

ای.علیو ای.ا. ۲- مین ایلین سونو ایی مین ایلین اوللرینه آذربایجاندا (و هم حدود رنگیونلاردا) گئدن ائتنیک پروسئسلری نظرده توتاراق یازیر: " آیری-آیری آبوریگئن قروپلارین دیل باخیمیندان، سونرا ایسه مدنی جهتدن تدریجن آسسیمییلیاسیاسی اونلاری سون نتیجه ده ائتنیک آسسیمییلیاسیایا آپاریب چیخاریردی " . و مؤلیف سونرا علاو ائدیر کی، " دیلین دییشمه سی نین نیسبتن تئز بیر زاماندا (بعضا ایکینجی و یاخود اوچونجو نسیلده) اینسان قروپلاری نین ائتنیک منسوبیتی نین دییشمه سینه، یئنی آسسیمییلیاسیایا سبب اولماسی حاللاری چوخ تصادوف اولونان حادیثه لردير. مثلن، هیندیستاندا، اورتا آسیادا، افغانیستاندا و ب.یئرلرده بو جور اولموشدور " ...نه جور اولموشدور؟.. گؤرکملی تدقیقاتچی نین فیکرینجه، آذربایجانا (و هم حدود رنگیونلاردا) گلرک بورادا مسکونلاشان ایران ائتنوسلاری یئرلی اهالینی ایرانلیلاشدیردیلار، لاکین عئینی زاماندا " آبوریگئنلرین نینکی مادی مدنییتینی و تصروفات نایلیتیرینی منیمسه دیلر، هابئله موعین درجه ده یئرلی اهالی نین آنتروپولوژی تیپلری نین ده واریشلری اولدولار " . البته، ای.علیوین اؤزونون ده دؤنه-دؤنه اعتیراف ائتدیگی کیمی، ائتنیک منسوبیتی بیلنمه یین (بلکه، اونلار دا ایران،

و تدریجی او یغونلاشدیقلاری، یاشاماق اوچون غیری مونسایب شرایط اولاری یادلیلیرین هوجوملاریندان مودافیعه ائتدی.

۱.۱-۱- مین ایلیلین اوللریندن باشلایاراق آذربایجانا (و هم حدود رنگیونلارا) ائتیک منسوبیتلری تاریخشوناسلیقا مباحیثه لی اولان بیر سیرا دؤیوشکن طایفالار، اولایلیسین کی، موختلیف منشالی ائتونسولاردان عیبارت سوسیال-سیاسی بیرلیکلر-طایفا ایتتیفاقلاری (کیمنرلر، ساکلار، ایشکوزلار و س.) گلرک بوراداکي ائتو-سیاسی مورککبلیگی (سیخلیگی!) بیر قدر ده آرتیریلار. خصوصیه ساکلار، یاخود سکفلر رنگیوندا بیر مودت داها بؤیوک حربی-سیاسی نوفودا صاحب اولموشلار... گومان ائتمک اولار کی، آذربایجانین شمال-قرب اوجقارلاریندا مسکونلاشمیش ائرمیلر ده بورایا حاقیندا صؤحت گندن دؤورده گلیلر. یاخین "قووملار" ایندان تامامیه آیری دوشموش همین ائتونسون نه منشایی، نه ده پرووته نی معلوم دئییل.

یغری گلمیشکن قئید ائتمک لازیمدیر کی، بیر سیرا تدقیقاتچیلار کیمنرلری، ساکلاری، تورک، یاخود پروتوآذربایجانلی ساییر، "ایشکوز"، "اوغوز" ائتونیمی ایله موقایسه اندیرلر کی، همین ملاحظه لری اساسلاندیرماق اولدوقجا چتین، حتّی دئمک اولار کی، غیری مومکوندور.

ائتیک مورککبلیگی ایله سئچیلن ماننا-ماد-میدیا (۱.۱-۶- ۷ عصرلر) طرفیندن ایستیل اولوندوقدان سونرا اونون ترکیبینده کیچیک ماد-میدیا آدلانماغا، عئینی زاماندا ایمپیریانین مدنی-ایقتیصادی مرکزی فونکسیاسینی یئرینه یئتمه یه باشلادی (ی.علیو) کی، بو دا عومومیتله ماد-میدیانین ائتیک ترکیبی نین (منظره سینین) موغینلشمه سینه اهمیتلی تاثیر گؤستردی. لاکین ۱.۱-۶- عصرین اورتالاریندا فارسلا موختلیف منشالی ائتونسولارین یاشادیغی مادادا حاکیمیتی اله آلدیلار. اولار ايو عصرین اورتالارینا، ینی ماکئدونییالی ایسگندر همین اراضینی ایشغال ائدنه قدر داوام ائدن ایران-هاخامانیشر دؤولتینی یاراتدیلار. قئید ائتمک لازیمدیر کی، بو دؤولت موختلیف منشالی ائتونسولارین حربی-سیاسی، ایقتیصادی-تصرفات و مدنی-معنوی علاقه لره گیرمه سینه شرایط یارتماقلا یاناشی، فارس ائتونسونون فورمالاشماسی نین اساسلارینی قویدو و محض همین دؤوردن اعتیبارن فارسلا دیگر ایران ائتونسولاریندان آیریلماغا، دنیاگؤروشلری نین، دؤولت قوروجولوغو

یاخود پروتوایران ائتونسولاری ایمیشلر!) طایفالارین ۱.۱-۲- مین ایلیلین سونو ۱- مین ایلیلین اوللریندن "ایرانلاشماسی" باره ده بو جور جسارتله دانیشماق دوزگون دئییل. قافقاز منسوبیتی شوبهه دوغورمایان طایفالارین، ینی آذربایجانین همین دؤوره قدرکی اساس اهالیسی نین "ایرانلاشما" سینا گلدیکده ایسه، بو، او قدر ده گئیش میقیاسلی ائتیک پروسس اولمامیشدیر. عکس حالدا، قافقازین هم قوزئیندا، هم ده جنوبوندا موعاصیر قافقاز خالقلاری بو جور گئیش یاییلماز، دیلرینده، دنیاگؤروشلرینده، حیات طرزلرینده ایران ائلمنتلری بو قدر آز اولمازدی.

...قافقاز خالقلاری نین موختلیف آسایلی طایفا- ائتونسولاردان عیبارت اولماسی گؤستریر کی، اولار جنوبدان گلن "تضیق" ه قارشى او قدر ده موتشککیل موباریزه آپارا بیلمه میش، حتّی گؤرونور، همین "تضیق" اولاری داها دا آیریمیش، موختلیف حیصه لره بؤلومشدر کی، بو "حیصه لر" آراسیندا تدریجی دیالکت دیل فرقلری عمله گلیب درینلشمیشدیر... لاکین آذربایجانین قوزئینا (اورادان دا سونرالار قوزئی قافقاز) سیخیشدیریلیمیش قافقاز ائتونسولاری موختلیف خاراكتئرلی منبعلرده حاقیندا گئیش بحث ائدیله آلان دؤولتینی یاراتدیلار.

...ئرامیزدان اولکی سون عصرلرده، ائلجه ده ائرامیزین ایلك عصرلرینده آذربایجانین قوزئیندا اساسن اوتی، گیردمان، قارقاز طایفالاری یاشاییردیله کی، بونلاری تاریخی منبعلر عومومی شکیلده "آلبانلار"، یاخود "آغوانلار" آدلاندیریلرلر. ای.علیو یازیر: "هئج شوبهه سیزدیر کی، اؤزوند ۲۰-دن آرتیق طایفانی احتیوا ائتمیش آلبان (آلبان-اوتی) آبورینگئن ائتیک ماسسیوی قافقاز آلبانیاسی نین اراضیسینده اساس، اوستون ماسسیو اولموشدور... اولایلیسین کی، آلبانلار بو ماسسیوده داها ایری طایفا ایدی. بلکه بونا گؤره بوتون اؤلکه آلبانیا آدلانماغا باشلامیشدی. لاکین بو دا تامامیه مومکوندور کی، بو طایفا اؤز آدینی اولکه نین آدیندان آلمیشدیر. "آلبانیا" آدی نین یوزولماسی ساحه سینده کی بیر چوخ جهدلره باخمایاراق هله لیک بیر نتیجه حاصل اولونمامیشدیر ...

آلبانلارین مسکونلاشدیقلاری رنگیونون طبیعی شرایطی ائله ایدی کی، نه ایران ائتونسولاری، نه ده سونرالار آذربایجانلی بوتونلوکله بوروموش تورکلر همین رنگیونا خصوصی مارق گؤستریب، اورادا دایمی مسکونلاشماق فیکرینه دوشمه دیلر.

ایمکانلاری نین گئنیشلیگی ایله فرقلمه یه باشلادیلار کی، همین پروسئس ساسانلیر دؤورونون سونلارینا قدر داوام ائتدی.

مادا-میدیا ساتراپی آتروپات ماکئدوننیالی ایسگندردین وفاتیندان (و اونون یاراتدیغی ایمپئریا داغیلدیقدان) سونرا آتروپاتئنا دؤولتینی قوردو کی، اونون اساسینی کیچیک مادا-میدیا تشکیل ائدیردی. منبعلرین وئردیگی معلوماتا گؤره، آتروپات یالنیز مادلایلاری دئییل، کادوسیلری، آلبانلاری، ساکاسئنلری ده اؤزونه تابع ائتمیشدی. و گؤرونور، آذربایجان (و هم حدود رتگیونلاردا) مسکونلاشمیش دیگر اساس ائتنوسلار، یاخود ائتنوسسیاسی بیرلیکلر ده بو و یا دیگر درجه ده اونون نظارتی آلتیندا ایدیلر. علییو آتروپاتئنا دؤولتی نین مئیدانا گلمه سی نین مهم سببلریندن بیرینی دوغرو اولراق اوندان گؤرور کی، "قدیم تاریخی عرضینده خئیلی درجه ده آپاریجی رتگیون اولان بو بؤلگه نین اؤزونون ایقتیصادی، سوسیال، مدنی و سیاسی اینکیشاف سوییه سی ...چوخ یوکسک" ایدی. بئله کی، آتروپاتئنا ماننا-کیچیک مادا-میدیانین بیللاواسطه واریشی ایدی. لاکین بئله بیر ملاحظه ایله راضیلاشماق چتیندیر کی، گویا "گونئی آذربایجان طایفالاری نین و خالقلاری نین کوتی، لولوبی، هورری، ماننالی و باشقالاری نین مادلایلارلا قایناییب-قاریشماسی نتیجه سینده یئنی بیر ائتنوس-هئللینیزم دؤورونده مادلایلارین اوستونلوک تشکیل ائتدیگی آتروپاتئنالیلار ائتنوسو تشککول تاپدی" (ی.علیو). بیرینجیسی، اونا گؤره کی، "هله هاخامانیشلیر دؤورونده ساقارتالیلار، موکلر، اوتیلر، پاریکانلیلار، اورتوکوریبانتلار، کادوسیلر، دارئیتلر، پانتیماتلار، راوسیکلر، کاسپیلر، ماتینلر، ماردلار، پارسلار، آناریکالار و ب، هابئله مادلایلار طرفیندن آسسیمیلیاسییا ائدیلمه میش باشقا طایفالار یاشاییردیلار" (ی.علیو). ایکینجیسی ایسه، حاقیندا صؤحبت گئدن ائتنیک پروسئس او قدر ده قدیمده باش وئرمه دیگی اوچون همین پروسئسین نتیجه سی اولان ائتنوس، یاخود ائتنیک بیرلیک اورتا عصرلرده هله اوزون مودت یاشامالی، دنیا مدنیته بؤیوک تۆهفه لر وئرمه لی ایدی... بیزیم فیکریمیزجه، "آتروپاتئنانین اورتا مادا دیلی" نی (ی.علیو) گونئی آذربایجانین بعضی کندلرینده (کوری، پیر، ايسهاد، خاررند، قاراگۆز، گلینقایا...) حال حاضریدا ایشلنن آذری دیلی-دیالکتی نین بیللاواسطه سلفی سایماق (س.ا.کسروی) تاماميله يانلیشدیر. هر شئیدن اول اونا گؤره کی، "

آتروپاتئنانین اورتا مادا دیلی " اگر مۇوجود اولموشسا دا یالنیز آذربایجان اراضیسینی دئییل، معاصر ایرانین مدنی جوغرافیاسینی بوتؤولوکده احاطه ائتمیشدیر. و اونو دا نظره آلساق کی، هاخامانیشلیر دؤورونده مادا-میدیا سورعتله فارسلاشیردی، اوندان ایرانلاشمانین نه درجه ده میقیاسلی دیفئرنسیال ائتنولینقویستیک پروسئس اولدوغونو تصوور ائتمک چتین دئییل.

ی.علیوین آذربایجان تاریخی، او جومله دن آذربایجان خالق نی ائتنوگئئتری باره ده کی ان مباحیثه لی (بیزیم فیکریمیزجه ایسه، ان یانلیش!) قناعتی بوندان عیبارتدیر کی، "آذربایجان" آنالیشی نین اؤزونون، هابئله اونونلا باغلی اولان ائتنو-مدنی، اجتماعی و سیاسی سجییه لی حدیسه لرین و حاللارین باشلانغیجی وطنیمیزین تاریخی نین محض آتروپاتئنا دؤورونده قویولموشدور. قدیم آذربایجان دؤولتچیلیگی نین، قدیم آذربایجان، داها دقیق آتروپاتئنا - مادا خالق نی منشایی محض بوراداندیر."

... آذربایجان خالق نی اساسیندا "آتروپاتئنا-مادا خالق نی" نی گؤرمک تورک ائتنوسلاری نین آذربایجان خالق نی نین فورمالاشماسینداکی حل ائدیجی رولونو اینکار ائتمک دئمکدیر کی، بو جیدی مئتودولوژی قوصوردور...

آذربایجانین موختلیف رتگیونلاریندا تجرید اولونموش ایران (ائلجه ده قافقاز) منشالی ائتنوسلار بو گونه قدر مۇوجوددورلارسا، اوندان تورکلر کیمی (و نه زامان) آسسیمیلیاسییا ائتمیشلر؟.. آتروپاتئنا مادا ائتنوسو، خالق (داها دوغروسو، سوپئرئتنوسو) باره دهکی نظرییه، گؤرونور، پانیرانیزمین ایدئولوگیاسی نین تظاهوروندن باشقا بیر شئی دئییل. اگر بئله اولماسایدی، ا.ا. ۱-۲-مینیللیکده اؤن آسیانین گئنیش چؤلرینه سپلمیش ایران ائتنوسلاری نین تمرکزلشدیگی یئر اولراق محض آذربایجانین جنوبو سئچیلمزدی... همین جهدین معلوم تاریخی فاکتلار دئییل، معاصر ایدئولوگیالار، تصوورلر، ماراقلار اساسلانیدیغی ای.علیوین بئله بیر ملاحظه سی ده تصدیق ائدیر: "بیز ...آذربایجان خالق نی نین اجدادلاری سیراسیندا دییارین یالنیز ان قدیم ساکینلری نین دئییل، هابئله گلمه ایرانللی مادلایلارین دا آدینی چکیریک. مادلایلارین بو تورپاغا گلیشینه قدرکی تاریخ ده، موعین درجه ده بیزیم تاریخمیز، خالقیمیزین تاریخیدیر. حظیردا تورک دیلریندن بیرینده دانیشان آذربایجانلیلار مادلایلار واسیطه سیله هیند-ایران، داها گئنیش میقیاسدا ایسه هیند-آوروپا عالمینه باغلانیر،

آذربايجاندا دا او درجه ده اهميتلى ائتيك كونسوليداسيا پروسئسندن صۇحت گئده بيلمز كى، اونون نتيجه سينده آز-چوخ مركزلشميش بير ائتيك بيرليك-خالق يارانميش اولسون. " آذربايجان-مادا خالقى " باره ده كى نظرييه نين تنقيده دؤزمه يه ن داها بير سيرا طرفلرى واردير...ملوم اولدوغو كيمي، ائراميزين ايلك عصرلريندن (حتى بير سيرا اساسلانديريلماسى چتين اولان ملاحظه لره گؤره، ا.ا. ۱- مين ايللين سونلاريندان!) اعتبارن آذربايجانا (و هم حدود رنكيونلار) ايلك هون-تورك طايفالارى آخيشماغا باشلايدىلار-قافقازين قوزئيندان جنوبونا حركت ائدن همين طايفالارين اساس مقصدلى بورادا مسكونلاشماق يوخ، سادجه، اؤن آسيانى، او جومله دن آذربايجانى ياغمالايب يئنيدين قافقازين قوزئينا، قىپچاق چؤلرينه قايتماق ايدى. موختليف خاراكتئرلى منبلرلر وئردىكى معلوماتا گؤره، هون توركلىرين قافقازين جنوبونا، حتى اؤن آسيانين ايجريلرينه هوجوم ائتديكلرى ۱- مين ايللين بيرينجى يارىسيندا اونلارين قارشىسيندا دوراجاق بير ائتنوسياسى قووو يوخ ايدى. عوموميتله، قديم دؤورون سونلارينا دوغرو آذربايجاندا (و هم حدود رنكيونلاردا) ائتيك كونسوليداسيادان چوخ، ائتنوسياسى داغيلم، پارچالانما پروسئسى گئيدى كى، همين پروسئس تدريجن بورادا مسكونلاشان هون-قىپچاقلار اوچون الوئريشلى سوسيال-سياسى شرايط ياراتدى.

بئله ليكله، آذربايجان خالقى نين فورمالاشماسى پروسئسى باشلايانا قدر آذربايجانين ائتيك تاريخينى آشاغيدكى دؤورلره بؤلمك اولار:

۱- ا.ا. ۵- مينيلليكدن ا.ا. ۳ مين ايللين اورتالارينا قدر ائتيك " غئيرى موعينليك " دؤورو.

۲- ا.ا. ۳- مين ايللين اورتالاريندان ا.ا. ۲- مين ايللين سونو ۱- مين ايللين اولرينه قدر قافقاز ائتنوسلارى نين گئنيش ياييلديغى دؤور.

۳- ا.ا. ۲- مين ايللين سونو ۱- مين ايللين اوللريندن ائراميزين ۱- مينيلليگى نين اورتالارينا قدر ايران ائتنوسلارى نين گئنيش ياييلديغى دؤور.

... آذربايجان خالقى نين تشكولونون بيرينجى مرحله سيني هون-قىپچاق توركلى نين آذربايجاندا مسكونلاشماسى تشكيل ائدير.

ايرانلىلارلا، هيندلىلرله، گئرماملارلا، سلاويانلارلا و باشقا خالقلارلا قووملوغا يئتيرلر. آذربايجانلىلار محض مادللار واسيطه سيله ايران مدنيتى نين ده واريلرينه چئوريلير، ايراندليللى خالقلارلا بيرگه بو زنگين عالمه، ائپوسا، اؤستيا، زردوشتلوك تعليمينه و بير چوخ ديگر تاريخى-مدنى ديرلره صاحيبليك حقوقي قازانيرلار .

مسله بوراسينداير كى، آذربايجانلىلار - آذربايجان خالقينى اؤستاتين، زردوشتلوگون، عوموميتله ايران مدنيتى نين، دوغروندان دا، " زنگين عالم " ي نين واريتى اعلان ائتمك اونو (آذربايجان خالقينى) حقيقتن منسوب اولدوغو باشقا بير زنگين عالمدن-قديم تورك ائپوسوندا، هون-تورك دؤولتچيليك عنعنه لرلرلر، تانريچيلق دونياگوروشوندن اوزاقلاديرماق، كؤونه، اصلينه يادلاشديرماق مقصدلرلرلر ايره لى گلير كى، همين " مئودولوگيا " آذربايجاندا ۲۰ عصرين ۳۰-جو ايللريندن اعتبارن خصوصى اولاراق ايشله نيب حاضيرلانميش، آرديجيل بير شكيله حياتا كئچيريلميشدير...آذربايجان خالقى كوتيلر، لولوبيلر، هورريلر، ماننالىلار، آلبانلار واسيطه سيله قافقاز، مادللار-آذربايجانلىلار واسيطه سيله ايران(عوموم هيند-آوروپا)، قىپچاقلار، اوغوزلار واسيطه سيله تورك دونياسينا باغلانمالي اولسا، اوندان گرگ آذربايجانلىلار، بير سيرا " آذربايجانشوناسلار " كيمي، كونقلامرات، ائكلكتيك بير " خالق " ، موختليف منشالى ائتنوسلارين تاريخى " ايتتيفاق " ي ائلان ائدك. همين منطيقله ياناشساق، ينگيليسلر ده، فرانسىزلار دا، آلمانلار دا، روسلار دا مورككب ائتيك تركيبه ماليكديرلر، عوموميتله، دونيادا مستقيلا ائتنوكولتورولوژى سيستملىر مۇوجود دئييل، ائتنوسلار بير-بيرينه قارشىميشلار.

... " آذربايجان-مادا خالقى " نين (ائلجه ده ديلي نين!) مۇوجودلوغونا شوبهه ائدن آكادئميك س.سومبازاده تاماميله دوغرو اولاراق گؤستيرير كى، ۳- عصرده ساسانيلر دؤولتى تركيبينه داخيل اولانا قدر آذربايجان موختليف ديللرده دانيشان طايفالاردان، ياخود خيردا خالقلاردان عيبارت ايدى.و عئينى زاماندا بوتون لاتين، يونان و سونراكى دؤوره آيد ائتمنى منبلرلرلرلر، بير قايدا اولاراق، " آذربايجان " ، " آذربايجان " اؤلكه آدينا تئز-تئز راست گلدىگيميز حالدا، " آذربايجانلىلار " ، يعنى خالق آدينا اولدوقجا آز تصادوف اولونور... بئله ليكله، مانندا، ميديدا اولدوغو كيمي،

هون-قىپچاقلار ئارامىزىن باشلانغىچىدا قافقازىن قوزنىندا،
 عوموما بۇيوك چۆلدە، ياخود قىپچاق چۆللىرىدە يايىلاراق بو
 يئرلەرنى اساس ساكىنلىرىدە، حتى بىللە دىمك مومكونسە،
 صاحىبلىرىدە چئورلىدىلار. و چوخ كىچمە دى كى، اونلار
 قافقازىن جنوبوندا دا گۆرونولر... هون-قىپچاقلار موختىلف
 سوسىيال-سىياسى بىرلىكلەردىن عىبارت اولسالار دا، اونلار
 ئىتتىك تىركىبى، دىمك اولار كى، عىنىنى ايدى، عىنىنى دىلىن
 بىر-بىرىندىن آز فرقلنى دىالكتلىرىدە دانىشىردىلار.

هون-قىپچاقلار ئارامىزىن اىلك عصرلىرىدە، اساسن،
 آذربايجان قوزنىندا-آلبانىيادا مسكونلاشمىشىدىلار. جنوبا بىر
 سىرا اوغورلو يوروشلىرى اولسا دا، گۆرونور، بۇيوك چۆلدن
 چوخ آزالانماق اونلارنى تامىن ائتمىردى و بىر مىسلە نى دە
 نظره آلماق لازىمدىر كى، هون-قىپچاقلار همىن چۆل بويو
 شىرقىن قىرە گىدىردىلر. بو حركت اىستىقامىتى اونلارنى حيات
 طرىزىنە هم اويغون ايدى، هم دە اۇن آسپادا كى ائتنوسوسىيال
 سىخلىق (مانە!) بورادا مۇوجود دىيىلدى.

آذربايجاندا (قافقازىن جنوبوندا) مسكونلاشان هون-
 قىپچاقلار، اساسن، ساويرلەردىن، بولقارلاردان و خىزىلەردىن
 عىبارت ايدى. و ۱- مىن ايللىن اورتالارىدا اونلار آلبانىيا
 اراضىسىندە او قدر گىنىش يايىلمىشىدىلار كى، آكادىمىك
 ض.بونيادوۋوۋ وئردىگى معلوماتا گۆره، خلىفە ۱- معاويىيە
 آذربايجاننىن عربلر طرفىندىن ايشغالى زامانى بو اولكە نىن
 نىجە بىر اۆلكە اولماسى بارە دە ماراقلاناركن قوشون
 كوماندانى دىمىشىدى: " آذربايجان قدىملەردىن تورك اۆلكە
 سىدىر، اونلار طرفىندىن مسكونلاشدىرىلمىشىدىر " . يىرى
 گىلىشكن قئىد ائدىك كى، آذربايجاندا محض " قدىملەردىن "
 توركلىرىن ياشاماسى حاقيندا فىكىر ۱- مىن ايللىن اورتالارىدا
 آيد قافقاز منبەلىرىدە بو و يا دىگر درجە دە يايىلمىشىدىر.
 بىزىم فىكىرىمىزجە، همىن آناخرونىزم توركلىرىن رىگيوندا
 توتدوقلارى بۇيوك سوسىيال-سىياسى موقعىن تاثيرى آلتىندا
 يارانمىشىدىر.

هون-قىپچاقلار آذربايجاننىن جنوبوندا دا بو و يا دىگر درجە
 دە مسكونلاشمىشىدىلار... لاكىن شىمالدا سىياسى حاكىمىت
 بىلاواسطە اونلارنىن اللرىدە ايدى. جنوبدا ايسە ايران
 ائتنوسلارى هەلە دە اوستونلوك تشكىل ائدىردىلر.

۳- عصر دە آذربايجاننىن جنوبو آدورباقدان ساسانىلر دۆولتى
 نىن تىركىب حىصە سىنە چئورلىلر. اوللر آدورباقداننىن ائتنىك
 جوغرافىياسى آتروپاتىئاننىن ائتنىك جوغرافىياسى ايله، دىمك
 اولار كى، اساس پارامىترلىرى ايله اوست-اوستە دوشوردو.

لاكىن سونرالار بورادا هون-قىپچاقلار دا موعىن موقع توتماغا
 باشلادىلار. قافقاز ائتنوسلارى ايسە، عكسىنە، جنوبدا كى
 ائتنوسىياسى موقعلىرىنى تامامىلە ايتىرمىشىدىلر... آدورباقدان
 اھالىسى نىن اكثرىتىنى تشكىل ائدىن ايران ائتنوسلارى
 آتروپاتىئنا دۆوروندى اولدوغو كىمى، موختىلف دىالكت، ياخود
 طايفا دىللىرىدە دانىشىردىلار: بونلار اىندىيە قدر آذربايجاندا
 ياشايان تالىش، تات، آذرى و س. خالقلارنى، طايفالارنى
 بابالارى ايدىلر. و اورتا عصرلىرىن اوللرىندىن اعتىبارن
 فورمالاشماغا باشلايان فارس دىلى (عىنى زاماندا فارس
 ائتنىك عنصرلىرى) آدورباقداندا گىنىش يايىلمىشىدى.
 عومومىتلە، همىن دىل سونرالار دا آذربايجاننىن هم جنوبوندا،
 هم دە قوزنىدا يالنىز يوكسك طبقە لرىن، سارايلارنى
 اونسىتىندە اىستىفادە ائدىلمىش، خالق كوتلە لرى آراسىندا
 يايىلمامىشىدى...

...هون-قىپچاقلارنى قافقازىن جنوبوندا سوسىيال-سىياسى
 نوقۇدلارنى نىن گولجىدىگى عصرلەردە ائرمىنى كىلسە سى نىن
 رولو يوكسە لىردى، گورجو طايفالارى دا توركلىرىن اىلك
 گىلىشلىرى دۆوروندى ياراتدىقلارى ھىج-ھىجلىكەن اىستىفادە
 ائدىپ اراضىلىرىنى جنوب-شىرقە دوغرو گىنىشلىندىرىدىلر...

عرب ھوجوملارى دۆوروندى دە آذربايجاندا توركلوگون
 موقعىنى يوكسەلدىن اساس منبە قوزنى قافقاز، بۇيوك چۆل
 اولاراق قالىردى. شىمالدان گلن خىز-تورك ھوجوملارى نىن
 قارشىسىنى آلماق اوچون عربلر دە ساسانىلر كىمى سدد
 چكىمە لى، خوصوصن سرحد قارنىزونلارى ساخلامالى
 اولوردولار. و گۆرونور، هون-قىپچاقلارنى سىرست حركىتىنە
 مانع اولان بو جور تدبىرلر ائرمىنى كىلسە سىنە، ائلجە دە
 گورجو طايفالارىدا قافقازىن جنوبوندا كىفائىت قدر گىنىش
 فالىت اىمكانى وئىردى... لاكىن ساسانىلر كىمى عربلر دە
 توركلىرىن جنوبا ائنىشى نىن قارشىسىنى آلماق اىقتىدارىندا
 دىيىلدىلر ۷-۸ عصرلەردە خىز توركلىرى عرب قوشونلارىنى
 دفعە لىلە دارماداغىن ائدىپ، آذربايجاننى قوزنىندا
 مسكونلاشمىشىدىلار. اس.سومباتزادە گۆستىر كى، عربلە
 خىزلىرىن ائىتنىسىو بىر شكىلدە گىندىن موخارىبە لرى
 دۆوروندى " آذربايجاننى كۆكلو اھالىسى نىن-
 آتروپاتىئاللىلارنى، آلبانلارنى... تۇرملرى نىن سايى اھمىتلى
 درجە دە آزالماي معروض قالدى " . شوبھە سىز كى، ھىرى-
 سىياسى پاسسىيونارلىق دۆورو كىچىرن عربلە خىزلىرىن،
 عوموما توركلىرىن قارشىلاشدىقلارى، چوعصرلىك موخارىبە لىر
 آپاردىقلارى بىر دۆور دە غىرى پاسسىيونار ائتنوسلارنى

اثنىك پروسئسلره ده بو و يا ديگر درجه ده تاثير گؤستريردیلر... آذربايجان تاريخشوناسليغيندا بئله بير اساسسيز فيکير مۇوجوددور کى، گویا ائرمينستاندا ياشايان آلبانلارين بير حيصه سى ائرمينليشميش، بير حيصه سى ايسه تورکليشميشدير (آکادئميک ز. بونيدوو، پروفئسسور ن. و ليخانلى). هالبوکى آلبان کيلسه سى (و آلبانلار) سون دؤوره قدر ائرمين کيلسه سينه (و ائرمينليشمه يه) قارشى موباريزه آپاردىقلارى کيمى، هون-قيپچاقلارلا نه قدر ياخين سوسيال-سياسى، مدنى علاقه لره گيرسه لر ده، هئچ زامان کوتلوى صورتده تورکليشمه ميشلر.

آذربايجانين عرب خيلافتينه داخيل اولماسى اؤلکه ده (آذربايجان دا) گئدن ائتنىک پروسئسلره موختليف باخيملاردان اهميتلى تاثير گؤستريردى. مثن، قافقازين جنوبونا اوزاق عربستاندان خيلى مىقداردا عرب کؤچورولدو کى، بونلار خيلافتين شىمال سرحدلرينى قورومالى، ايشغالچيلارين سوسيال-سياسى داياغى اولمالى ايديلر. ياخود اسلام دينى نين قبولو پروسئسينده موختليف ائتنوسلاردا اؤزونودرک (و ايفاده) اووقاتي گوجلندى... بونولا بئله، ز. بونيدوون "اولا بيلسين کى، آران اهاليلى نين بير حيصه سى (آلبانلار) چوخ تئز عربليشمه يه معروض قاليب، عربلره قاينايب-قاريشميش، سونرالار ايسه سلجوق تورکلرى گلديکدن سونرا عربلره بيرليکده تورکليشمه يه معروض قالميشلار " مولاخيله سيني اساسلانديرماق چتينيدير. همين سؤزلرى پروفئسسور آق. شانيديز نين آشاغيداکى فيکرى باره ده ده دئمک اولار: " قافقاز آلبانلارى اؤز ميللى سيماسيني ايتيره رک قونشولارلا (باشليجا اولاراق آذربايجانين تورکديلى اهاليلى و ائرمينلرله، آز مىقداردا گورجولرله و قافقازين ديگر خالقلى ايله) قاينايب-قاريشميشلار... " .

مسله بوراسينداير کى، قافقازين تاريخينده كيفايت قدر مؤحتشم رول اويناميش بير جمعيتدن " سوپئرئتنوس " دان موعاصير دؤوره اوديلردن باشقا بيلواسطه واريث-قاليق قالماميشدير. تدقيقاتچيلار ايسه هئچ جور اينانماق ايستميرلر کى، بؤيوک اينسان احتياطلارينا ماليک اولماسى ائله بير شوبهه دوغورمايان آلبانيادان قالان يالنيز بو آرسايلى خالق، ياخود ائتنىک قرويدور. اودور کى، پروبلئمدن چيخيش يولونو قديم آلبانلارى موعاصير گونئى قافقازين سوپئرئتنوسلارى آراسيندا بؤلوشدورمکده گؤرورلر...

مودافيعه اولونماق ايمکانلارى دئمک اولار کى، يوخ ايدى. و عربلرين ايستيلا ائتديکلى اراضيلرى خوصوصيله ويلايتلرله بؤلمک، ائتنوسلارين حرکتيني محدودلاشديرماق جهدلرى قافقازين جنوبونو آرتيق اؤزونونکو سايان تورکلرى-خزرلرى تامين ائتميردى. اونلار آذربايجانين چؤلرينده سربست دولاشماق ايسته ييردیلر... عربلره قارشى موباريزه ده، طبيعى کى، يالنيز شىمالدان-بؤيوک چؤلدن گلن تورکلر-خزرلر دئييل، موعين معنادا آرتيق " يئرلى " آدلانا بيلن تورکلر-ساويرلر، بولقلارلا، خزرلر ده ايشتيراک ائديردیلر. گؤرونور، ۹-عصرده کى مشهور بابک حرکاتيندا همين تورکلر ده بو و يا ديگر درجه ده رول اويناميشديلار. بو حرکاتين اساس ترکيبى، چوخ گومان کى، " قديم آذربايجانلار " دان عيبارت ايدى. چونكى عربلرين تبليغ ائتديگى ايسلاملا باريشمايلاق دينلرى محض اونلار داشيبيردیلر.

هون-قيپچاقلارين آذربايجاندا، خوصوصيله، اونون قوزئيندا مسکون-لاشدىقلارى تخمينن مين ايللىک دؤورده تورک ديلى اؤلکه ده كيفايت قدر گئنيش ياييلماغا باشلادی، ۵-۱۰ عصرلرين قافقاز منبعلرينده ايشلنن تورکيزملر ده بونو ثبوت ائدير. لاکين همين ديل يالنيز دانيشيق ديلى ايدى. و عوموميتله، هون-قيپچاقلارين يازيسى اولماميشدى... آذربايجان ديلى تاريخى نين گؤرکملى تدقيقاتچيسى، پروفئسسور ع. دميرچيزاده نين (ائلجه ده اونون طلبه لرئينين) عومومخالق آذربايجان ديلى نين

۳-۵ عصرلرده فورمالاشديغى باره ده کى مولاخيله سينه گلديکده ايسه دئمک لازيمدير کى، (آ) همين عصرلر هله قديم (-عوموم) تورک ديلى نين مۇوجود اولدوغو دؤوردور، بو دؤورده هر هانسى موستقيل تورک ديلى باره ده، عوموميتله، صؤحبت گئنه بيلمز؛ ب) آذربايجانين، اساسن، قوزئيندا، باشقا سؤزله، قافقازين جنوبوندا (يعنى خوصوصى ائتنىک مورککبليگى ايله فرقلنن بير رئگيوند) مسکونلاشميش هون-قيپچاقلار نينكى ۳-۵ عصرلرده، حتى بير نئچه عصر سونرا دا آذربايجان تورکلوگونون هله يالنيز اساسلاريني ياراديردیلار.

ئاراميزين ايلک عصرلرينده قافقازين جنوبوندا خريستيانلىق ياييلماغا باشلادی... و چوخ کئچمه دى کى، رئگيوند مۇوجود اولان اساس ائتنوسلار (داها دوغروسو، سوپئرئتنوسلار!) - آلبانلار، گورجولر و ائرمينلر خريستيان کيلسه سى نين اؤزلرينه مخصوص " واريانت " لاريني ياراتدیلار. بير-بيري ايله موباريزه آپاران آلبان، گورجو و ائرمين کيلسه لرى

آذربایجان خالقى نین تشککولونون ايکینجى مرحله سى (اوغوز تورکلى نین آذربایجانا آخینی) ۱۱- عصرین (و ۲- مین ایلین!) اوللرینده باشلادی... اونلار آذربایجانى ائتنوسىياسى باخیمدان داغینیق، غئیری-موتشککیل جنوبونو چوخ قیسا بیر مودتده توتوب، شیمالا-قافقازین جنوبونا دوغرو حرکت ائتدیلر. لاکین بورادا اوغوزلاری کیفایت قدر جیدی موقاویمت گؤزله ییردی. آلپ آرسلان بو موقاویمتی ده تئزلیکله قیرا (و قافقازین جنوبونو ایشغال ائد) بیلدی. و بئله لیکله، ۱۱- عصرین سونلاریندا آذربایجانین هم قوزئی، هم ده جنوبو آرتیق اوغوز تورکلى نین یاراتدیقلاری سلجوقلار ایمپئریاسى نین ترکیبینه داخیل اولدو...ایمپئریانین آیدین سرحدلری اولماسا دا، ساحه سى هم کیفایت قدر بؤیوک ایدی، هم ده گئت-گئنده گئنیشله نیردی. ۱۱- عصرده، ائلجه ده ۱۲- عصرین اوللرینده اوغوز تورکلى آذربایجانین (و هم حدود رڭیونلارین) ائتنیک سیماسینی تامامیله دییشدیردیلر. ایستر تورک (قیپچاق)، ایستر ایران، ایسترسه ده قافقاز ائتنوسلاری نین، خالقلاری نین اوغوزلارا گؤستردیگی موقاویمتین هئچ بیر اهمیتی یوخ ایدی. چونکی عومومیتله ۲- مین ایلین اوللریندن باشلایان تورک اوغوز فتوحاتی ائله بیر حادیثه ایدی کی، اونون قارشیسینی آلماق سادجه اولراق، مومکون دئییلدی.

اوغوز تورکلى، حاقیندا صؤحبت گئدن دؤورده آذربایجانى بوتوللوکله تورکلشدیردیلر، داها دوغروسو، ۱- مین ایلین ایلک عصرلریندن باشلایان همین پروسئس (آذربایجانین تورکلشمه سى!) ۲- مین ایلین ایلک عصرلرینده مین ایلدن سونرا کئیفیتجه باشا چاندى. اوغوزلار موختلیف طایفالاردان عیبارت ایدیلر. همین طایفالار خئیلی درجه ده دیفئرنسیال خصوصیتلر داشیییردیلر...لاکین سلجوقلارین باشچیلیغی آلتیندا توپلاشمیش اوغوزلار حربی-سیاسى باخیمدان اولدوقجا همری ایدیلر کی، بو دا اونلارین گئنیشمیقاسلى قلمه سینی تامين ائدن اساس شرطلردن بیرى ساییلا بیلر.

۱۱-۱۲ عصرلرده آذربایجاندا مسکونلاشان اوغوز طایفالاری آراسیندا بیر-بیرینی اینکار ائدن ایکی پروسئس گئدیردی: (آ) بیر طرفدن عومومى-سوسیال سیاسى مقصدلر نامینه طایفا موختلیفلیگی تدریجن آرادان قالخیر؛ (ب) دیگر طرفدن دیفئرنسیالسیا (موختلیفلیک) گوجلنه نیردی...بیرینجی حادیثه آذربایجانین داها چوخ جنوبوندا، ایکینجیسی ایسه داها چوخ قوزئیندا اؤزونو گؤستریردی... سببی او ایدی کی، آذربایجانین قوزئیندا اوغوز طایفالاری اولدوقجا مورککب

بیزیم فیکریمیزجه، آلبانیانین " ائتنیک ترکیبی " پروبلئمینی داها دا مورککبلشدیرن مسله بو و یا دیگر درجه ده بوتؤو، مرکزلشمیش بیر " آلبان ائتنوسو " نون مؤوجودلوغو قناعتدیر. گؤرونور، " آلبان خالقى " ، " آلبان دیلی " ایفاده لرینی آنجاق شرطی معنادا ایشلتمک مومکوندور. و گؤرونور، آلبان طایفالاری عرب ایشغالی دؤورونده موختلیف ائتنوسلار طرفیندن اینتئنسو سوسیال-سیاسى " تضییق " ه معروض قالارکن اونلارین ائتنوکولتورولوژی باخیمدان فعال حیصه سى (اودیلر) آلبان کیلسه سى اطرافیندا سیخ بیرلشک " موناقیشه لی " رڭیوندا بئله اؤزلرینی کومپاکت شکیلده موحافیظه ائده بیلیمیش، دیگر طایفالار ایسه محض دینی دونیاگؤروشلری نین آرخایکلیگی، غئیری-کوتلویلیگی اوجباتیندان شیمالا-قافقازین یوکسکلیکلرینه دوغرو چکیلیمه لی، ائتنیک منسوبیتلرینی قوروماق اوچون غئیری-موناسیب یئرلرده یاشامالی (دالداالنامالی!) اولموشلار.

... هون-قیپچاقلارین، آرتیق قئید ائدیلمیگی کیمی، بعضا اؤن آسیانین ایجریلرینه قدر گئدن یوروشلری آذربایجانین عومومى ائتنیک سیماسیندا پرنسپپال دییشیکلیگین اساسینی قویدو. بئله کی، همین یوروشلرین " تضییق " ی آلتیندا آتروپاتئنا-آذربایجانین ایراندیللی اھالیسی اؤلکه نین دوزنگاه اراضیلرینی بوشالداراق یاشاییش اوچون او قدر ده موناسیب اولمایان، لاکین مودافیعه یه ایمکان وئرن یئنئ رڭیونلاری مسکونلاشدیریر، یا دا جنوبا دوغرو چکیلیردیلر. یالنیز بئله بیر فاکتی قئید ائتمک کیفایتدیر کی، ۱۱- عصرین اوللریندن اعتیبارن خزر دنیزی نین جنوبو ایله شیمال-شرقدن شیمال-قربه دوغرو بیر قؤوس جیزاراق آذربایجانا یوروش ائدن اوغوز-سلجوقلارین قارشیسینا جیدی بیر سوسیال-سیاسى مانعه چیخمادی. بو، هون-قیپچاقلارین، خصوصیله، خزرلرین اوغوز-سلجوق یوروشلری عرفه سینده اونلارا گؤستردیکلری بؤیوک حربی استراتژی خیدمت ایدی. بئله لیکله، ۱- مینیللیکده آردیجیل هون-قیپچاق یوروشلری نتیجه سینده آذربایجانین قوزئی تدریجن تورکلشدی، جنوبونون آتروپاتئنا دؤورو موعینلشمیش ائتنیک منظره سى (اصلینده ائکلئکتیکاسى!) شیمالدان گلن سیاسى موداخيله لر نتیجه سینده دئفورماسیا اولوناراق داها غئیری-موتشککیل بیر منظره آلدی. و بونولا دا آذربایجان خالقى نین تشککول تاریخینی بیرینجی مرحله سى باشا چاندى...

اثنىك شرايطه دوشموشدولر، همين شرايط اونلارين بيرلشمسينى، " ايدئولوژى " باخيمان حاضيرليقلى (و حيله گرا) قونشولار موقاومت گؤستره بيلمه سيني طلب ائيدردى. جنوبدا ايسه داخيلى چكىشمه لر داها گوجلولى ايدى. ... ۱۲- عصرين ۳۰- جو ايلرينده آذربايجاندا آتابيلر دؤولتى ياراندى كى، آذربايجانى ائتنوكولتورولوژى تاريخينده اهميتلى رول اويناميش همين دؤولت مونقول-تاتار هوجوملارينا قدر مۇوجود اولدو. آتابيلر دؤورونده آذربايجان اراضيسى نين چوخ حصه سى بوتؤو بير دؤولتين تركيبينده بيرلشميش، آذربايجان خالقى نين تشكولو تاريخينده يئنى مرحله باشلاميشدى... حاكميتده اولان سلجوقلار فارس ديلينه خصوصى دىقت وئريب سارايدا، بير قايدا اولاراق، همين ديلده دانىشسالار دا، گئنىش خالق كوتله لرى فارس ديليني بيلمير، يالنىز توركجه دن ايستيغاده ائيدرديلر. مسله نين محض بو جور اولدوغونو گؤسترن فاكترلاردان بيرى آذربايجان توركلرى نين (اوغوزلارين) ياراتديقلارى مۇحتشم " دده قورقود " ائپوسودور. ائپوسدا گلمه موسلمان اوغوزلارلا يئرلى غئيرى-موسلمان (بوتپرست، تانرچى، خريستيان و س.) قىچاقلار، قافقاز، يونان ائتنوسلارى، خالقلىرى آراسينداكى تاريخى موناقيشه، موحارربه لر اؤز عكسنى تاپميشدير. " دده قورقود " اون بيزه گليب چيخميش اليازمالارى بير نئچه عصر سونراكى دؤورلره آيد اولسا دا، ائپوسون دىلى ايله " كيتاب " ين (" كيتابى-دده قورقود " ين) دىلى، اوسلوبو آراسيندا ائله بير فرق يوخدور...

اثنىك شرايطه دوشموشدولر، همين شرايط اونلارين بيرلشمسينى، " ايدئولوژى " باخيمان حاضيرليقلى (و حيله گرا) قونشولار موقاومت گؤستره بيلمه سيني طلب ائيدردى. جنوبدا ايسه داخيلى چكىشمه لر داها گوجلولى ايدى. ... ۱۲- عصرين ۳۰- جو ايلرينده آذربايجاندا آتابيلر دؤولتى ياراندى كى، آذربايجانى ائتنوكولتورولوژى تاريخينده اهميتلى رول اويناميش همين دؤولت مونقول-تاتار هوجوملارينا قدر مۇوجود اولدو. آتابيلر دؤورونده آذربايجان اراضيسى نين چوخ حصه سى بوتؤو بير دؤولتين تركيبينده بيرلشميش، آذربايجان خالقى نين تشكولو تاريخينده يئنى مرحله باشلاميشدى... حاكميتده اولان سلجوقلار فارس ديلينه خصوصى دىقت وئريب سارايدا، بير قايدا اولاراق، همين ديلده دانىشسالار دا، گئنىش خالق كوتله لرى فارس ديليني بيلمير، يالنىز توركجه دن ايستيغاده ائيدرديلر. مسله نين محض بو جور اولدوغونو گؤسترن فاكترلاردان بيرى آذربايجان توركلرى نين (اوغوزلارين) ياراتديقلارى مۇحتشم " دده قورقود " ائپوسودور. ائپوسدا گلمه موسلمان اوغوزلارلا يئرلى غئيرى-موسلمان (بوتپرست، تانرچى، خريستيان و س.) قىچاقلار، قافقاز، يونان ائتنوسلارى، خالقلىرى آراسينداكى تاريخى موناقيشه، موحارربه لر اؤز عكسنى تاپميشدير. " دده قورقود " اون بيزه گليب چيخميش اليازمالارى بير نئچه عصر سونراكى دؤورلره آيد اولسا دا، ائپوسون دىلى ايله " كيتاب " ين (" كيتابى-دده قورقود " ين) دىلى، اوسلوبو آراسيندا ائله بير فرق يوخدور...

ائپوسدا جريان ائدن حادىثه لرين جوغرافىيائى اساسن قافقازين جنوبونو، موعين درجه ده ايسه آنادولونون شرقىنى احاطه ائدير حيس اولونور كى، اوغوزلار قافقازين جنوبوندا آرتيق مۇحكملنميش، اونلارين قارشىسيندا قربه دوغرو يئنى حركت اوفوقلىرى آچيلميشدير...

ايسلامى قبول ائتميش اوغوزلارين آذربايجاندا، شرقى آنادولودا ياييلماسى اورتا عصرلر اوچون سجيبيوى بير فورمادا-ايسلام بايراغى آلتيندا گئيدردى. ۷-۹ عصرلرده كى نندن (يعنى عربلردن!!) فرقلى اولاراق ۱۱-۱۲ عصرلرده اوغوز توركلرى " عربلرين دينى " نى داها ايصارالا تبليغ ائدير، اونون بوتون دونيادا ياييلماسينا داها چوخ اينانيرديلار... و تصادوفى دئييل كى، توركلر ايسلامى قافقازدا، كيچيك آسيادا، بالكانلاردا هم گئنىش تبليغ ائيديلر، هم ده حربى-سياسى يوللا قبول ائتديرىپ يايديلار.

... مونقول-تاتارلارين ۱۳- عصرين اورتالارينا دوغرو آذربايجانى ايستيلا ائتمه سى اؤلكه ده (و هم حدود رنكيونلاردا) گئدن فعال اثنىك پروسئسلره بؤيوك تاثير گؤستردى... مونقول-تاتار يوروشو دؤورونده آذربايجانا موختليف تورك طايفالارى گلديلىر كى، بو دا آذربايجاندا توركلوگون سيخليغىنى بير قدر ده آرتيردى. خصوصيله اؤز ميللى-اثنىك منليگىنى ايتيرميش سارايلار، مدنيت مركزلى داغيدىلدى. و محض ۱۳ عصرين سونلاريندان اعتيبارن آذربايجاندا توركدىللى يازىلى ادبياتين اينكىشافي اوچون ايدئولوژى شرايط ياراندى.

مونقول-تاتار اوردوسونون تام اكثريتى توركلردن عيبارت ايدى. اونلارين قوردوقلارى دؤولتلر ده تورك دؤولتچىليك عنعنه لرينه اساسلانير، او قدر ده بؤيوك اولمايان " انطباضى قووه " ايله بؤيوك بير ايمپئريانى ايداره ائتمك تجروبه سى وئيردى. و مونقول-تاتار خاقانلارى نين، حاكميتى نين حيات طرزى اؤز ساده ليگينه گؤره سلجوق سارايلارينداكى دبدبه دن اساسلى شكيلده فرقله نيردى. بيرينجىلر مين ايللر بويو ياشادىقلارى كؤچرى حياتى " رئاليزم " نى داوام ائتديرير، " رومانتيك " خوليلاردان (او جومله دن ده پوئتيادان) ائله بير ذؤوق آلمايرديلار... اونلارين قونشولارا (دوشمنلره!) موناسيبتده ايستيغاده ائتيكلىرى " ديپلوماتيا " دا اولدوقجا آيدىن ايدى: مونقول-تاتارلار " چئويك گوج " ه آرخالانيرديلار...

قاراقویونلۇلار، بونون آردینجا ایسه آغقویونلۇلار دۆورونده آذربایجاندا (و هم حدود رنگیونلاردا) اوغوز تورکلى نین ائتنوسىياسى موقعیى بیر قدر ده گوجلندی...بونولا بئله موختلیف اوغوز-تورکمن طایفالاری نین بیر-بیری نین آردینجا آذربایجانا گلمه سی اۆلکه ده گئدن ائتنوسىياسى مرکزلیشه-موتشککلیلشه پروسئسینه هر حالدا منفى تاثیر گۆستیردی.

...ومومیتله، ۱۱- عصرین اوللریندن ۱۰- عصرین سونو ۱۶ عصرین اوللرینه قدرکی مرحله ده، یعنی آذربایجان خالقى نین تشککولو تاریخی نین ایکینجی مرحله سینده آذربایجانا گلن اوغوز تورکلى فارسلا ری داها دا جنوبا، قافقاز ائتنوسلارینی ایسه داها دا شیمالا سیخیشدیردیلار. اونلارین آذربایجانداکی موقعیى قیسا بیر مودتده او قدر گوجلندی کی، خیلافتی تئز-تئز ناراحت ائدن قیپچاقلار بئله اوغوز تورکلىرینه موداخیله ائده بیلمه دیلر. اثرمنیلر، گورجولر، داغیستانلیلار ایسه همین گوج (اوغوز تورکلوگو!) قارشیسیندا تامامیله عاجیز ایدیلر...اوغوز تورکلى آذربایجاندا کئچیب آنادولویا یوروش ائتدیلر. و بیر نئچه عصر عرضینده یونانلاری یاریم آدادان تامامیله سیخیشدیریب چیخارتدیلار کی، همین دۆور، اصلینده تورکیه تورکلى نین بیر خالق اولراق تشککولو تاریخی نین ایلک مرحله سی ایدی.

هون-قیپچاق تورکلى کیمی اوغوز تورکلى ده اۆز عۆده لرینه آذربایجانین قدیم اهالیسی نین قالیقلا رینی آسیمییلیاسییا ائتمک و تورکشدیرمک میسسییاسینی گۆتورمه میشدیلر. اصلینده، اونلارین بونا احتییا جلاری دا یوخ ایدی. خصوصیه بۆیوک کوتله لر حالیندا آذربایجانا، عوموما اؤن آسیا یا آخیشان اوغوز تورکلى نین سایى "آبورینگنلر" این ساینندان موقاییسه ائدیلمیه جک قدر چوخ، حربی قودرتلری ایسه اینتهاسیز ایدی... رنگیونا اوغوز تورکلى ایله یاناشی کارلوک تورکلى ده گل میشدیلر کی، بو، اساسن امیر تئیمورون یوروشلری دۆورونه تصادوف ائدیر.

اوغوز تورکلى آذربایجانین یئرلى (تاریخی!) مدنیتینه خصوصى قایغی ایله یاناشدیلار. اونلارین خصوصیه یوکسک طبقه سی ساسانلر دۆوروندن قالمیش دبدبه لی ساری حیاتینى ایلک عصرلردن حتى دیرچلتدیلر، آرتیق قئید ائدیلدیگی کیمی، فارسجا دانیشیب-یازماغا، مدنیتجه فارسلاشماغا باشلادیلار کی، بئله بیر ائتنوسون (اوغوز تورکلىرینین) کیمیه تورکشدیره جگی باره ده دوشونمک تامامیله آبسورددور...۱۱-۱۳، ائلجه ده ۱۴-۱۵ عصرلرده

اوغوز فتوحاتی گئنیش بیر جوغرافیائی بورودویوندن آذربایجانین ائتنیک-ائتنوقرافیک سرحدلرینی موعینلشدیرمک چوخ چتیندیر. همین دۆورده آذربایجان هر طرفدن اوغوز - تورک موحیطی ایله احاطه اولونموشدو. و اونون ائتنوکولتورولوژی یوکسه لیشینده بو موحیط حل ائدیجی رول اویناییردی. بئله کی، حاقیندا صؤحبت گئدن دۆورده ائتنیک تیپولوگیا باخیمیندا آذربایجانین " داخیل " ی " خاریج " یندن او قدر ده سئچیلیمیر، دئمک اولار کی، خصوصى علامتله داشیمیردی. لاکین دوشونمک اولماز کی، اوغوز تورکلى هر یئرده، بوتون سرحد بویو آذربایجان حدودلاریندا کنارا چیخمیشدیلار. مثلن، قافقازین جنوبوندا اثرمنیلر، گورجولر موختلیف " دیپلوماتیا " اوسوللاریندا ایستیفاده ائده رک اراضیلرینی گئنیشلندیریر، واختاشیری کیفایت قدر جیدی جزالاندیریلما لارینا باخما یاراق، خصوصیه گورجولر (عادتین " یئرلى " تورکله- قیپچاقلارلا ایتتفاقا گیره رک) گنجه یه قدرکی آذربایجان تورپاقلارینی ضبط ائتمه یه چالیشیردیلار.

آذربایجان خالقى نین تشککولو تاریخی نین ایکینجی مرحله سینده آذربایجان داخیلینده یاشایان غئیری-تورک منشالی ائتنوسلار پاسسیو وضعییتده ایدیلر کی، بونون دا اساسی هله بیرینجی مرحله ده قویولموشدو... همین ائتنوسلار آراسیندا چیخمیش حؤکمدار سولاله لری نین (مسلن، شیروانشاهلارین) ایلک نسیللری نین اولماسی دا وضعیتی دییسه بیلمیردی، چونکی اوغوز تورکلى نین موظفر یوروشلری (و مسکونلاشمالاری) آذربایجانین (و هم حدود رنگیونلارین) ائتنیک منظره سی نین اساسلارینی آرتیق تامامیله موعین ائتمیش، کچیک میقیاسلی ائتنیک پروسئسلرین همین منظره ده اهمیتلى بیر دییشیکلیک ائتمه سینه ایمکان یاراتمامیشدیر.

آذربایجان خالقى نین تشککولو پروسئسى بیرینجی مرحله ده اولدوغو کیمی، ایکینجی مرحله ده ده فئودال داغینیقلىغی شرایطینده گئدیردی-۲- مین ایللین بیرینجی یاریسیندا اۆلکه (عومومیتله رنگیون) اساسلى تورکلیشه دن سونرا مونقول-تاتارلارین، امیر تئیمورون، قاراقویونلۇلارین و آغقویونلۇلارین هوجومونا معروض قالمیشدی کی، همین هوجوملار آذربایجاندا تورک ائتنوسلاری نین سیخلیغینی گوجلندیرسه ده، سوسیال، سیاسی، مدنى ستابیللشمه یه مانع اولور، آرتیق قئید ائدیگیمیز کیمی، خالقین تشککولو پروسئسینی لنگیدیردی. بیر-بیری نین آردینجا آذربایجانا

دە صفویلر سارایی نین اینتریقالاریندا فال ایشتیراک ائیدیردیلر.

۱-جی شاه ایسماعیل (و اونون خلغلری) یالنیز حاکیمیتلری نین اساس دایاغی اولان تورک طایفالارینا دئییل، اۆلکه داخیلینده بو و یا دیگر درجه ده نوفودا مالیک غئیری-تورکلر ده هم سارایدا، هم ده اوردودا موغین یئر وئیریدیلر. بو باخیمدان تالیشلاری، کوردلری خصوصی قئید ائتمک لازیم گلیر... البتته، صفویلرین همین سیاستی تصادوفی دئییلدی. آذربایجان جمعیتی نین ائتئوسییاسی تمرکزولشمه احتیاجیندان ایره لی گلیردی. و دؤولت قوروجولوغو ساحه سینده بؤیوک ایستعدادی اولان صفویلر بو احتیاجی نظره آلمایا بیلمزیدیلر... ۱-جی شاه ایسماعیل (و اونون سلفلری!) طرفیندن اساسی قویولموش دؤولتین کیفایت قدر گوجلوی ایدئولوگییاسی واردی، "قیزیلباشلیق" آدلانديرلا بیلن همین ایدئولوگیا کؤچری تورک اصیلزاده لری آراسیندا گئنیش یاییلمیشدی. اونا گؤره ده صفویلر بؤیوک بیر جوغرافیادا -آذربایجاندا (و هم حدود رنگیونلاردا) یاراتدیقلاری دؤولتی ایداره ائتمک اوچون تدریجی اوردودان داها آزا ایستیفاده ائیدیردیلر. اصلینده، حاقیندا صؤحبت گئدن "قیزیلباشلیق" ایدئولوگییاسی اوردونون اؤزونده ده بؤیوک بیرلشدیریجی رولا مالیک ایدی.

صفویلر دؤولتی نین آذربایجان دؤولتی اولدوغونا شوبهه ائتمک، اونو عومومیتله (؟) ایران دؤولتی سایماق اؤزونو قطعیین دوغرولتمور. افندیئوین قئید ائندییگی کیمی، دؤولتین اساسینی قویانلار دا، اونون یوکسه لیشین تامین ائندلر ده آذربایجاندا آرتیق مسکونلاشمیش کؤچری تورک طایفالاری ایدیلر؛ صفویلرین دؤولتچیلیک دوشونجه سی، انظباطی ایداره سیستمی بوتونلوقله قدیم تورک دؤولتچیلیک عنعنه لریندن ایره لی گلیردی. و دؤولتین مرکزی اولان تبریزده (و جومله دن ده سارایدا)، اوردودا تورکجه دانیشیردیلار. ۱-جی شاه ایسماعیل (و اونون خلغلری) عنعنه نی "پوزاراق" بیر سیرا فرمانلارینی فارسجا دئییل، محض تورکجه وئرمیشیدیلر...

آذربایجان صفویلر دؤولتی بیر عصردن سونرا - ۱۶ عصرین سونو ۱۳ عصرین اوللرینده اؤز تاریخی تیپولوگییاسینی ایتیرسه ده، آذربایجان خالقینی فورمالاشماسیندا، دئتمک اولار کی، حل ائدیجی رول اوینادی. ۱۳ عصرین اوللریندن باشلاياراق، عومومیتله رنگیوندا نه قدر بؤیوک سیاسی

آخیشان تورک طایفالاری اؤزلریله عصرلر بویو یاشامیش اولدوقلاری، یاخود تورکوستاندان آذربایجانا قدر کئچیب گلدیکلری یئرلرین حیات طرزینی، ائتئوقرافیایاسینی، آزا-چوخ فرقلی مدنیتلرینی، دونیاگؤروشلرینی، حتّی توپونیمییاسینی گتیریردیلر. و اونلار یئنّی جوغرافی شرایطه نه قدر سورعتله اوغونلاشسالار دا، اؤزلرینه مخصوصلوقلارینی دا قورویوب ساخلاماغا چالیشیردیلار...

بئله لیکله، اورتا عصرلرین سونلارینا دوغرو-۱۵ عصرین سونو ۱۶ عصرین اوللرینده آذربایجان ارازیسینده تورکلرین چکّیسی سورعتله آرتدی. و اونلار آذربایجان جمعیتی نین موطلق اکثریتینی تشکیل ائتمه یه، موختلیف دؤولتلر قورماغا، مرکزولشمه یه (کونسئتراسییا) باشلادیلار. بونونلاردا آذربایجان خالقینی تشککولو تاریخینده اکینجی مرحله بیتیب، اوچونجو مرحله نین بیر سیرا علامتلی مئیدانا چیخدی...

آذربایجان خالقینی فورمالاشماسی تاریخینده اوچونجو سونونجو (حلل ائدیجی!) مرحله ۱۵ عصرین سونو ۱۶ عصرین اوللریندن باشلاییر. و محض همین تاریخین حؤکمدور کی، بو زامان آذربایجان صفویلر دؤولتی یارانیر... صفویلر دؤولتینی، گؤرونور، بیرینجی نؤوبه ده آذربایجان تورکلری نین (عومومن جمعیتینین) ائتئوسییاسی، ایدئولوژی-معنوی بیرلشمه، مرکزولشمه احتیاجی دوغوردو.

صفوی دؤولتی نین بانئسی ای شاه ایسماعیلین سوسیال بازاسینی، پروفئسسور اوقتای افندیئوین گؤستردییگی کیمی، عئینی بیر میلی ماراتق اطرافیندا بیرلشمیش موختلیف اوغوز طایفالاری (اوستاجلی، شاملی، افشار، تورکمن، بایات، تکه لی، ذالقدر، قاجار، وارساق، روملو...) تشکیل ائیدیردیلر. طبیعی کی، همین طایفالار بیر-بیریندن او قدر ده فرقلمیردیلر... اونلار صفویلرین اول ده بو و یا دیگر درجه ده سیاسی ایتتیفاقد اولموش، خصوصیه قاراقویونلولارین، آغقویونلولارین دؤورونده داها سیخ بیرلشمیشدیلر. و بو باخیمدان صفویلر حتّی اؤزوندن اولکی آذربایجان دؤولتلی نین بیلاواسطه واریشی حساب ائتمک اولار. لاکین اونو دا اعتیراف ائتمک لازیمدیر کی، ۱۵-عصرده کی کیمی، صفویلر دؤورونده ده آذربایجان تورک طایفالاری حاکیمیت اوغروندا موباریزه دن ال چکمه میشدیلر، یئرلی حاکیملر-طایفا باشچیلاری هم بیر-بیرلری ایله موناقیشه یه گیریر، هم

ژانرلاریندا دا فورمانین " دئموکراتیکلشدیریلمه " سینه جهد ائدیلدی.

آذربایجان ادبیاتی نین (و ادبی دیلینین) دئموکراتیکلشمه سی، یاخود خلقلشمه سی، همین ساحه ده کی ستاندارتلارین، نورمالارین پوزولماسی ایله موشایعت اولونمور. عکسینه، میلی (داها دوغروسو، میللیشمیش!) تفککور اؤزونون داها موکمل فورمالارینی، مودئلرینی یارادیر. و دیلین، ادبیاتین، مدنیتین دئموکراتیک اساسلار اوزرینده " یئنین تشکیل " ی خالقین ائتئوکولتورولوژی تمرکزلشمه سی پروسئسینه اهمیتلی تاثیر گؤستریر.

... آذربایجان خالق نین فورمالاشماسی، هئچ شوبهه سیز، ائتئوقرافیک، سوسیال-سیاسی، معنوی، مدنی... مسله لری اؤزوندە احتیوا ائدن مورککب بیر پروسئسدير. بورایا آنتروپولوژی مسله لر ده آیددیر... س.سومبازاده ر.م.قاسیمووانین " تدقیقات " لارینا اساسلاراق گؤستریر کی، تورک طایفالاری نین آذربایجانا تخمین اون اوچ عصر داوام ائدن آخینی، یئرلی آتوختون اهالی ایله قاریشماسی آذربایجانلیلارین آنتروپولوژی سیماسی نین هر هانسی کؤکلو دییشمه سینه گتیریب چیخارمادی بونون عکسینه اولاراق، گلمه تورک طایفالاری نینکی اؤز دیلرینی قوروپوب ساخلا دیلار، عینی زاماندا اونو آتوختون اهالی آراسیندا گئیش یایماغی باجاردیلار...

البتته، بو ملاحظه تامامیله یانلیشدیر. هر شئیدن اول اونا گؤره کی، هله هون-قیپچاقلارین یوروشلری دؤورونده آذربایجانین قدیم اهالیسی شیمال و جنوبا دوغرو سیخیشدیریلیمیش، مو عین حیصه سی ایسه یاشاییش اوچون غیری-موناسیب یئرلرده داللانمیشدی-بو ایسه او دئمک ایدی کی، گلمه تورک طایفالاری، خصوصیه اوغوزلار هئچ بیر " آتوختون اهالی " ایله قایناییب-قاریشا، اونلارین آنتروپولوژی علامتlerini قبول ائده بیلمزديلر... یکنجیسی، نجه اولور کی، ۱- مین ایللین اورتالاریندا سای سورتله آزالان، ائتئوسوسیال پروسئسلرده گئت-گئده داها پاسسیو ایشتیراک ائدن قدیم آذربایجانلیلارین آنتروپولوژی خصوصیتلری آذربایجانا، عومومیتله، اؤن آسیا آخیشان اون، حتی یوز مینلرله تورک طرفیندن قبول ائدیلبیر؟

... و نهایت، نجه تصور ائتمک اولار کی، قدیم دؤورلرده آذربایجاندا مؤوجود اولموش موختلیف منشالی دیلرین هئچ بیر آذربایجاندا مسکونلاشان تورکلرین دیلرینه تاثیر

هرجرملیک اولسا دا، خالقین ائتئیک، سوسیال-سیاسی مدنی کونسئنتراسیاسی پروسئسی کسيلمه دی، بو و یا دیگر شکیلده داوام ائتدی. حتی آذربایجانین خانلیقلارا پارچالاندیغی ۱۸ عصرین ایکینجی یاریسیندا دا آذربایجانین معنوی-روحی بوتؤولوگو گوجلنمکده ایدی.

... آذربایجان خالق نین فورمالاشماسی گئیش میقیاسلی میلی اینتیباه حرکاتی ایله موشایعت اولونوردو... یالنیز بئله بیر فاکتی قئید ائتمک لازیمدیر کی، ۱۶ عصرین اولریندن باشلا یاراق آذربایجان ادبیاتی نین شئئورلری مئیدانا چیخدی: " کور اوغو " ائپوسو، خصوصی یارادیجیلیق ائتئریسی نین محصولو اولان آشیق صنعتی، خالق داستانلاری... و همین اساسدا فورمالاشان میلی یازیلی ادبیات، م.و.ویدادی، م.پ.واقیف... آذربایجان اینتیباهی یالنیز دیل، ادبیات و مدنیتی احاطه ائتمیردی، بوتؤولوکده میلی تفککورو، خالقین روحونو حرکت گتیرمیشدی. ایتالیا، فرانس، ایسپانیا... اینتیباهی کیمی، آذربایجان اینتیباهی دا خالقین ائتئوسوسیال، سیاسی-ایدئولوژی مدنی تمرکزلشمه سی نین ان مهم گؤستریجیلریندن بیر سیایلا بیلر.

۱۳-۱۸ عصرلرده آذربایجان دیلی-آذربایجان تورکجه سی دئموکراتیک تفککورو ایفاده فورماسی اولاراق یالنیز آربایجانلیلار آراسیندا دئیل، آذربایجاندا یاشایان دیگر خالقلار آراسیندا دا گئیش یاییلمیش اونسیت واسیطه سی ایدی. اثرمنیلر، گورجولر، داغیستانلیلار... آذربایجان صنعتکارلارینی تقلید ائده رک آذربایجان تورکجه سینده یازیب-یارادیر، مؤحتم آذربایجان اینتیباهی نین تاثیرینی اؤز اوزرلرینده حیس ائدیردیلر. و اونو دا قئید ائتمک لازیمدیر کی، آذربایجان اینتیباهی نین بوتون گوجو ایله تظاهور ائدیگی ۱۳-۱۸ عصرلرده ایران مدنیتی، دئمک اولار کی، تنزول دؤورو کئچیریردی-بو دا میلی فورمالاشما مرحله سینده آربایجانلیلارین ایرانلیلاردان (فارسلاردان) تامامیه فرقلی بیر ائتئوکولتورولوژی حیات یاشادیغینی گؤستیریدی... آذربایجان اینتیباهی، هر شئیدن اول، اولکه نین داخیلی او یانیشین تامین ائدیر موختلیف ویلايتلر، رڭيونلار معنوی-مدنی باخیمدان یوکسه لیردی. آذربایجان اینتیباهی میلی خاراكتئری ائتئیک (میفولوژی) تفککور اساسیندا تربیه ائدیر، قدیم (عومومی) تورک دوشونجه سی یارادیجیلیغین ائتئوتیپولوژی اساسیندا دایانیردی. و " آرخایک " ژانرلار خالق شعری شکیللری یازیلی ادبیاتین گئیش ایستیفاده سینه وئريلمکله یاناشی، کلاسیک (عومومشرق) شعر

هر هانسی دیگر دنیاگۆرو شو فورماسینی قطعیتله سیخیشدیریدی. حتی آذربایجان اینتیباهی نین یوکسک مرحله لرینده بئله سون سۆزو او (ایسلام دینی) دئیشدیر. اونا گۆره ده دؤورون بؤیوک دوشونجه صاحیبلری بئله اؤز لرینی آذربایجانلی، آذربایجان تورکو (حتی عومومن تورک!) دئییل، آرتیق قئید ائدیگیمیز کیمی، موسلمان (اهلی موسلمان) آدلاندرماقدا داوام ائتمیشلر.

... آذربایجان خالق ی نین فورمالاشماسی یالنیز موختلیف تورک (و بیر سیرا غئیری تورک) طایفالاری نین ائتنوکولتورولوژی مرکز لشمه سی نین نتیجه سی اولاراق بیر اینتئقراسییا پروسئسی اولماقلا قالمیردی، عئینی زاماندا مورککب بیر دیفئرنئسیاسییا پروسئسی ایدی. بئله کی، اوغوز تورکلری اورتا عصرلرین سونلارینا دوغرو اوچ اساس جوغرافیادا مسکونلاشاراق سوسیال-سیاسی، کولتورولوژی باخیمدان فرق لشمه یه باشلادیلار. و نتیجه اعتبارله، اوچ تورک-اوغوز خالق ی فورمالاشدی: تورکمنلر، آذربایجان تورکلری (آذربایجانلیلار) و آنادولو تورکلری... لاکین ۱۳-۱۸ عصرلرده همین خالق لار آراسیندا ائتنوگرافیک، مدنی، سیاسی سرحدلر او قدر ده موعین دئییلدی، حتّی بیر سیرا تورک-اوغوز طایفالاری اؤز میلی-سیاسی منسوبیتلرینی تعیین ائتمه میشدیلر.

بئله لیکله، ۱۸ عصرده آذربایجان خالق ی نین ۱-مین ایلیلین اورتالاریندان باشلایان تشککول پروسئسی سونا چاتیر همین پروسئسین نتیجه سی اولاراق تورک منشالی آذربایجان خالق ی فورمالاشیر کی، اونون ائتنیک ترکیبینه هون-قیپچاق، اوغوز تورکلری (و بیر سیرا آرسایی غئیری-تورک منشالی ائتنوسلار) داخل اولورلار. عئینی زاماندا، آذربایجانلیلارین یئرلشدیکلری جوغرافیایین حدودلاری موعینلشیر کی، همین جوغرافیایا تدریجن موختلیف دؤولترلرین اراضیسینه چئوریلسه ده، محض آذربایجانلیلار (آذربایجان سوپئرئتنوسونا) مخصوصدور.

ائتمیر، آنجاق اونلارین آنتروپولوگییاسینی اساسلی شکیلده دییشدیریر؟..

مسله بوراسیندادیر کی، تورکلرین آذربایجاندا (و هم حدود رئگیونلاردا) مسکونلاشدیغی مین ایلدن آرتیق بیر دؤورده، هون-قیپچاقلارین موعین علاقه لرینی نظره آلماساق، آرسایی آتوتختون اهالی ایله ائله بیر ائتنوسوسیال موناسیبتی اولمامیشدیر. تورکلر تجرید اولونموش غئیری-تورک منشالی ائتنوسلارلا بو و یا دیگر شکیلده کونتاکتا گیرمه یه هئچ زامان خصوصی احتیاج دویمامیش، یالنیز همین تجرید اولونموش ائتنوسلار هر هانسی ساحه ده (مسلن، حربی ساحه ده) اؤز خیدمتلرینی تکلیف ائدرکن اونلاردان ایستیفاده ائدلمیشدیر. آذربایجانین قدیم جمعیتی نین موختلیف منشالی قالیقلاری ان گئجی ۱-مین ایلیلین سونو ایی مین ایلیلین اوللریندن اعتبارن اؤلکه ده دئمک اولار کی، هئچ بیر ساحه ده نوفوذا مالیک دئییلدیلر... لاکین صفویلر دؤورونده، ائله ده سونرالار آذربایجانین قریبنده کؤچری حیاتی یاشایان کوردلر مسکونلاشماغا باشلادیلار کی، اونلار دا اؤز دیل لرینی، عادت-عنعه لرینی ساخلاماقلا یاناشی، آذربایجان تورکلری نین سوسیال-سیاسی، مدنی تاثیر آلتیندا ایدیلر. عومومیتله، ۱۶-۱۸ عصرلرده سورعتله فورمالاشان آذربایجان خالق ی نین ائتنیک-کولتورولوژی اساسلارینی آذربایجاندا مسکونلاشمیش تورکلر تشکیل ائدیردیلر...

بیزیم فیکریمیزجه، آذربایجانین موعاصیر ائتنیک-ائتنوگرافیک منظره سی ۱۳-۱۸ عصرلرده موعینلشمیش، اوندان سونرا اساسلی بیر دییشیکلییه معروض قالمامیشدیر. گؤرونور، بورادا یالنیز ائرمینلرین ۱۹ عصرین اوللریندن باشلایاراق تجاوووزکار سیاسی مقصدلرله آذربایجانین موختلیف یئرلرینده، او جومله دن ده، داغلیق قاراباغدا مسکونلاشدیریلماسی ایستیئن تشکیل ائدیر... لاکین محض همین دؤوردن سونرا اولکه نین سیاسی منظره سی چوخ تئز-تئز دییشمیش، آذربایجان موختلیف دؤولترلرین ترکیبینه داخل اولموشدور کی، بو دا خالقین فورمالاشماسینا، هئچ شوبهه سیز، کیفایت قدر منفی تاثیرینی گؤستریمیشدیر.

آذربایجان خالق ی نین تشککولو تاریخی نین ایکینجی مرحله سینده اولدوغو کیمی، اوچونجو مرحله سینده ده سوسیال-ایدئولوژی مسله لرله، اساسن، ایسلام دینی مشغول اولور، اؤزونه بو و یا دیگر درجه ده موقع قازانماق ایسته ین

اعتیراف مکتوبو

ETİRAF MƏKTUBU

رشاد مەجید

غەسنەفەر پەشایەف

خۆرمەتلى رشاد موعلىم

بو يازىنى سىزە عونۇنلاماقدا مقصىدىم اۆزۈمە ياراشدىرمادىغىم بىر ھادىيە دىن سۆز آچماق دىر.

ايجتىمائى تەلۋىزىيەنىڭ ۶ دىكابر ۲۰۱۶-جى ايل تارىخلى "يادىگارلار" وئىلىشى سۆيىملى شاعىرىمىز توفىق بايراما ھىسر اولونمۇشۇدۇ. وئىلىشە شاعىرىن باجىسى سۇتلانا بايرامووا و مەن دە دىوت اولونمۇشۇدۇم. شاعىرىن يارادىچىلىغىنا ياخشى بىلد اولدۇغۇمدان و ھاقىندا كىتاب يازدىغىمدان بۇيۇك مەھبەتلە اونون "والوکاردىن"، "قادىن اورگى"، "واغزالى چالىنەر"، "آي گىچىكىمىش مەھبەت"، "جاوانلىغىم"، "طيارە" و س. گۆزل شىعەرلىرىن، ھىسەن عارىفە، عىسى مىلىكزادە يە، انارا ھىسر ائىدىگى، اونلارنى اوبرازلارنى مەھارتلە ياراتىدىغى دوستلۇق سارۋلارنىدان سۆز آچدىم، اونلارنى ازىردىن دىدىم. قۇي ۵۲۵-جى قىزىت "ىن اوخوجولارى سۆزۈمۈن دوغۇرلۇغۇنا شاھىد اولسۇن - دىئە اونلارنى بورادا وئىرىم.

ھىسەن عارىف بارە دە:

آشىقلار ائۈپنى مەن ياراتمىشام،

نەجە دانىشمىيىم اۆزۈم بارە دە.

بو يولدا جان قۇيۇپ، ساچ آغاتمىشام،

مودىرىم، رەھبىر او ايدارە دە.

عىسى مىلىكزادە بارە دە:

آدىما يازدىلار قىرمىزى دىپلوم،

اولدۇ اىختىصاصىم گاز موھندىسى.

ائەلە بىل چىيىنىمدىن بورۇ آسدىلار،

دەندىم، اىلىشىمىسەن، واينىدىر، عىسى!

آنار بارە دە:

فەلىمىلە پىئىسىم وئىرىپ سى-سە،

رومان يازماغا دا خوشۇم وار، خوشۇم!

تەنقىد گۆلدن آغىر مەنە سۆز دىئە،

فەلىكىرىم وار، ھىرەلە نىب شىعەر دە قوشۇم.

سۇنرا شاعىرىن رسول ھەمەتو، آتۇاردۇوسكى و قايسىن

قۇلىيىئۇد تەرجۇمە لرىندىن سۆز سالىدىم. قايسىن

قۇلىيىئۇد تەرجۇمە ائىدىگى شىعەردىن دۇرد مىصرەنى

ازىردىن دىدىم:

قۇي شىرىن يۇخۇنا گىرسىن گىجە لىر،

سەنىن اورگىنەچە اولان بىر ھىيات.

لەكە لى دىئىلىسە وىجدانىن اگر،

سەن آرخاين يات!

سۇنرا ايسە توفىق بايرامىن ۲-جى كورسدا اوخۇياركن

(۱۹۵۶) يازدىغى ۱۲ بىندىن عىبارت "داغلار"

قوشماسىنى يادا سالىدىم.

اوخوجولاردا دوزگون تەسۋور يارانسىن دىئە قوشمانىن بىئى

بىندىلى نىن سۇن ايكى مىصرەسىنى بورادا وئىرگى مۇناسىب

بىلىدىم:

اىيلىب سۇ اىچدىم قاينار دۇشۇندىن،

اولدۇم كۇرپە كىمى آنالى، داغلار.

ان گۆزل ائىرسەن، ان بۇيۇك رەسسام،

ائى سەتتار فەرىچالى، بۇيالى داغلار.

الەسگىرىن سۆزۈ سەندە قالىبىدىر،

سەنسەن شىئىر قەدر مەنالى داغلار.

سانكى دىدە شەمشىر اوخۇيور پەسەن،

يۇخۇيا وئىرمە يە مارالى داغلار... و س.

بىلى، بو گۆزل مىصرەلەر ۲-جى كورس تەلەبە سى نىن

اورگىندىن سۆزۈلۈپ گەلمىشىدىر.

تەسادۇفى دىئىلىدىر كى، خالىق شاعىرى سەمد وورغۇن اونون

اىستەدادىنى دويمۇش و يازمىشىدىر: "بو گىنجىن دىلى

سەلىس، مىصرەلەرى لىنگەرلىدىر."

شاعیرلریمیزین یازدیقلاری یئرین درین قاتلاریندان چیخاریلیمیش آرتزریان سویونا، یازی-پوزو بیلیمه یین آشیق العسگرین شعرلری ایسه داغلارین سینیه سیندن طبعی قایدادا آخیب گلن بولاقلار بئزه ییر. من اونون بئله قوشمالاری نین بدهتن یارادیلدیغینا شوبهه ائتمیرم. اونونکو حاق وئریسیدیر .

حقیقتن ده بؤیوک یارادان آشیق العسگره غئیری-عادی، موقاییسه یه گلمز ایستعداد بخش ائتمیشدی. حتی آشیق صنعتی نین زیروه سینده برقرار اولان قوربان، عابباس توفارقانلی، خسته قاسیم، آشیق والته، شمکیرلی حسین، آشیق آلی، موللا جمعه، بوزالقانلی حسین کیمی نهنگلر آراسیندا آشیق العسگر زیروه سی مؤحتشملیگی ایله سئچیلیر و آپ آیدین گۆرونور.

تصادوفی دئییلدیر کی، سووئت دؤنمینده اؤندیریمیز ح. علییوین سعی نتیجه سینده آشیق-شاعیرین ۱۵۰ ایللیک یوبیلیئی کرئملین قورولتایلار ساراییندا طنطنه لی شکیلده قئید اولونموشدو.

آشیق العسگر قودرتلی شاعیر ایدی. بسته کارلاریمیز اونون سؤزلرینه اونلارجا ماهنیلار بسته له میشلر. همین ماهنیلار دیلر ازبری اولموشدور.

آشیق العسگر خالقین قلبینده ادبی مسکن سالان اؤلمزلیک قازانان آرسایلی خوشبخت صنعتکارلارداندیر. آشیق صنعتینه، صنعتکارلار دایر تدقیقاتلار آپاردیغیمدان، آشیق العسگرین داهیلیگینی دریندن دویوغومدان یئرسیز موقاییسه یه گۆره حیفسله نیر و تسکینلیگی آشیق صنعتینی، العسگر پوئزیاسینی سنون اوخوجولار بو مطلبی چاتدیرماقدا تاپیرام.

حۆرمته قۇنغر پاشائیو ۲۰،۱۲،۲۰۱۶

توفیق بایرامین پوئزیاسی، ائلجه ده " داغلار " قوشماسی منی اؤزومدن آییرمیشدی، جوشموشدوم. اینسان چوخ عصبی اولاندا، بیر ده جوشاندا بعضن نیطقینی ایداره انده بیلیمیر، دیلی چاشیر. منیم ده دیلیمدن خطا چیخیب. بعضی شاعیرلرین " داغلار " قوشماسیندان توفیق بایرامین " داغلار " ی نین اوستون اولدوغونو، او سیرادان دا آشیق العسگرین قوشماسیندان - دئیمیشم...

وئرلیش گئدن گونو یاخین قوهومومون توپو اولدوغوندان وئرلیشه باخا بیلیمه میشدیم. سحریسی گون پروفیسور شیریندیل آلیشانوو و ۱۹۵۵-جی ایلده صمد وورغون کلبجرده اولارکن تورشسو بولاغیندان شاعیره سو گتیرن، ایندی دیلر اونوئورسیتئتی نین قوجامان موعلمی سفر ایسکندرلی زنگ انده رک وئرلیشی چوخ بئندیکلرینی، لاکین آشیق العسگرله باغلی باشقا فیکیرده اولدوقلارینی بیلدیردیلر. دوزو صؤحبتین ندن گئتدیگینی آنلامادیم.

دئکابر آیی نین ۱۸-ده وئرلیش یئنیندن گؤستریلدی. وئرلیشه باخاندا سوپوق تر منی باسدى. اورگیمدن بیر سیزیلتی کئچدی. آخی، من آشیق العسگرین " داغلار " قوشماسینا صمد وورغونون نئجه بؤیوک قیمت وئردیگینی بیلدیردیم. آشیق العسگرین باجیسی اوغلو آشیق نجف یازیر کی، ۱۹۵۵-جی ایلده صمد وورغون ایستی سویا گلن واختی گؤیچه دن بیر نئچه آشیق اونون گؤروشونه گلمیشدیک. آچیق هاوادا یاخشی بیر مجلس قورولموشدو (۱۱ یاشلی سفر شاعیره بولاقدان سویو بو مجلسه گتیرمیشدی). شم شیر باشدا اولماقلا مجلسده کلبجرین جاوان آشیقلاریندان دا واردی. هامیمیزین نظری صمد وورغوندا ایدی. اونون هر بیر حرکتینی ایزله ییردیک، ائلین بو ساده اوغلوندا غیری-عادیلیک آختاریردیق.

شاعیرین خواهیشی ایله آشیقلاردان بیرى آشیق العسگرین " داغلار " سؤزونو اوخودو. سونرا صمد وورغونون " داغلار " سؤزونو اوخوماغا باشلادی.

صمد وورغون بونا اعتیراض ائدیپ دئدی:

- آشیق قارداش! العسگرین " داغلار " ایندان سونرا آیری " داغلار " اوخومازلار... شاعیرین نه دئدیگی هامیمیزا آیدین اولسا دا، شاعیر سؤزونه داوام ائتدی:

- " دوزدو، بیز ده یازیریق، اما ائله اولور کی، دؤرد میصرع یازاندا، بعضن ایکسی خوشوموزا گلمیر، پوزوب اؤزگه میصرع یازیریق. ایندیکی شاعیرلر نه یازسا، علمین گوجونه یازیر.

قارشیلیقلی آذربایجان و تورکیه دئیملری

پروفیسور معارفه حاجیثوا

آذربایجان و تورک دیللری دئیملرین زنگینلیگی باخیمیندان اؤزونمخصوص گوجلر بیر آنلاما، ایفاده ائتمه نمونه سیدیر. اودور کی، هر ایکی تورک دیلچیلیک علمینده «نییه بئله دئییریک» ایفاده سی مارق دوغورارق، بیر چوخ علمی آراشدیرمالارا سبب اولموشدور. پروفیسور موسا عادیلون «نییه بئله دئییریک»، پروف. کامیل ولییئوین «اثلین یادداشی، دیلین یادداشی»، ائلما آغا اوغلونون «گؤروشلر، دیوملار، دئیملر»، وجیهه حاطیب اوغلونون «آتا سؤزلری و دئیملر»، عمر عاصیم آکسویون «آتا سؤزلری و دئیملر» کیتابلاریندا توران یوکسلین «دئیملر، آتاسؤزلری و گوزل سؤزلر» سؤزلوگونده، صابحات امیرین «دئیملر سؤزلوگو» نده اوسلوبیاتا آید بیر چوخ کیتابلاردا بو مؤوضودا ماراقلی آراشدیرمالار مؤوجوددور.

دئیملر بیر فیکری اؤزل بیر قلیب ایچینده خوشاگلن بیر آنلاما ایفاده ائتدیگیندن و اونلارین عمله گلمه و یاییلما سببلری موختلیف اولدوغوندان اونلار فیلولوگییادا ماراقلی دیل و بدیع-ادی ماتریاللار چئوریلیمیشدیر.

خالقین یاشاییش طرزینی، عادت-عننه سینی سون درجه ده چئشیدلی شکیلده عکس ائتدیرن دئیملر آذربایجان و تورک دیللرینده اؤزوه خاص خصوصیتلری ایله زنگیندیر.

قلیلشمیش ایفاده اولان دئیملرین معنا و قورولوشلاری قرامماتیک قایدالارا باغلانمیر، سؤیلرکن قورولوشلاری دییشیلیمیر، حرفن باشقا دیلره ده ترجمه ائدیلمیر.

مثلن، «گؤزوم سندن سو ایچمیر»، «شیطانا پاپوش تیکیر»، «آلتی ترک، اوستو بزک»، «ساجینی

اصل معناسیندان فرقلی بیر معنا داشییان قلیبلنمیش ایفاده و تعبیرلره دایانان دئیملر علمده همیشه مارق دوغورموش، ماراقلی مولا حیظه و آراشدیرمالارا وسیله اولموشدور. چوخ زامان دئییم یئرینه «قانادلی ایفاده لر " تعبیری ده ایشلنمیش، دئیملر مجاز، ایستیعاره، کینایه، مثل، آتا سؤزلریندن ده بعضی عنصرلری ایچریسینده باریندیرارق قلیبلشمیش، داشلاشمیش ایفاده لره چئوریلیمیشدیر.

دئیملرین عمله گلمه و یاییللاشما سببلری چئشیدلیدیر. اینسان اوغلونون حادیثه لره موناسییتی اسناسیندا درین منطق و موشاهیده سی، شخصی باخیشی دئیملرین تشکولونده اؤنملی سبب اولموش و زامان-زامان دئیملر یاییللاشاراق مستقیل یاشاماق حاقی قازانمیشدیر.

«آشاغی توپورورسن ساققال، یوخاری توپورورسن بیغ» (ا). «آشاغی توکورویورسان ساکال، یوکاری توکورویورسان بییک» (ت). (نه قدر ایسته سن ده وضعیتدن چیخا بیلمه مک).

۲. هر ایکی دیلده ان آز ایکی سۆزدن عیبارت دئییملرین چوخلوغو.

«آمریکا آچماق» (آ). «آمریکا آچماک» (ت) (اؤزوندن یئنی شئیلر ایجاد ائتمک، گویا یئنی بیر فیکیر سؤیله مک).

«بوینو بوکوک» (آ). «بوینو بوکوک» (ت). (کیمسه سیز، یئتیم).

«جانیندان بئزمک» (آ). «جانیندان بئزمک» (ت) (سیخینتیدان اؤلگه اوستون توتماق).

«چۆپه دؤنمک» (آ). «چۆپه دؤنمک» (ت) (چوخ ضعیفه مک، آریقلاماق).

«الی آچیق» (آ). «الی آچیک» (ت). (جومرد، چوخ پول خرجه یین).

«آدی چیخماق» (آ). «آدی چیکماک» (ت). «یاخشی و یا پیس معنادا آد قازانماق».

«باشینی باغلاماق» (آ). «باشینی باغلاماک» (ت). (اؤلندیرمک).

«میدان اوخوماق» (آ). «مئیدان اوکوماک» (ت). (هده قورخو گلیمک).

۳. ایستر آذربایجان، ایسترسه ده تورکیه تورکجه سینده اولان بیر چوخ دئییملرین اؤز حکایه لری وار کی، بونلار ناغیل، داستان، لطیفه، روایت، عادت-عننه لر کیمی فولکلور ادبیاتی نین ژانرلاریندان اورتایا چیخان دئییملردیر. «آنا سودو، داغ چیچگی» دئییمی «دده قورقود» داستانیندان هر ایکی دیلده دئییم شکلینه دوشموش، آنا سودونون تمیزلیگی، دیری، آنا یا سئوگی ایفاده ائتمک اوچون ایشله دیلمیشدیر.

سوپورگه ائتدی»، «قاپیدان قووسان، باجادان گیریر»، «یاغیشدان چیخدیق، یاغمورا دوشدوک» کیمی.

چوخ ماراقلی دیل و ادبی متنلر ماتریالی اولان آذربایجان و تورک دئییملرینی قارشیلادیردیغیمیز زامان بیر نئچه جهت داها چوخ دیقتمیزی چکدی.

۱. اولنارلا دئییمین هر ایکی دیلده عینی اولماسینی، عینی معنای ایفاده ائتمه سینی، اولنارین آذربایجان و تورکیه تورکجه سینده عینی مقصد و معنای ایفاده ائتدیگینی گؤروروک.

«قیرخیندان سونرا ساز چالیر» (آذرب). «کیرکیندان سونرا ساز چالیر» (تورکیه). (بیری نین زامانیندا گؤروله جک ایشی سونرادان سونرایا باجاریقسیز شکیلده گؤرمک ایستمه سی).

۲. «آغیز-آغیزا وئرمک» (آ). «آغیز-آغیزا وئرمک» (ت). (بیر نئچه آدامین بیر-بیرینه یاخین دوراقل دانیشماسی، معناسیز سؤز-صؤحبتی).

۳. «آغزینا گله نی سؤیله مک» (آ). «آغزینا گئلنی سؤیلمک» (ت). (فرقینه وارمادان حیرصه خوشاگلمز سؤزلر سؤیله مک).

۴. «باشی باغلی اولماق» (آ). «باشی باغلی اولماک» (ت) (نیشانلی، سؤزلو و یا ائولی اولماق).

۵. «ناغیل سؤیله مک» (آ). «ماسال آنلاتماک» (ت). (لوزومسوز یئره ناغیل اؤیرتمک).

۶. «یینه آتسان یئره دوشمز» (آ). «یینه آتیلسا یئرئ دوشمئیجئک» (ت). (چوخ قلبه لیک، اینسانلارین بیر یئره توپلاشماسی).

۷. «یاغیشدان چیخدیق یاغمورا دوشدوک» (آ). «یاغموردان چیکدیک، دولویا دوشدوک» (ت). (بیر بلادان قورتاریب، داها بئتریه راستلاشماق).

«ساجینی سوپورگه ائتمک» (آ). «ساجینی سوپورگه ائتمک» (ت). (عمرانو بیر مقصده ده فدا ائتمک).

آذربایجاندا یاقین اولان «علی، ولی، پیروه لی»، «شاپ ائله بیلیر شوپدادیر، شوپ ائله بیلیر شاپدادیر»، «پیشیک فرمانلا گلیب»، «سۆز دییرمانداکیدى»، «بادالاقسیز ایشیمی بادالاقلى ائتدین»، «سایى اؤزوندن بالتالار»، «دوه اوشاقمیش»، «کرم کیمی یانماق»، «اوغول بئلدن گه لر، ار ائلدن گه لر» کیمی اونلارلا قلیبلشمیش دئییمین منبعی خالق ادبیاتیندان گلمه دیر. مثلن، ایکى آروادللیغین کومیک وضعیتینی آنلاتماق اوچون بیر ناغیلدان گلن «شاپ ائله بیلیر شوپدادیر» ایفاده سینی ایشلتکم مطلبی آیدینلاشدیریر. ناغیلین قیسا مضمونو بئله دیر:

«بیر کیشی نین کندین بیر باشیندا شاپ، او بیرى باشیندا ایسه شوپ آدلى آروادی وارمیش. کندین اورتاسیندان دا چای آخیرمیش. کیشی قادینلارین یانینا گئدنده، مطلق چایدان کئچمه لی اولورموش. آخشام ائوه گلمگینجه نه شاپ، نه ده شوپ ناراحت اولمازمیش. چونکی، شاپ ائله بیلیرمیش کی، شوپون یانیندادیر، شوپ دا ائله بیلیرمیش کی، شاپین یانیندادیر. بیر گون یئنه کیشی چایی کئچرکن آز قالیر بوغولسون و سودا چابالایا-چابالایا باغیریر: «شاپ ائله بیلیر شوپدایام، شوپ ائله بیلیر شاپدایام. حالبوکی شاراپ-شوروپدایام».

بیر روایتین اساسیندا یارانان «علی، ولی، پیرولی» دئییمی ایسه بیر نئچه دفعه ائولنن قادینلار اوچون سؤیله نیر.

باشیندان چوخ ائولیلیک کئچن قادیندان اوغلو نئچه اره گئتدیگینی سوروشور. قادین دوققوز کره ائولیلیگینی آشاغیداکی کیمی ایضاح ائدیر:

«ئه، علی، ولی، پیرولی. ایکیزی اوندان ایره لی. ساققیز ساتان، قوز ساتان، رحمتلیک سنین آتان. بیر ده او قاپیدا یاتان» - دئییه قاپیدا یاتان آخیرینجی ارینی گؤستریر.

«اوغول بئلدن، ار ائلدن، وای قارداش» شکلینده کی دئییم، خالقیمیزین قارداشا اولان سئوگیسی ایله علاقه دار اولاراق یارانمیشدیر. بیر ناغیلدا اوغلو، ارى، قارداشی محکوم اولان بیر قادى نین «هانسی نین سربست بوراخیلما سینی ایسترسن» دئین شاها وئردیگی جاوابدان گؤتوره رک مشهورلاشیب دئییم شکلینه دوشموشدور. «عرب زنگی کیمی یولو کسمیشدیر» شکلینده کی دئییم «شاه ایسماعیل» داستانیندا کیشی پالتاری گئین زنگی نین آدی و قهرمانلیغی موناسیبتی ایله سؤیله نیر.

تورک دیلینده ایشلنن «گؤزدئن سورمئی چئکمک»، «آتش پاهاسینا»، «ئکمک حاککی»، «کئمئری سیکماک» کیمی دئییملرین ده اؤز حکایه و روایتی واردیر.

«کئمئری سیکماک». مر طریقت اشیاسیدیر. ارنلرین خیدمتینده مورشید طرفیندن طریقه گیرنلرین بئلینه باغلانیر. «کمری سیخماق» اؤزونو جانلا-باشلا طریقتین خیدمتینه وئرمک اولوب، فداکارلیق، هر جور سیخینغیا قاتلانماق معناسینی ایفاده ائدیر. خیدمتده اولماق، فداکارلیق ائتمک معناسیندا ایشله دیلیر.

«گؤزدئن سورمئی چئکمک».

واختیله ایستانبولون قاصم پاشا محله سینده قاییق دوزلدیلن اوتاغا «گؤز»، قاییق تاختالارینا ایسه «سورمه» دئییلیب. بعضی آجگؤز اینسانلار قاییق اوتاغیندان تاختالاری اوغورلاییرمیشلار. «گؤزدن سورمه یی چکمک» دئییمی الی ایری اینسانلار اوچون سؤیله نیلمیشدیر.

«ئکمک حاککی»

ایستر آذربایجان، ایسترسه ده تورکیه یازیلی و شیفاهی ادبیاتیندا ایشلنن «دوز چؤرک - دوز چؤرک» (آ)، «توز ائکمک حاککی» (ت) دئییمی

دوستلوق، وفا، صداقت، مردلیک، صمیمیت، دوروستلوق کیمی زنگین بیر معنانی ایفاده ائدیر. هر ایکی تورک خالقیندا بو دئییم بیر آند و ناموس سؤزو حؤکمونده ایشله دیلمیشدیر.

«دوز-چۆرک» (ا)، «توز ائکمئک حاککی» (ت) دئییمی منبعینی هر ایکی تورکون ادبیاتی نین فولکلوروندا، تاریخی حادیثه لریندن گۆتورموشدور.

«هی دوز ائکمئک بیلیر اول نئه کونشولوک،

تاماریندا یوکتورور هیچ دوغرولوک».

(اشیک پاشا. ۱۲۷۲-۱۳۳۳)

«قازانجینی ایتیر، وارینی ایتیر،

آنجاق دوز-چۆرگی ایتیرمه، اوغول».

(سلیمان روستم. ۱۹۰۵-۱۹۸۹)

«آتش پاهاسینا»

آذربایجاندا بو دئییم «اود قییمتینه» شکلینده ایفاده ائدیلیلر. یعنی چوخ باهالی.

تورک روایتلرینده بو دئییمین بیر واریانتی دا کانونی سولطان سلیمانلا (۱۴۹۴-۱۵۶۶) باغلی سؤیله نیلیر.

«سولطان سلیمان حالکالیدا اوو اندرکن یاغیشا دوشور. بیر کندلی نین ائوینه سیغینیر. ائو صاحیبی اوجاگی قالایب سولطانین و اونولا بیرلیکده اولانلارین پالتارلارینی قوروتماغا چالیشیر. بوندان چوخ راضی قالان سولطان سلیمان اونولا بیرلیکده اولانلارا «بو آتش، ایندی مین آلتون ائدر» دئیمیش.

بو سؤزو کندلی ده ائشیدیرمیش. اثرته سی گون پادشاه کندلیدن بوجونون نه قدر اولدوغونو سوروشدوقدا کندلی «مین بیر آلتون» دئیمیش. سولطان سلیمان حیرتله بو باها قییمتین سببینی سوروشور. کندلی: «سیز آتسه مین آلتون قییمت

قوبدونوز. بیر آلتون دا قوناق حاقی» دئیمیشدی. سولطان همین میقداری وئرمیش، فقط بو حادیثه نی اونوتما یاراق، بیر مالین باهالی اولدوغونو گۆرونجه «آتش پاهاسینا» دئیرمیش. (باخ: شوکرو ائلچین حالک ادبیاتینا گیریش. آنکارا، ۱۹۸۱، ص. ۶۵۲).

۴. سؤیله مک طرزی موختلیف اولوب هر ایکی دیلده عینی معنانی ایفاده ائدن دئییملرین مؤوجودلوقو.

میثاللار:

«دده سی نین خیرینه» (آ)، «باباسی نین حایرینا» (ت) (بیر منفعتی اولمادان خیرخواهلیق ائتمک).

«باشینا چیریماق» (آ)، «باشینا چالماک» (ت) (وئریلن بیر شئی حیرصه گئری قایتارماق، میننت قویماق).

«بیر حصیر، بیر ده ممد نصیر» (ا)، «بیر دون، بیر گؤملئک» (ت) (یوخسول، چوخ کاسیب).

«بورنونون اوجو گؤینه ییر» (آ)، «بورنوندا توتویور» (ت) (چوخ داریخماق، چوخ ایستمک).

«اوستو بزک، آلتی تزک» (آ)، «دیشی کالایلی، ایچی اولایلی» (ت) (گۆرونوشو گۆزل، ایچی، مدنی سوییه سی چوخ پیس).

«ایت ایلینده» (آ)، «افی تاریحینه» (ت) (بیلینمه یین بیر تاریخده).

«بیر گۆز قیرپیمیندا» (آ)، «گۆز آچیب یاپایینجایا کادار» (ت) (چوخ قیسا بیر زاماندا).

«توکو توکدن سچمک» (آ)، «عاکیلی کیرک یارماک» (ت) (بیر ایشده هر خیردالیغا گئتمک، دیقتلی اولماق).

۵. خالق ادبیاتی نین تاثیر ایله یارانان دئییملرین بیر قیسمی ده آتالار سؤزو و ضرب مثللردن قاینقلانیر. بئله دئییملرده فیکیر آتا سؤزونه بنزسه ده، آتا سؤزو شکلیندن چیخاراق دئییم شکلینه دوشور. هر ایکی دیلده بونون چوخلو اؤرنکلی

معلوماتدور. مثلن، «دوز چۆرك، دوز چۆرك»، «اينگيليس بارماغى»، «دونيا بئش گونلوكدور»، «اوكوزو اۆلدوروب آدينى اوستوندن گۆتورمك» و س.

«اينگيليس بارماغى». بو دئيم فیتنه-فساد، ايكي اوزلو موناسييت حاقيندا سؤيله نير. اينگيليس ديپلوماتيياسى نين ۱۹-۲۰ عصرلرده شرقدە يوروتدويو سياستلە علاقه دار اولاراق اورتايا چيخميشدير (بو دئيم توركيه ده ده عيني مقصدلە سؤيله نيلير).

«اوكوزو اۆلدوروب آدينى اوستوندن گۆتورمك» دئيمي ده بير طرفدن داستانلاردان، قديم عادت-عننه لريميزدن قايناقلا نسا دا، ديگر طرفدن خالق ائتمولوگياسيندان قايناقلانديغيني سؤيله مك مومكوندور. معلوماتدور كي، «كيتاب دده قورقود» داستانيندا «ديرسه خانين اوغلو اوكوزو (بوغانى) اۆلدوردوكدن سونرا بوغاج آدانيا لاييق گۆرولور. قديم عادت-عننه لريميزه آيد اولان بو دئيم زامان-زامان آدينى ديشديرمك ايسته ينلر حاقيندا دا سؤيلنمه يه باشلاميشدير.

آذربايجاندا سؤيلنن «شاماخي باتان كيمي» دئيمي وضعيتي پيس اولانلار، ايشي راست گتيرمه ينلر، ايفلاسا اوغرايانلار اوچون سؤيله نيلير. دئيمين اورتايا چيخماسى نين سببي شاماخي شهري نين بير نچه دفعه زلزله يه معروض قالماسيدير. ۱۱۹۲-جي ايلده باش وئرن زلزله شهري آلت-اوست ائلميشدى. شهر يئنيدن اينشا انديلسه ده ۱۶۶۷، ۱۶۹۶، ۱۶۷۰، ۱۶۷۱، ۱۸۲۸، ۱۸۲۹، ۱۸۵۵، ۱۸۵۶، ۱۸۵۹، ۱۸۷۲، ۱۸۹۵-جي ايللرده ده شهر زلزله فلاكتي ياشاميشدير. ۱۹۰۲-جي ايلده شاماخي زلزله سيندن او زامان ۲۷۰۰۰ اهاليسى اولان شهر يئرله يئكسان اولموش، اطرافينداكى ۳۰ كند ده ضرر گۆرموشدور. بوتون بونلار دئيمين عمله گلمه سينه سبب اولموشدور.

گۆروندويو كيمي، ياشي بيلنمه ين دئيملر معنا و ماهيتيني ايتيرمه دن اوزون ايللر درينليك و گئيشليگيني ساخلاماقلا خالقين اخلاق پرينسپيني، مدنيتيني آنلاماقدا ميشلسيز بير قايناق اولموش و اولماقدا داوام ائدير.

موجوددور. بئله آتالار سؤزو هر ايكي ديلده بعضن عيني دئيم شكلينده اورتايا چيخير.

مثلن، آذربايجان و تورك آتا سؤزلىرىنده «نه اكرسن، اونو بيچرسن» آتا سؤزو موجوددور. اونون دئيم فورماسى ده عيني معنانادير:

«نه اكرسن، اونو بيچرسن» (اتالار سؤزو). «اكديگيني بيچدى» (دئيم).

آذربايجان واريانتيندا: «قورد قوجالينجا كۆپكلره ماسكارا اولار» آتا سؤزونون، تورك واريانتى بئله دير. «كورت كوجالينجا كۆپكلترين ماسكاراسى اولدو». بونلار «قورد قوجالدى، كۆپكلرين ماسكاراسى اولدو (آ)، «كورت كوجالدى، كوپكلترين ماسكاراسى اولدو» (ت) شكلينده دئيمه دؤنوشموشدور.

«ايت هورر، كاروان كئچر، يول قايدان نه آپارار». آذربايجان آتا سؤزو، «يئل قايدان نه آپارار» دئيمي كيمي ثابيتلشميشدير.

۶. دئيملرين بير قيسى ده موختليف دؤورلرده ياشاميش مشهور عاليملرين، دؤولت، اينجه صنعت خاديملري نين فيلم و بديعى اثرلر واسيطه سيله ياييلميش سطيئرآلتى ايفاده لرله زنگين قليبلميش ايفاده لردير كي، بونلار زامانلا خالق آراسيندا يايقينلاشاراق موختليف حاديتله لرين ماهيتيني حيرت ائديله جك درجه ده سراسا ايفاده ائدن دئيملره چئوريلميشدير.

«مئيمونو يادا سالما» م.ف.آخوندوون «موسيو ژوردان و درويش مستعلى شاه» اثريندن، «هئچ حنانين يئريدير؟» دئيمي ده او.حاجيبويون «مشهدى عيباد» اثريندن خالقين ديلينه كئچميش قليبلميش ايفاده دير. بئله ايفاده لر تورك مدنيتى و ادبياتى ايله باغلى يازيلميش بير چوخ اثرلرده ده موجوددور.

۷. هر ايكي ديلده حال حاضيردا ياشايان بير چوخ دئيملر وار كي، اونلارين سؤيله مه سببلرى

قارانلیقلار ایچینده (اویکو)

QARANLIQLAR İÇİNDƏ

ریحان یوسف قیزی شیخلینسکایا

بینالارین سایى خىلى آرتمیش، کؤهنه بینالار برپا اولونموش، یئننى پاركلار، باغلار سالىنمیشدی. حیس اولونوردو کی، شهر قاينار حیاتلا یاشاییر، نفس آلیر. هر شئی دییشیر؛ شهر ده، کوچه لر ده، اینسانلار دا، تکجه بیر شائیدن باشقا... یئننه قارداشیگیل یادینا دوشدو. قارشیداکى گؤروش اونو هیجانلاندیردی، بدننى تیتره دی. نئچه گون ایدی کی، او، بو گؤروش باره ده فیکیرلشیر، گنجه لر ده راحت یاتا بیلیمیردی و ایندی یوخوسوزلوقدان باشیندا بیر اوغولتو حیس ائدیردی. بیر قدر اؤزوننه گلمک، فیکیرلرینی جعملشدیرمک اوچون یولو کئچیب فوواره لر مئیدانیندا بیر قدر اوتورماغی قرارلاشدیردی.

گونون بیرینجی یاریسی اولدوغوندان فوواره لر مئیدانیندا آدم او قدر ده چوخ دئییلدی. اسکامیالارین (نیمکت) بیرینده جاوان اوغلانلا قیز اوتورموشدولار. بیر آز آرالیدا مئیدانچادا بیر نئچه اوشاق اویناییردی. قونشو اسکامیادا باش-باشا وائریب آستادان صؤحبت ائدن یاشلی قادینلار هر دن بیر باشلارینی قالدیریب اوشاقلارا نظارت ائدیردیله. او، کؤکسونو اؤتوره رک نظرلرینی اوزاقلارا یؤنلندی. اوچ ایل بوندان اولکی او مودهیش یای گونونو- اونون حیاتینى دییشن، آلت-اوست ائدن او گونو، نئچه واختدان بری بیرینجی دفعه اولراق، تفرروحاتی ایله یادینا سالدی...

...و ایل باکیدا یای خوسوسيله ایستی کئچیردی. آدمالار ایمکان تاپان کیمی شهرین توزوندان، بورکوسوندن اوزاقلاشماغا چالیشیر، طبیعتین قوینوندا بیر آز دینجلمک فورصتینی الدن وائرمیردیله. خوصوسيله شنبه و بازار گونلری سحر

او، ایستیقلاویت کوچه سی ایله اوزواشاغی آددیملاپیردی. قارشیدان گلنلرین اونا فیکیر وئردیگینی، جاوان ایکن آغاپاق آغارمیش ساچلارینا، اینینده کی قارا پلاشا، الینده کی کیچیک چامادانا باخدیغینی حیس ائتسه ده، چوخ عتیناسیز گؤرونوردو. بیر نئچه ساعات اول موسکوا-باکی ریسی ایله اوچوب گلن طیاره دن دوشنده اؤزونو نئجه حیس ائدیردیه، ایندی ده ائله ایدی. اؤزو تاکسیدن تئز دوشموشدو کی، شهرین مرکزی ایله بیر آز پیدادا گزسین. ایری بیر ویتری نین قارشیسیندا آباق ساخلادی. قارداشیگیلین یاشادیغی ائوه بیر تین قالیردی. طلبه اولارکن بو یولو او قدر قایدیب گلمیشدی کی، اونون هر تینینه یاخشی بلد ایدی. باخ، بورادا شیرنیات ماغازاسی واردی. بورادا ایسه اویونجاقلار ساتیلیردی. هر دفعه قارداشی گيله گئدنده اوشاقلارا نسه آلیردی. اوچ ایل اول ترک ائتدیگی شهر چوخ دییشمیشدی. هوندور، موعاصیر

سۆيكنه رك ميشيل-ميشيل ياتميش قىزى نين
ساچلاريني سيغاللادى،- ئولننده، اوشاقلارين اولاندا
گۆره جكسن نه قدر پروبلائم اولور.

-او گون اوزاقدا دئييل،- ذاكير سۆزه قارىشدى،-
منه سۆز وئريب كى، اوتوز ياشى
تامام اولماميش ئولنه جك. اوسته ليك نامىزد ده
وار.

-نيگار آرخادان ذاكيرى دومسوكله دى. آيده قاينى
نين دوداقتلى گولدويونو گۆروب سئويندى:
-دوغرودان نسه وار؟ ووقار، اونسوز دا ائلچىلييه
اؤزوم گئدجم.

-عمى، ائوله نيرسن؟ من ده قىزا باخماق ايسته
يىرم!

گولوشدولر.
-بودور، باخين، بئشبارماق داغينا ياخينلاشيريقي.
بورا باكيدان، تخمينن، ٩٠ كم مسافه ده دير.

-عمى، نيه بو داغا بئشبارماق دئييرلر؟
- داغين باشينداكى او قايلارى گۆرورسن؟ بير الين
بئش بارماغينا اوخشايدىغي اوچون ائل آراسيندا بورا
بئشبارماق دئييرلر. بو باره ده ذاكير ياخشى بيلر،
آخى او، دوه چيدندير.
ذاكير بوغازيني آريتلادى:

-بو يئره خيدير زينده ده دئييلير. اورادا، يوخاريدا
بولاق و خيزير پئيغمبرين آدى ايله باغلى پير ده وار.
نيت ائله ين اورادا نذير پايلاير، قوربان كسير.
-ذاكير ه مى، بس خيزير پئيغمبر كيمدير؟

- دئييرلر كى، دونيا ياراناندان برى اينسانلار يول
گؤسترمك اوچون آلايه اونلارين آراسيندان ١٢٤
مين پئيغمبر سائچيب. خيزير پئيغمبر اونلاردان
بيريدير. او ايندى ده اينسانلارين آراسيندا، هاراداسا
ياشاير و چتينه دوشنلره كؤمك ائدير.

ماشينلار شوسه يولدان بورولوب مئشه يه طرف
دؤننده، آرتيق گون خئىلى قالخميشدى. كله-كؤتور

تئزدن ماشين كاروانلارى شهردن كنارا چىخان
يوللارا دوزولوردو.

گون هله قالخماميش بير-بيرى نين آردىنجا
شوتوين اوچ اوتوموبيل شهردن چىخيب قوبا يولونا
بورولدى. هر اوچو اوشاق و بؤيوكله دولو ايدى. اونلار
واختاشيرى يانبايان گئدير، بير-بيريني سيقناللا
سالاملايير، اوشاقلار شوشه دن بير-بيرينه ال
ائديرديلر. آرخادا گئدن آغ «مرسدس» ين سوكانى
آرخاسيندا اوتورموش ووقار اوشاقلق دوستو ذاكيرله
ظارافاتلاشماقدان يورولموردو:

-دام تزه ئولننده بيم ائوده اوتورار؟ ياخشى كى، من
ده وارام،

سيزى ائودن چىخارميشام.

-دوز دئييرسينيز والللاه، لاپ ثاواب ايش
گؤرموسونوز،- ذاكيرين حيات يولداشى
نيگار ووقارا «سيز»،- دئيه موراجيعت ائتدى.

آرخادان قاباق اوتوراجاغا ديرسكلنميش آلتى ياشلى
جاويد الينده كى فوتوآپاراتى قاباغا اوزاتدى:
-عمى، باخ، آپارات گؤتورموشم. هر شئى چكيب
آتاما گؤستره جگم.

-لاپ اعلا! سنين آتان ايندى توركيه ده كئف ائله
يىر. قوى گلنده گؤرسون كى،

بىز ده بورادا بوش اوتورماميشيق.

- عاريف دونن زنگ وورموشدو،- دئيه آيده قاينى
نين سؤزونو كسدى،- دئيير بودرومدا ٣٨^و ايستى
وار، چيمرليكدن چىخماق مومكون دئييل.

-گؤردون، دوستو، سيمپوزيوم-زاد بهانه دير، ائله
ايستيراحته گئديبلر. سن ده بيزيمله گللك
ايستميردين. باخارسان، ياخشيجا دينجله جگيك.
-اوچ گونه عاريف گلير. دئديم ينى بيرليكد...

-بيرليكد ده گئدريك! اليميزده دئييل؟

-سنه نه وار كى، سوباي آدامسان، اؤز الين، اؤز
باشين،- آيده آناسينا

اولدن حاضیرلاشیپ تداروک ائتدیکلری هر بیر شائیی ماشینلاردان چیخاردیلار.

بیر طرفده یئره دۆشکلر سالیندی. قورو آغاج، چۆر-چۆپ ییغیلیب اوجاق قالاندى. ات، کارتوف، بادیمجان، پومیدور شیشه چکيلدی. شیشلردن اوجاغا دوشن دامجیلار جیزیلدايیب یانديقجا، کابابین لذتلى یگی اطرافا یاییلیردی. قادینلار ائله یئردجه، اوتلارین اوستونده سوفره آچدیلار، دۆشکچه لرین اوستونده اوتوروب، صۇحت ائده رک یئمگین بیشیپ حاضیر اولماسینی گۆزله مه یه باشلادیلار. اوشاقلار بیر آز آرالیدا گیزلنپاچ اویناییردیلار. اونلارین سسی مئشه نی باشینا گۆتورموشدو. بعضیسی یوغون گۆوده لی آغاجلارین آرخاسیندا مهارتله گیزله نیردی. باشینا یارپاقلى بوداقلار تاختیب یئره اوزانانی، آغاجین باشینا چیخیب گیزلنه نی ده واردی. ووقار ایلک شیشلری گۆتوروب ایری قازانا سیییراندا قادینلار اوشاقلاری چاغیردیلار. حبیب موعلیمین بؤیوک اوغلو اورخان اونلارای وائردی:

-بئش دقیقه گۆزلگین، هامینی تاپیم، اوینو قورتارق!

۲۰ دقیقه کائچدی. قادینلار بیر-ایکی دفعه یئنه اوشاقلاری چاغیردیلار. کابابین سویدوغونو گۆرن حبیب موعلیم اؤزو اوشاقلاری چاغیرماغا گئتدی. ۱۰ دقیقه ده کائچدی. یئمک تداروک ائدنلر ناراحت اولماغا باشلادیلار. اوشاقلارین یاخینلاشدیغینی گۆرونجه اوزاقدان سوروشدولار:

-نه اولوب اورادا؟ نییه گلمیرسینیز؟
جاواب وائرن اولمادی. اورخان آداملارین آراسیندان کائچیب دوز آیدنن قارشیسینا گلدی:

او یوخدور،- دئدی،- من جاویدی تاپمادیم!

تورپاق یوللا گئتدیکلریندن سورعتی خئیلی آزالتمالی اولدولار. بیر نئچه دفعه دایانیپ هارادا دوشرگه سالاجاقلارینی مصلحتلشدیکدن سونرا مئشه نین نیسبتن قالین یئرینده دایاندیلار. داها ایچریلره یول یوخ ایدی. ماشینلاردان تۆکولوشوب اطرافى گۆزدن کائچیردیلر. تمیز و سرین هاوانی جییرلرینه چکه رک، یارپاقلارین خیشیلتیسیندان، قوشلارین سسیندن، مئشه نین اوغولتوسوندان خوشحالاندیلار. سئچدیکلری یئر هامی نین خوشونا گلدی.

-گۆره سن بورالاردا وحشی هائیوانلار اولور؟- دئییه نیگار ماراقلاندى.

-اولسا دا، یقین کی، تک-توکدور،- آیده مئشه نین قالین یئرلرینه نظر

سالدی،- آذربایجانین فاوناسی چوخ کاسادلاشیپ. هر ائتهیمالا قارشى گرک چوخ اوزاقلارا گئتمه یهک. هائچ بورادا موبیل تائلائفونلار دا توتمور.

هره اؤز تئلائفونونا باخدی؛ دوغرودان دا، هائچ بیر علاقه یوخ ایدی.

هامی بیر یئره ییغیشاندا ووقار دئدی:

-آغساققالیمیز حبیب موعلیمدیر. الا دا کاباب چکیر. اونون سؤزو

هامی اوچون قانوندور؛ کیمه نه تاپشیردیس، درحال یئرینه یئتیرمه لیدیر.

-گوللو خانیمی نییه گتیرممیسینیز، حبیب موعلیم؟ اونسوز قادینلارین

ایشی چتین اولاجاق.

-بیر آز ناسازدیر دئییه گله بیلمه دی، آما اؤز نوماینده سینی گۆندریب: قیزیم نرمین ده ائله آناسی کیمی قوچاقدیر!

-یوخ-یوخ، نرمینه قییماریق. اونون هله اوشاقلارلا اوینایان واختیدیر.

–قارانیق...– آیدە باشینی قالدىرىپ گۆيلره باخاراق
پىچىلدادى، –ايلاھى، منىم بالامى منە قايتار. او
كۆرپە، معصوم اوشاغا يازيغىن گلسىن. او، ايندى
منى چاغىرىر، بىلىرم... من دە سنى چاغىرىرام...
بىردن اونون كۆكسوندن دلى بىر قىشقىرتى قوپدو.
بو توكورپە دىجى قىشقىرتى بوتون مئشە نى لىزە يە
گتىردى، يىرىن باغرىنى ياردى، ھەر كسىن اورگىنى،
بايىنىنى تىترتدى. آغاجلار لىن زىروە لرى، بوداقلارى
بىر-بىرىنە قارىشىدى، آيدە كۆكوندن قوپموش پالىد
كىمى يىرە سىرىلدى...

اوچ گون اوشاغى آختاردىلار. ھربى ھىصە نىن
عسىرلىرى مئشە نى موختە لىف اىستىقامتلردە
قارىش-قارىش گزدىلار. آختارىش ايتلىرى دە
گتىزدىرىلدى. اوشاغىن نە اۋزو، نە دە بىر ايزى
تاپىلدى. دۇردونجو گون سفردن قايتىمىش عارىف
دە گووندىگى آداملارى، كۆنوللورلى يىغىب،
آختارىشى داوام ائتدىرلەر قوشولدو. گئجە
ماشىنلاردا ياتىر، ھاوا ايشىقلاشان كىمى يىنە
آختارىدىلار. داھا ايكى آغىر گون كىچىدى، اومىد
ھەر يىردن اوزولدى...

مئشە نى ان آخىردى ووقارلا ذاكىر ترك ائتدىلار. بو
گونلر عرضىندە ساچلارى آغاپىق آغارمىش ووقار
اۋزونو ماشىنا يىخاراق، ايكى اللى باشىنى توتدو:
«بوندان سونرا من نىچە ياشاياجاغام؟ قارداشىمىن،
قارداشىم آروادى نىن اوزونە نىچە باخاجاغام؟»-
دئدى. سوكان آرخاسىنا كىچىن ذاكىر دوستونا دئمە
يە سۆز تاپمادى...

او، آغىر دوشونجە لردن آيرىلدى. ساعاتا باخدى.
گىتمەك لازىم ايدى. اولوب –كائىنچىلىرى يادداشىندىن
سىلە رك ياشاماق مومكون دئىلدى. قارداشى ايله،
آيدە ايله گۇروشمە لى ايدى، باشقا يولو يوخ ايدى.
...قاينى اوزونە تانىمادىغى، اورتا ياشلارىندا بىر
قادىن آچدى. اۋزونو تقيدىم ائدن كىمى اونو اىچرى

...بىردن عالم بىر-بىرىنە قارىشىدى. مئيدانچادا
وائلوسىپىندىن يىخىلان اوغلانىن آغلاماق سسى،
قادىنلار لىن قىشقىرتىسى اونو آغىر دوشونجە لردن
آيىردى. او، گۆزلرىنى آچىپ يىخىلان اوغلانا باخدى:
نىچە دە اىچىن –يچىن آغلايىردى. ائلە آلتى ياشى
اولاردى. لاپ جاويدە اوخشايدى... آما يوخ،
جاويدىن ايندى دوققوز ياشى اولمالى ايدى...
...كىشىلر اوشاغى آختارماغا گىتدىلار. اورخان دا
اونلارلا ايدى. گىندە

ووقار رنگى كاغىز كىمى آغارمىش آيدىن
قارشىسىندا دوروب دئدى:

–من اونو موطلق تاپاجاغام، آرخاين اول! اليبوش
قايتىماياجاغام.

او، حاقيقتن دئدىكىلرە اينانيردى. باشقا جور اول
دا بىلمزدى!

ساعاتلار ايل قدر اوزون چكىردى. قادىنلار
سانكى آياق اوستە اۋلموش آيدىنى
ساكىتلىشىدىرە يە چالىشىدىلار:

–اوشاق چوخ اوزاغا گىندە بىلمز، حۇكىم تاپىلاجاق.
–ال بىر آز سو اىچ. مىندە درمان دا وار.

آيدە الى نىن ھركىتى ايله عصبى خالدا اونلار
اۋزوندىن اوزاقلاندىرىدى، «ھائىچ نە

دئمگىن، دانىشمىيىن»،- دئدى. آناسى نىن ھالى
نىن پىس اولدوغونو ھىس ائدن دۇرد ياشلى قىزى
دا اوندان ال چكىمر، ائلە ھائى آغلايىردى...

قارانیق دوشنە ياخىن آختارىشا گىندىلردن بىرى
اورخانلا بىرلىكدە قايدىب گىلدى، اىنتىظارلا اونلار
باخانلارلا اىضاح ائتدى:

–بورادان بىر نىچە كىلومىتر آرالىدا ھربى ھىصە وار،
اونلاردان كۆمك اىستمە يە گىندىرىك. قارانیق
دوشنە كىمى اوشاغى تاپماليىق.

ماشىنلاردان بىرىنە اوتوروب تلە سىك گىتدىلار.

ایکی ساعاتا یاخین آستادان صۇحبەت ائتدیلر. ووقار موسکواداکی ایشلریندن، یاشاییشیندان دانیشدی. قوهوم-اقربا، دوست-تانیش حاقیندا معلومات آلدی. هر شائی باره ده دانیشدیلار، یالنیز بیر مؤوضویا توخونماغا جورأت ائتمه دیلر. او مؤوزونون آدی «جاوید» ایدی. ووقاری قارشیلایان قادین اونلارا چای وئردی، سونرا یئمک سوفره سی آچدی. مکتبلی فورماسیندا

دعوت ائتدی، اوتاقلاردان بیرى نین قاپیسینی آچاراق: «یانینیزا گلن وار»،- دئییه الی ایله اونا «بویورون» ایشاره سی وئردی. لیل آراباسیندا اوتورموش بو آغ ساچلی قادى نین آیده اولدوغونا اینانماق چتین ایدی. اونون هانچ بیر معنا ایفاده ائتمه یین بولانیق گؤزلری چؤکه یه دوشموشدو، اوزونون آزاجیق آییلدیگی حیس اولونوردو. بیر نچه دقیقه ساکیتجه دایانیب بیر-

ایچری گیرن فیدانی گؤرنده ووقار ایلك دفعه برکدن گولدو، اونون قارشیسینا گندیپ قیزی برک-برک قوجاقلادی: ای منیم جائیرانیم، نه یامان بؤیوموسن! دئی گوروم تانیدین امینی؟ اوشاق ماددیم-ماددیم اونون اوزونه باخدی. گولومسیه رک باشی ایله «ه» جاوابی وئردی. -واخت نئجه تائز کائچدی، داها مکتبه گئدیرسن. نئچنجی سینیفده اوخویورسان؟ -۱۹۰ ساییلی مکتبین ایکینجی سینیفنده.

بیرینه باخدیلار. سوکوتو آیدنین تیتک سسی پوزدو: -ساچلارین آغاپاق آغاریب، ووقار. لاپ بیر-بیریمیزه اوخشاییریق. دانیشماق قابیلیتینی سانکی ایتیرمیش ووقار یاخینلاشیب اونون اللریندن اؤپدو. -هارالاردا ایدین بو نچه ایلده؟ هر دن هانچ اولماسا زنگ وورایدین بیزه. -سوروشما، دوستو، سنه دانیشیلاسی او قدر سؤزوم وار کی...- او، قهرینی بوغراق اودقوندو.

-بو اوچ ايلي من نجه ياشاميشام، اونو بير آلايه
ييلير. مگر بونا ياشاماق دئمک اولار؟ من يالنيز
مؤوجودام، بائينييم، اورگيم ايسه بومبوشدور. هئچ نه

يه يارامييرام. اؤلمک ايسته ييرم- اونو دا باجارمييرام.
سنسه بائله بير واختدا بييزي ترک ائتدين، چيخيپ
گئتدين! بييزي بو دردله تک قويدون!- او، مذمتله
ووقارا باخدی.

-سحو ائديرسن، دوستو. اينسان اؤزو-اؤزوندن قاچا
بيلمز. هارا گئتسن ده اورگين، يادداشين، فيکيرلرين
سينيله اولور. باش گؤتوروب گئتمکله هئچ نه
دييشمه دی. ايندييه قدر اونو آختاريرام. هر ايل او
يئرله گئدير، اطرافداکي ياشاييش منطقه لريني
گزيب-دولاشير، اوشاقلاري، بؤيوکلري سورغو-سوال
ائديرم کي، بلکه نسه اؤيرنديم،- ووقار آيده نين
گؤزلري نين دولدوغونو گؤرونجه، اونو داها آرتيق
يارالاديغيني ظن ائده رک دئديکلرينه پئشمان
اولدو،- سنه سؤز وائرميشديم، اونو تاپاجاغام، اليبوش

-بو کي منيم مکتبیمدير! من ده اورادا اوخوموشام.
ايتيدايي سينييف موعليميم شاماما موعليمه ایدی.
-من ده شاماما موعليمه نين سينفينده اوخويورام.
ووقار اللريني بير-بيرينه ووردو:

-گؤر بير، تصادوفه باخ! دانیش بير آز شاماما موعليمه
دن...

شيرين-شيرين صؤحبت ائتديلر. ووقار اوشاق
کيمي سائوينيردی. نهايت، آيده صؤحبتله قاريشدی:
-دی ياخشى، قيزيم، گئت پالتارينى ديش،
يئمگيني يئ. بير آزدان ايلاهه خالا سنى موسيقى
مکتبينه آپاراجاق.

اوشاق گئنددن سونرا ساکتيليك چؤکدو. ووقار
آيده يه طرف دؤندده اونون اوزونون ديشيديگيني
سائزدی. سوکوتون اوزانماسينا يول وائرمه مک
اوچون آرايا سؤز قاتدی:

-ماشاللاه، يئکه قيز اولوب. آلايه ساخلاسين، آتالي-
آنالي بؤيوسون.

-اونون آناسى يوخدور، - آيده بيردن باشيني
قالديريب سرت نظرلرله اونا

باخدی،- آناسيز بؤيويور. اونون آناسى اوچ ايل
بوندان اول اؤلوب.

او، اوزونو چائويريب، *ورنال ستولونون اوستونده کي
چرچيوه يه سالينميش شکهله باخدی. بو، اوچ ايل
بوندان اول مئشه نين کناريندا چکديرديکلري
کوللاکتيو شکیل ایدی. هامى چوخ خوشبخت
گؤرونوردو؛ قوجاقلاشاراق دايانميشديلار. جاويد
ورتادا دورموشدو، باشيني يانا آييب گولومسه ييردی.
ووقار قاييرى-ايختييارى ياخينلاشيب شکلى
سيغاللادی. نهايت، هر ايکيسي نين اورگينه حاکيم
اولان، دانیشماق ايسته دیکلري، لاکين جورأت ائتمه
ديکلري مؤوزو آچیلدی. اونلار باياقدان برى سانكى
بو آنى گؤزله يير، اورکلريني بوشالتماق اوچون بهانه
آختاريرديلار.

قايىدان عاريف قارداشىنى چوخ مېھربان قارشىلادى، بىر-بىر قوجاقلادى. بىرلىككە اوتوروب شام يىمىگى يىتدىلر. اوللر اولدوغو كىمى دانىشىپ گولدولر ده. گىجە ووقار باشىنى ياستىغا قويان كىمى يوخويا گىتتى، داش كىمى ياتاراق، يوخوسوز كاچىردىگى سون بىر نىچە گونون عوضىنى چىخدى. صاباحى گون اونون موسكويا قايىداجاغىنى ائشيدىننە تعجولندىلر، «قايت گل، ائولن، اوغول-اوشاق صاحىبى اول»،- دىدىلر. ووقار گولدو، هىچ واخت ائولنمىه جگىنى، اوشاق اىستىمە دىگىنى اونلار دئمه دى. اگر او اوشاغى قورويوب ساخلايا بىلمە سە ، بۇيودوب بوي-باشا چاتدىرا بىلمە سە ، اوندا نىچە اولسون؟ او، داها بىر درده دۇزە بىلمز. بلكە، نه واختسا فىكرىنى دىيشە جكدى، اما هله لىك بو قناعىتده ايدى.

طياره هاوايا قالخاندا ووقار درىندن نفس آلدى، ائله بىل كى، چىگىنلرىندن آغىر بىر يوك گۇتورولموشدو. او، داها گىزلنمىه جك، قارداشىگىله تىز-تىز زنگ ووراراق حال-احوال توتاجاقدى. آشاغى باخدى- بوتون شهر گۇرونوردو. گىتدىكجه اوزاقلاشىر، كىچىلىر، آرخادا قالىردى. بودور، مئشه لر باشلاير... ووقار گۇزلرىنى يومدو: كاش او گون اولمايىدى! گۇر نه قدر اينسانىن حياتى پوچ اولدو. جاويدىن- او معصوم، گۇزل اوشاغىن طالعى قىرىلدى. عارىف، آيدىن، حىتى بالاجا فىدانىن حياتى دىيشدى. اونون اۇزو تامام باشقا بىر آداما چائورىلدى. آرتىق هىچ نىي دىيشمك اولماز، ايندى اونلار بو حياتى ياشاماليدىرلار. قارائلىقلار باخا-باخا، يارالارى گۆينه يە-گۆينه يە، اما ياشاماليدىرلار...

گىرى قايىتماياجاغام، اما سۇزومون اوستونده دورا بىلمە دىم. بودور، گلمىشم: اليبوش، اوزوقارا. باغىشلا منى، اگر باجارىرسانسىز، باغىشلا... اينسانىن اوزو بىر اولورموش، دۇزورم. منى نه جور ايتىهام ائتسن ده يئنه دۇزە جگم.

-هىچ كىمى ايتىهام ائتمىرم. سىن نه گوناھىن وار كى؟ منى ياندىران باشقا شائىدىر. بلكە بالامىن اۇلوسونو گۇزومله گۇرسىدىم، تالائىمىله بارىشار، بو قدر عذاب چكەمىزدىم. شوبهه لر، قارائلىقلار منى دىدىب-پارچالايىر. گۇرە سن بىزىم بىلمە دىگىمىز نه لر وار، نه لر؟ گۇرە سن او گون نه لر باش وائىرىب؟ منىم بالام هارالارا گىتدىب چىخىب، كىمە، نه يە راست گلىب؟ اونون تالائى نىچە اولوب؟ يىرتىجى هائىوانلارامى يىم اولوب، يوخسا اوشاغىن قورخودان باغرى چاتلايىب؟ بلكە گىجە نىن سويوغوندا دونوب، آخى او، چوخ اوشوين ايدى. ائله ايسە بس نىيه جسە دى تاپىلمادى؟ بلكە پىس آداملار راست گلىب، اونو اوغورلايىب آپارىبلار؟ داها نه لر-نه لر فىكىرلىشىرم. اينسانىن فانتازىياسى نه قدر بۇيوك ايمىش! ايلاهى، گۇرە سن بو دونيادا مىندن بدبخت اينسان وارمى؟! ووقار گۇز ياشلارىنى ساخلايا بىلمە دى. ياشىندان چوخ-چوخ بۇيوك گۇرونن بو زىف، خستە قادى نىن قارشىسىندا دىز چۇكوب هۇنكور-هۇنكور آغلادى. آيدە اونون باشىنى دىزلىرىنه سىخدى: «آغلا،- دئدى،- آغلا، اورگىن بوشالسىن. منىم گۇز ياشلارىم آرتىق قورويوب».

اينسان نه غرىبه مخلوقدور. دردىنى دانىشاندا، اورگىنى بوشالدىندا ساكىتلىشىر. بلكە بو، اينسانىن ائقوىستلىگىندن ايره لى گلىر؟ باشقالارى نىن دا بو دردى سىنلە بۇلوشدويونو، عذاب چكدىگىنى گۇرنده يونگوللىشىرسن.

او آخشام دا هر ايكىسى بىر قدر ساكىتلىشىدىگىنى، يونگوللىشىدىگىنى حىس ائتدى. آخشام ايشدن

کیشلیک سنگری (۱۱)

سالاطین احمدلی

آزاد بوراخیریق. گئدین، آنجاق روسلار دئین کی، بیزه دوشمن اولمایانا دوشمن دئییلیک». ایلک دفعه من اوندا بیلدیم کی، روسلارین بیزه تانیتدیغی «دوشمان» هئچ ده بیزیم دوشمن دئییلیمیش.

اکرم او واخت آیدینا ساتاشمیشدی: «داها دی کی، اؤلومه کلک گلیب جانینی قورتارمیسان». بهرام دا اونون سؤزونه قوووت وئرمیشدی: «کلک گلکم یاخشیدیر، بو، لاپ بئتریندن اولوب. اؤزوندن باشقا دا اون بیر نفری خیلاص ئدیب.

-لاپ اون ایکی ایمامدیر کی؟.. - بونو دا یئنه تکرار اکرم دئمیشدی.

- ایمام هارا، گولله آتماق هارا، آی، اکرم - ذولفقار اونلارین دانیشیغی نین قاباغیندا لاپ اورتا اسرله بو گونون فرقینی گوسترتمک ایسته میشدی. بئلجه، واخت اؤتدوکجه آیدین هم افقان حیاتی نین خاطیره لرینی دوستلاری ایله بؤلوشور، هم ده اونلار سانسکی دؤیوش تاکتیکاسی کئچیردی.

-هه، بونلار بیزیم نیمیمیزه لازیمدیر، - بهرام یئنه سانجماغیندان قالمیردی.

-آ بهرام، سن ئله بئله گلیب، بئله ده گئده جکسن، - بونو دا اکرم دئییر. - نه بیلکم اولور، سومقاییت حادیشه لرینی کیم تۇرتدی؟ خانکندینده باش وئرلردن خبرین وار؟ آ زالیم بالاسی، بلکه، ئله

ارمنیلر ده حاضیرلاشیر بیزیمله ووروشماغا. سن بو آیدی نین بئله دانیشماغینا باخما. بو، کشفیاتچیدیر. بیزی ده گله جک دؤیوشلره حاضیرلاییر.

-بیرجه قالیب تعلیم- مشق توپلانیشی کئچمگی. اکرم ایندی بهراما جاواب وئریر. آما آیدین دوستلاری نین بیر-بیریلره بو جور موباحیثه ئتمگیندن خوشلانیر. اونا گؤره کی، اونلار موحاریبه هاواسینی جانلاریندا حیس ئتمک ایسته ییر. موحاریبه نین نه اولدوغونو درک ئدیرلر. باخمایاراق کی، بهرام و اکرم سووئت اوردوسوندا اینشات باتالیونوندا خیدمت ئتمیشدیلر. بئلدن و کولونگدن باشقا بیر شئی گؤرمه میشدیلر. آیدین اونلار ایضاح ئدیردی کی، چار روسیاسی دؤورونده ده بئله اولوب. روسلار بیزیمکیلری حربی خیدمته یارارلی حساب ئلمیردیلر. چوخ آز قیسم آداملار اولوب کی، اؤز ایستکلریله چار روسیاسی نین اوردوسونا یازیلیبلار. روسیانیین آپاردیغی موحاریبه لرده ایشتیراک ئدیبلر و قهرمانلیقلار گؤستریبلر. همین سییاستی سووئت حکومتی ده داوام ائتدیریب. آذربایجانلیلاردان حربی خیدمته اساسن فهله باتالیونلاری نین قوووه سی کیمی ایستیفاده ئدیبلر.

-ه، داها دئین کی، بیز عسگرلیک کئچمه میشیک - اکرم بهراما ایشاره ئلدی. - بو، تام فهله اولوب کی...

-گویا سن اؤزون آتیب-ووران اولموسان؟ - بونو دا بهرام اکرمه دئدی.

-یاخش-یاخش، دایانین، موباحیسه ئتمگین. بو، بیر دؤور ایدی، زامان ایدی. آرتیق کئچیب گئتدی. ایندی ئله گونلر گلیر کی، بیز اؤز تالئیمیزی اؤزوموز یازمالیییق. آما نجه یازاجاغیق، - بو، بیزیم عاغلیمیزدان، دوشونجه میزدن آسیلیدیر.

همین صؤحتلرین ایشتیراکچیسى ذولفقار بهرام و اکرمه بیر آز یوخاریدان آشاغی باخیرمیش کیمی:

-بیز اولانیمیزی آتاریق، آنجاق سن کیمسن؟ نه ایسته بیرسن؟ هارداسان؟ بیز سنی تانیمیریق، سنینله ده بیر ایشیمیز یوخدور. - آیدین تجروبه لی دؤیوشچو تمکینی ایله جاواب وئردی. و اونو دا حیس ئلتیدردی کی، سن کیمسنسه، اونون اؤزوندن ده بیر قورخولاری یوخدور. چونکی سس تمیز آذربایجان دیلینده امرلر وئیردی و هم ده آیدینا دوغما تاثیر باغیشلا بیردی. بو واخت قابقداکی نهنگ پالید آغاجی نین آرخاسیندان ذولفقارین گولوشلری ائشیدیلدی.

-ها... ها... ها... نه اولوب ه، بلکه لاپ اؤزونوزو بیاییر ئلدینیز. بیلیمیرسینیز کی، بس دوستو آلدادیب آرادان چیخماق اولماز؟ - ذولفقار پالیدین آرخاسیندان آشکارا چیخدی. الینده تکلوله توفنگ واردی. هله ده توفنگی الینده توشلانمیش وضعیتده ساخلامیشدی. هه، او زهریماری ائندیر آشاغی، - اکرم آیاغینی حیرصه یئره ووردو. - سن لاپ بیزی باغیردالاق ائلدین کی؟...

«یازماغا قالسالار بونلاردان هئچ نه گؤزله م»، دئدی، - سونرا دا دوستلاری نین اوزونه باخیب اونلارین خاطرینه دیدیگینی گومان ائتدیگیندن سؤزونون تاثیرینی بیر آز یومشالتماق اوچون علاوه ائلدی: «یوخ، نییه کی، لاپ سنگر ده قازا بیلرلر، سنگرده کی لره چؤرک، سو دا آپارا بیلرلر»... -نه اولوب، ه، بیز ده بیلیریک بو دونیادا نه وار، نه یوخ، - همیشه کی کیمی جیرنایان اکرم ذولفقارین اوستونه یئریمیشدی. او، بویجا بالاجا ایدی، ذولفقار دا اوزوندراز. اکرمین باشی آز قالا ذولفقارین سینه سیندن ده آشاغی ایدی.

-یاواش ه، زالییم بالاسی، لاپ اوستومه یئرگییرسن؟ ذولفقار اکرمین سینه سیندن آزجا گئری ایتله دی. -داریخما، ارمنیلر گلیر، گوجونو گؤستررسن. بوتون بونلارین هامیسی هله نئچه آی بوندان اول اولموشدو. و آرتیق بو گونلرین حق-حسابیندا آز قالا اونودولموشدو. دوستلار دا نیی اونودوب-اونوتما دیقلاری نین هئچ فرقینده ده دئییلدیلر. اما آیدین تکیدله، دالبادال سول الی نین شهادت بارماغینی دوداقلاری نین اوستونه یاپیشدیرا- یاپیشدیرا حدقاریشیق بیر حیرصه اونلارا ساکیت اولماغی ایشاره ئدیردی. بو واخت قفیل بیر سس ئشیدیلدی:

-دایانین، - بوغوق، آمیرانه بیر سس. دوستلار یئرلرینده دونوب قالدیلار. بایاقدان بری دانیشیقلار، گولوشلر، حتی سسسیز، یادداشا گتیریلن خاطیره لر یئرینده، مقامینداجا دوندو. بو واخت - سحرین ایتی قوردان سئچیلمه ین واختی کیم اول بیلردی؟ بو سس گنجلرین حاقیقی اؤلوم-حیات تهلوکه سیله اوزلشدیگینی اونلارا تلقین ئدیردی. آیدین دا کسدیره بیلیمیردی کی، هانسی طرفه آتش آپسین.

-آتین سیلاحلاری، - ایکینجی دفعه امر گلدی.

بلى، بو گون ايلك - اسماعيل موعليمين دئىگى
كىمى: «سيلاح عملياتى» ندا دولفقارين نه اوچون
ايشتيراك ئتمه دىگى هئچ موزاكيره اوبيئكتى ده
اولماميشدى. آنجاق بو مسله نين ماهيتى اسماعيل
موعيلمه آيدى نين آراسيندا قالميشدى. دولفقارين
بو گونلرده تويو اولمالى ايدى. اونا گۆره ده دولفقارى
عملياتا آپارماق اسماعيل موعليمين مصلحتى و
آيدى نين راضىلىغى ايله اولموشدو. دئمك اولار كى،
بوتون مصلحتلشمه لر - عملياتين تفررواتلارى
دولفقارسيز دوشونولموشدو. دولفقار ايسه اوندان
خلوت نه ايسه بير پلان قورولدوغونو حيس ئلميش و
دوستلاريني دىقتدن كناردا قويماميشدى. حتى
آخسام اسماعيل موعليمين يانينا گلن دوستلاريني
ايزله ييب كناردا گۆزله ميشدى.

هه، دولفقار، ايندى سن دئ گۆرك، نئجه اولوب
كى، گليب بورا چىخميسان، - آيدىن مسله نى
ايضاح ئندن سونرا سوروشدو، - منه تعجوبلو گليز،
آخى سن بيزيم پلانىمىزدان خبرسيز ايدىن.
- دوغرو دور، سيزين پلانىمىزدان خبرسيز ايدىم.
آنجاق نه ايسه بير ايش قوردوغونوزو حيس ئدirdيم.
اونا گۆره ده اميمين قوش توفنگىنى يالوار-ياخارلا
اوندان آلدىم، بورا - سيزى قارشىلاماغا گلدىم.

- نه ياخشى آلا بىلميسن؟ - اكرم يئنه هؤوسله
سيزلىكله سوال وئردى.

- ئله بىلىرسن آسانلىقلا آلمىشام؟ - دولفقار الينى
قوش توفنگى نين اوستونه قويوب اؤزونه طرف
چكدى. - بلكه، نه قدر آند-آمان ائلمىشم؛ هئچ كيم
بىلميه جك، هئچ كيمه گؤسترمه يه جم.

- داها دئتن سنين يئرین جهننملىكدير.

- نيه؟ - بو دفعه دولفقار سوروشدو.

- بيزه كى، گؤستردىن.

- هه، حكومت آداملاريني دئيرم. بىلىرسن، اميم
نه دئدى؟ - او دا سواللا اكرم موراجيعت ئلدى.

هه، دولفقار من سنه دئمىردىم كى، بو اكرم
قورخاغن بىرىدير. ايندى نئچه گون يوخوسو گلميه
جك - بهرام اكره مى جىرناماق اوچون دئدى بونو.
دولفقار سيلاحى ئندىريب قاباغا گلدى، دوستلار
پاليدىن دىبينه ييغىشىدىلار. دولفقار اؤزو ده دوشوب
ياخينا گلدى. آيدى نين بونونو قوجاقلايىب اؤپدو.
بهرامى، اكره مى ده اؤپدو. دئيه سن لاپ
كؤورلميشدى، گؤزلرى دولموشدو.

هه، بس منى نيه گؤتورمه دىنيز. منيم سيزه نه
پىسلىگىم كئچمىشىدى.

آيدىن يارق-اسلحه نى يئر قويوب پاليدىن
دىبينده اوتوردو.

- دولفقار، اؤلومله ظارافات ئتمك اولماز. اسماعيل
موعليم ده بىلىر. ئله او، اؤزو بئله مصلحت گؤردو.

سنىن قاباقدا تويون وار. سنه قىيمادىق.

هه، بس سن بىلمىرسن كى، تويو اولان آداملا تويو
ولمايانين قىيمتى بير دئيل.

-ياخشى، ياخشى، كئچى ساتمىرسان. - بهرام
اكرمين جاوابىنى وئردى.

-يوخ، يوخ، بئله چىخير كى، بو، داها باهالى
كئچيدىر. بونون اورواتى بيزدن آرتىقدىر.

آيدىن دوستلارى نين موباحيئه لرينى كسمك
اوچون الينى يوخارى قالدirdى: -دايانين، داها
باهالىسى بيزيم تورپاغىمىزدىر. سونرا اسماعيل
موعيلمه آراسيندا اولان صؤحبتي باشدان-اياغا
دولفقارا دانىشمالى اولدو.

جک. بیز اۆزوموز اۆزوموز قورومالییق. اۆزوموز گۆردونوز کی، دوشمن نئجه آزغینلاشیپ، - آیدین بونو دئییب تزه یوخودان آییلمیش کیمی اطرافا باخدی. مئشه ده بیر ساکیتلیک حۆکم سوروردو. هله جیرجیرامالار دا نغمه لرینی اوخوماغا باشلامامیشدی. سانکی هاردانسا اوزاق اوفوقلردن گلن بیر شفق آغاجلارین باشلاری نین اوسته ساییشیردی.

...دوستلار آغ یول آشیریمی نین اوستونه چیخاندا آرتیق سحر ایدی. بوردان او طرفه باساتلی ال ایچی کیمی گۆرونوردو.

آغ یول آشیریمیندان اوزو شرقه - قارا قایانین

آلتیندا دۆرد-بئش ئولیک قوشچولار کندی نین جاوانلاری دا قدیم آلبان کیلسه سی نین - قارا قایان شرقه طرف آشیریمدا یئرلشن بو آبیده نین اۆزومو ده ایندی سنگر ئلمیشدیلر. اسماعیل موعلیم قوشچولار جاوانلاریندان آرخایین ایدی. بیلیردی کی، اونسوز دا حکومتدن دیواندره دن کۆمک آلمایان جاوانلار آنجاق اۆزلرینه گووه نیر. ارمنی قولدورلاری نین خاین - خیانتکار باسقینلاریندان قورونماق اوچون نۆوبه ایله بورادا دا کئشیک چکیرلر.

- امین پیس سۆز دئمز، دی، گۆرک نه دئدی؟
 - هئچ نه، امیم دئدی کی، پولیس رئیسی بیلن ایمامیارلی خبر توتسا، ائویم ییخیلاجاق. سیلاحی هئچ کیمه وئرمیم اوچون دیلیمدن ایلتیضام آلیب.
 - هه، ئله تکجه ایلتیزام؟
 - یوخ ائه، نه ایلتیزام؟ بیر قوزو، فیلان قدر پئندیر، ایکی ده هیندوشکا اوسته لیک. یوخسا، بیلن ایمامیارلی امیمده سیلاح قویاردی قالسین؟
 - دئییرم آخی، اونون تاماهی حضرت الی نین قیلینجیندان ایتدیر.
 - دوز دئییرسن، اکرم، حضرت علی نین قیلینجی حقیقت نامینه چالیشیردی. بونون قیلینجی شهرین اورتاسینداکی چینارین دیبینده دوروب حقیقتین بئلی نین اورتاسینی قیریر.

آرایا سوکوت چۆکدو، هئچ کیم دینمه دی. آیدین بیر-بیر دوستلارینی نظردن کئچیریب: - قارداشلار، بو گون حقیقتی قوروماق بیزیم اوزریمیزه دوشور، - دئدی.

- قوروماق اوچون ده سیلاح لازیمدیر.

- بونو دا ذولفقار دئدی.

- دوغور دور، سیلاح لازیمدیر. آنجاق سیلاحدان قاباق غیرت، تیر لازیمدیر، - بو دفعه بهرام لاپ بیلن ایمامیارلی نین اوزونه دئییرمیش کیمی حۆکم ئلیدی. آیدین دوستلاری نین بو موکالیمه سینه دیقت ئلدی که سینه سی غورور حیسسیله دؤیونوردو. کؤورلمیش قالخدی، اونلارین اوچونو ده بیر یئرده باغرینا باسدی. آیلنلاریندان اؤپدو. قوجاغیندان بوراخمادان، بیر قدر احتیاطی الدن وئیرمیش کیمی هوندوردن دئدی:

- دوز دئییرسینیز، سیلاح دا، قئیرت، تیر ده لازیمدیر. آنجاق اونوتمایین کی، عاغل، دوشونجه ده لازیمدیر، گرک، تمکینی ده اونوتمایاق، هر شئی دوزگون اۆلچوب-بیچک. کیمسه بیزه یاردیم ئلمیه

بیر هفته اول اسماعیل موعلیم آیدینلا بیرلیکده
آلبان پوستونا باش چکمیش - اونلار بو کنده آید
اولان پوستو ئله بئله ده آدلاندیردیلار .

-اطرافى نظردن کئچیرمیشدیلر. ارمنیلر هجوم
اڭدرلرسه، هارادان، نئجه سوخولا بیلرلر؟ هارانی زیف
حساب ئدرلر؟ بو باره ده موذاکیره لر آپارمیشدیلار.
آنجا اسماعیل موعلیم گؤرموشدو کی، آلبان
پوستونون کئشیکچیلری کیفایت قدر آییق-
سایقیدیر. یاخینلیقداکی چینار آغاجی نین دیبندن
قاینایب گلن بولقدان سو ایچمیش، هله جاوانلارین
پئندیر-چؤرک قوناقلیغینی دا هوسله، ایشتاها
یئمیشدیلر. کیم بیلیر، بو چینارین نئچه یوز ایلیک
یاشی واردی و نه لره، هانسی حادثه لره شاهد
اولموشدو؟ بیر واختلار قودرتلی آلبانیانین ایگیدلری
اولا بیلسین کی، ئله بو قایالارین آلتیندا هانسیسا
یادئللیرین باسقینلاری نین قاباغینی آلمیشلار.
دخلى یوخ ایدی. وخت کئچمیش، زامان اؤتموش،
ایندی خیانتکار دوشمن اؤلکه نین ایچینده
یئرلشیب، یئرینی راحتلاياندان سونرا یئیندن باش
قالدیرمیشدی. اوزو قربه طرف قایالارین دیبی ايله
سانکی قالا کیمی باساتلینی قورویان داغلارین سینه
سی ايله یئریدیکجه اسماعیل موعلیم سانکی هر قایا
ایله، هر داشلا دیللشیب دانیشیردی. آغ یول
آشیریمینا چاتمامیش کیچیک تپه لیگین اوستونده
تورپاقدان قازیلیمیش بیر چالا واردی. هر شئیدن
گؤرونوردو کی، بو چالا نه واختسا کئندن خئیلی
یوخاریدا زیروه ده قازیلیمیش بیر سنگر اولوب.
اسماعیل موعلیم یانینداکی جاوانلارا قدیم قازما
یئرینی گؤستریب دئدی:

-بیلیرسینیز، بو اویوغون آدی ندیر؟

جاوانلارین هامیسیندان نیسبتن معلوماتلی اولان
آیدین دا چیگینلرینی چکدی. اونا اکرم بیرنجی
جاواب وئردی:

-اویوقدور دا قازیبلار، نه بیلک نه اوچون قازیبلار؟
-هه، ئله اساس مسئله ده بودور، گرک اونو بيله سن
کی، اونو نه اوچون قازیبلار. دیقت ائلسنیز،
گؤررسینیز کی، بو تپه اطرافى نظارتده ساخلاماق
اوچون چوخ الوئیشلی یئردیر. دئمک، وختی ايله
بورادان نظارت منطقه سی، یاخود سنگر کیمی
ایستیفاده اولونوب. آدی دا بیلیرسینیز ندیر؟ «روس
اویوغو».

-جاوانلار تعجوبله بیر-بیری ايله باخیشدیلار. بو دفعه
آیدین دیللندی:

-بس نییه «روس اویوغو»؟ - دوغروسو من
کیتابلاردان بیر شئی اوخومامیشام. بورادا ارمنیلرین
کازاکلارلا بیرلشمیش قووه لری بیزیم آداملارین
اوستونه گلیب، کندیمیزه هجوم چکیبلر. ایندی
بئله دوشونورم کی، گؤرونور، بو اراضینی ده روسلار
موشاهیده منطقه سی کیمی سئچیبلر. ئله اونا گؤره
ده تپه لیگین اوستونو قازیب، سنگر کیمی ایستیفاده
ئدیبلر. سونرالار بیزیم جاماعات دا بو یئر «روس
اویوغو» دئییب.

اسماعیل موعلیم الینی اوزادیب بیر قدر
کناری گؤستردی:

- باخ، او طرفه باخین، آغ یول آشیریمیندان او
طرفه. اورانین آدی بیلیرسینیز ندیر؟
یئنه هئچ کیم دینمه دی.

- آغ قایانین یانینا بیزیم آداملار «تئوون آغلیان»
دئیرمیشلر.

بو دفعه جاوانلارین هامیسی گولوشدو.

- یاخشی، بس بو تئوون نییه آغلیبیرمیش؟ -یئنه
اکرم سؤزون چؤزومونو ایسته دی.

-هه، او اوزون احوالاتدیر. وخت اولاندا سیزه
دانیشارام. آشیریمین اوستونو ده «داعوا یئری»
آدلاندیرارمیشلار.

بوغور بو آغیر حوزون
گئجه لر اوزون دوقتور
اؤرتوسوز اوشورم من
گوندوزلر گونش آلتدا
ایستیدن پیشیرم من

شعریمیز

سینه مده کی بو سیزی اوسانانا بنزه میر
یاریلیر یارام دوقتور
توکه نیر چارام دوقتور

هله بیر ده بایرامدا
بیزده ده هر ائو کیمی یاپراق دولماسی پیشر
یانیندا بارداقلاردا کؤپوکلر ایران جوشار
سونرا هدیه اوچون
آچیلار ساندیق آنجاق
پنجره مده کی پردم
چکیلسه گلر هر دم
منه خبر گتیرر
اوست قاتداکی گؤرکملی مراسیمله وئرلن
بایراملیقلاردان سرچم

آه دوقتور! نه یازیق کی
بؤلونموشدور هدیه لر
منه دوشن پای ایسه
سایبقلاماقمیش مگر
آرزوسونو چکدیکیم
ان واجب کلمه لری
آییق کن سایبقلیرام ؛
بایرام، یاپراق
پردم، سرچم
ساندیق، آنجاق

اوندا گل

س. داغلی

یالقیزلیق جانیم یئته جک بیر گون
صبریمین توتاری بیته جک بیر گون
آدیم دا یادیملا ایته جک بیر گون
قارانلیق قانیم قاریشاندا گل

قوشونا گووه نن آخیر قالار تک
ایمانلا لش اوسته لش قالانار تک
سلیمانی بیخان قاریشقالار تک
قورد قوشلار جانیم داریشاندا گل

دوقتور س. داغلی

دوقتور دوقتور
آمان دوقتور

بورامدا بیر آغری وار
تام سینه مین سولوندا
یولداشیما آتاسی خوروز یئمیش آلاندا
سای باتیر بؤیرومه

سئوینجلی شاد اوشاقلار
بؤلوشوب اوینایرلار
سونرا تاخیملار یلا بیز دییه اوونورلر
آغیزدان چیخان هر بیز
سانجیلیر بو کؤکسومه

قارداشیمی آتاسی داغلاردا گز دیره نده
گؤردوکلری دردیکلری کهلیک اوتو
پولک یارپیز قانقال گوه ن گزه نه تک
داغلابیر دیل دوداغیم گؤینه دیر گؤزلریمی
آمان دوقتور سن الله
اؤگنیلرگین علاجی نه؟ دونیادا قاتلانیلماز
ساغالماز ان آجی نه؟

وطن آدی گله نده
بوتون ائلر گوله نده
جوشقو هیجان سسی گؤی اوزونو دله نده
منیم قلبیم دلینیر
سانکی جانیم آلینیر

اؤنه مسه میر دردیمی بو دونیادا کیمسه جیک
یالقیزلیق اودور منی
بوغور بو عذاب دوقتور

شیرنوايي خاص حاجيب اعرابي
قهرمان ماناسين خالقا خيطابي
"ديوان الغات الترك"ون كيتابي
بىزلره يادگار قالدیغی یئردیر

وطن شیخ شامیل ین سجده گاهیدیر
وطن قوچ نبی نین قبیله گاهیدیر
تۆکولن قانلارین اساس شاهیدی
مؤهرويله غوربتی سیلدیگی یئردیر

استقلال اوردوسو باسیلان گونو
عدالتین شاهی آسیلان گونو
ائلیمین تیونون یاس اولان گونو
آنامین ساجینین یولدوغو یئردیر

وطن چین سددیندن چاناققالایا
کافر لئشین بیر بیر اوسته قالایان
جوان ایکن شهادتی دیله ین
وطن گوللریمین سولدوغو یئردیر

وطن قیلماق اوچون ایوب انصاری
یئددی یوز سکسن ایل قوردو مزاری
گۆزله دی فاتحی سورو دوواری
وطن مناره کؤک سالدیغی یئردیر

نه یازیق قویولمور داش داشی اوسته
هله ده آنلاشیلیر یاشی اوسته
دیلمین شووونیستلر باشی اوسته
جنازه نامازی قیلدیغی یئردیر

یوردوم یاز یقسا دا آدی گۆزه لدیر
آغی قاراسی هر زادی گۆزه لدیر
داغلی نین شعرینین دادی گۆزه لدیر
وطن شعرین وطن بیلدیگی یئردیر

منی بیخماق اوچون چوخ تله سیرسن
قورخولوق تک قارغا ده بیر اسیرسن
بئینینده بوخاوین دانان اسیرسن
قاناتلارلا زینجیر یاریشاندا گل

نئچه کی سسیمی ائلدن سس گلیر
جالانیر جیگره جان نفس گلیر
چاققاللارا غنیم دار قفس گلیر
خائینلر خصم ایله باریشاندا گل

وطن

س. داغلی

وطن بابالارین اولدوگو یئردیر
وطن بالالارین اولدوغو یئردیر
وطن اوره گیمدن پارچا قویارکن
گۆزومون قان یاشلا دولدوغو
یئردیر

وطن بیلگه قاغان وطن گول تیکین
مالکوچ اوغلو آلپ ارتونقا آلپ تکیین
کور اوغلونون چوانشیرین بابکین
سانجاغین تاریخه چالدیغی یئردیر

وطن فضولی نین یاتدیغی مکان
نسیمی نین عرشه سالدیغی تکان
مثنوی نین دیلین آنلاماز ایکن
یونوسون روحونو آلدیغی یئردیر

استاد آشیق شمشیر دن شعر لر

بومنه وئردیین زلالت نه دی
 قلبین دکی بوکین، کدورت نه دی
 نادان نه بیلیر کی مرحمت نه دی؟
 منی آز کوتانا قوش اینصاف ائله

فیروان کئچسده هله حیاتین
 واخت گلر کسیر کندیرین چاتین
 شمشیر تایی دئییل بیجین بدذاتین
 توکدورمه گوزومدن یاش اینصاف ائله

داغلار

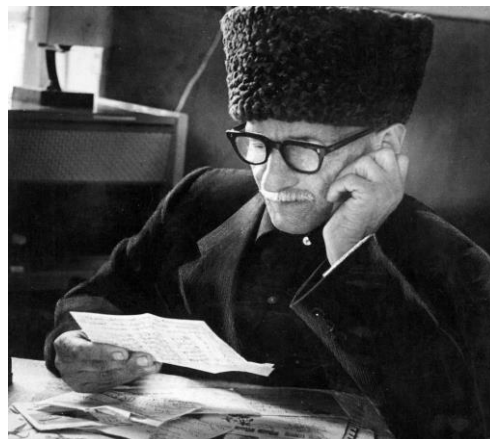
دونورسن جنته باغی - بهشته
 باهار سنه قوناق گلنده داغلار
 شاد اولور گردیش ده بئله گوروش ده
 سنین گوزه ل اوزون گولنده داغلار

ائله سخالیسان قلبین گئن اولور
 هرگز خیلخته یاخشی گون اولور
 یوردون، یووان اویلاقلارین شان اولور
 ائل گلیب یاییلاغینا دولاندا داغلار

گوز ووراندانر اوتانار مایادان
 آغ دومانا بورونورسن حیادان
 قارتال ککلیک قولاق آسیر قایادان
 آشیقلا سازینی چالاندا داغلار

منی دوشمن دانا یئنه دوست آنار
 سخاسی کم اولان دولانار کنار
 عاریف حایفسینار اورکدن یانار
 سوزلریم یادیگار قالاندا داغلار

دونیادان دویماز سان یوز ایل یاشاسان
 داغلار وفالی دی - وفاسیز اینسان

اینصاف ائله

عوموردن نه قدر ایل کئچیرمیشم
 یتیمیش دن اوتوبدو یاش اینصاف ائله
 یانینا نئچه یول گلیب گئتمیشم
 یئنه بیتمز اولوب ایش اینصافا گل

من ده مودیر اولسام یالمانارمنه ...
 حوریلر، پریرلر، قیلمانلار منه
 بوگئیش دونیانی ائتمه دارمنه
 گل توک آتیندن داش اینصافا ائله

غمه غرق اولموشام آچیلیمیر عینیم
 اختیارسن ده دی من یازیق نینیم؟
 ضای اولوب دراکم ایشله میر بینیم
 منده قالمایبدی باش اینصافا گل

یوخدومو ذره جه مرووت سن ده؟
 قوجالیق سنی ده سالار کمنده
 ائله بیل کی باخیر دووه نال بنده
 بیر یول باخ اوزومه خوش اینصاف ائله

آییلیب باش - باشا ديه جک اینان
شمشیرین دردینی بیلنده داغلار

باکی قیزلاری

گونئیلر قوینوندا بنووشه لر تک
دوزولوب یان - یانا باکی قیزلاری
ساناسان چالخانیر داغلار گولونده
هره سی بیر سونا باکی قیزلاری

بیریسی یاسمن، بیریسی لالا
بیر بزه ک ووروب اوزونده خالا
اوکسمه تئلره گوزل جامالا
قویماز قوبار قونا باکی قیزلاری

گونش بیزه ساری گولندن بری
آچیلیب سینه مین شعر دفتری
منیم خیالیم دا بیر بولوک پری
قالاجاق نیشانا باکی قیزلاری

اولدونوز بویوردون سککیز گوزه لی
یئددی گوزه ل اولوب سیزدن ازلی
واخت سیزی یئتیریب مئیلی مزه لی
احسن بودورانا باکی قیزلاری

سوز گوزله، گوزل سوزه لایقدی
داستان دئسم قاشا گوزه لایقدی
شمشیرین تعریفی سوزه لایقدی
دئیرم مردانه باکی قیزلاری

دانشاق

گویدن دم وورسان دایانیب یئرده
بوردا توتدوغوموز ایشدن دانشاق
زحمتین گوجویله توکولن تردن
بوهوردن ازل باشندان دانشاق

دووروموز آزاده اولدوغو ایلده
نه شهرت قازاندین اوبادا ائل ده
ثبوتون دلیلین نه بین وار آله
یالان یئرده نییه بش دن دانشاق؟

بیزیم فرهاد یمیز داغی یاراندا
یانیندا اولدونمو داغدا آراندا
سووقدا، یاغموردا، قیش دا بوراندا
یاز نه چیخاردین قیشدان دانشاق

چالیشدی قازاندی ائلر بو واری
خالقیما باراتدی اؤز کسبی کاری
قوپدو مرد آلینده یئرین داماری
تورپاق سوکن کوتان، خیشدان دانشاق

ساده دانش جوشما بئله نرکیمی
خام اولما دونیادان بی خبر کیمی
وطنین یولوندا بیر عسگر کیمی
هئچ چیخدینمی برکدن بوشدان دانشاق

گورورم خبرین یوخدو احوال دان
اووکئچیب تزدن اوخ آتما دالدان
ایندی اوبالاردان ییغدیغین پولدان
هم یئدیین یاغلی آشدان دانشاق

آشیق اولان سوزو یازسین اوزوندن
شوبهه لییم صوحتیندن سوزوندن
شمشیر شعری تانیناندا ایزیندن
داوا نه لازیم دی خوشدان دانشاق

حیات یولداشیما

سن ای گولدن گوزل آلا گوز پریم
آغ سینه نن جنتی - رضوانا ده یر
منیم فیکریم ذکریم دیلده ازبریم

بیر تعریفین نئچه داستانه ده یر

یاناغین گونشدی هلال دی قاشین

شاد اولسون، سئوینسین قوهوم قارداشین

اویناسین اقبالین اوجالین باشین

بوسددی سوراغین آسمانا ده یر

خیلقتین سعادت – وجودون بیرنور

قدی قامتینده تاپیلماز قصور

صنم لر ایچینده هامیدان مغرور

حوسنونون ضیاسی جاهانه ده یر

منیم اوره ییم ده یووا سالیبسان

خیالیم دا تزه غنچه قالیبسان

شمشیره سن دئمه چوخ قوجالیبسان

بیر مرد قوجا آلی جاوانا ده یر.

داغلار

قدرتدن بینالی سنگر قالادی

سایلماز قاپیلی – باجالی داغلار

سن دکی قورغونو جاهی جلالی

گورن هر بیر اینسان اوجالی داغلار

باشین دومانلی دی کوسون مئشه لیک

یایلاغین لالالی گول – بنووشه لیک

اینسان بی وفادیر سیز همیشه لیک

بورج اولور بشرین اجلی داغلار

سنین غمین یوخدو قاردان کولک دن

کام آلیرسان هر آرزودان دلیک دن

تمنا ائله یک قوجا فلک دن

وئرہ رمی مهلتی، ماجالی داغلار؟!

من سنی گورمه سم جانیم اوزولر

چیچه یندن گوز یاشلارین سوزولر

یای اولاندا کورپه املیک قوزولار

یا تیر سینه نن اوسته دینجه لی داغلار

تمیز هاوا هدیه دی سووقاتدی

قلبیم ده آدین همیشه اورواتدی

سرین بولاقلارین آبی حیاتدی

شمشیر سن ده نیه قوجالی داغلار؟

قاشلارین

شباہت ده بنزه ر ماهی تابانا

قلم کیمی او تاماشا قاشلارین

یامانلاری دوچار اولسون یامانا

ووروب قیلینجی نی داشا قالماسین

کوسوب گیلئی لنمه بیزیم یئرلردن

چمنلی چیچک لی منظره لردن

اوچوروم داغلاردان سرت دره لردن

اینجیب اولمایا حاشا قاشلارین

بوچرخی گردیشین سخاسی کم دی

دئه سنه وئردییی نه دردی غم دی

ائله ناخیشلانیب سانکی قلم دی

قدرتدن چکیلیب قوشا قاشلارین

یاناقدا نقش اولوب خالی زبرجد

صدرین زیروه له نیب میثالی جنت

بیلیمیرم ملک سن نه سیرری قدرت

آپارییر عاشیقی هوشا قاشلارین

سن بیزه درمان ائت آی گوزه ل پری

آی قشنگ میرواری دونیا گوهری

شمشیرم ائله دیم سوز مختصری

باخاندا چوخ گلیر خوشا قاشلارین

توفیق (فرید) قلی اف دن

غزلەر QƏZƏLLƏR

دئدیلر یئنه لازیمدیر حاقسیر رقابت نه اوچون؟
فرقی یوخدور، دئدیلر اینسان اولسون یا اؤلۆ، یا دیری
تکی پوللار باتماسین، اولسون سلامت نه اوچون.

اینسانلاری چالخالایان، مین درده سالان بو آزاده لیک،
مین خیالا سالدی، دؤندو اولدو بیر عادت نه اوچون.
تنگه گلنلر ائتمک ایسته ینده جسارت
آغزیندان وورولور، ائدیلیر، اونا حقارت نه اوچون.

اولسا دا پئشیمان، پڑمورده، آما یئنه ائدیر فریاد
بو آزاده لیکده هر شئی داغیلار، اولار قارت نه اوچون.
توفیق فرید، بئله اولدو بختی حاصل اینسانلارین،
سئویندیک کی، هئچ اولمازسا بدنن آلمادیق خسارت.

اینسانلاردان اینسانلارا نه قالدی

اینسانلاردان اینسانلارا گؤر نه قالدی،
اینسانین اؤزو اینسانی درده سالدی.
اینسان گئتدی آما، دنیا قالدی،
گئت ده اینسانی کمنده سالدی.

دنیا اؤزو درد، قم ایچینده
دنیا دا پیسلیکدن داردا قالدی.
دیشدی طبیعت، هم ده جمعیت،
قیش گئتسه ده باهار قاردا قالدی.

اینسانلاردان اینسانلارا یالان قالدی،
زینت نامینه بیر-بیرینی تله یه سالدی.
آما درک ائتمه دیر کی، بئله چؤرک، چؤرک دئییل، ائله یالدی.
بس اینسانلاردان دنیایا نه قالدی،

قالان اودور کی، دنیانی بلایا سالدی.
اینسانان اینسانا کئچدی مرحمت، باکیملیک خیصلتی،
اونو دا ناکیضلر لاپ اله سالدی.
اینسانان اینسانا قالدی نییلیک، کوراوغلولوق،

آزاده زاماندا اسارت نه اوچون

آزاده لیکده اینسانین دوشدویو اسارت نه اوچون،
غئیرت، ناموس اولان یئرده بصارت نه اوچون؟
بیر فرسبز چیخاندا گؤیلره، ائنده یئره ییخیلمادی،
او بیرئسی اوتورارکن آلدی خسارت نه اوچون؟

بیرینه آزادلیق بحرہ سی اولدو قیسمت
او بیرئسینه-اندیشه، اسارت نه اوچون؟
آرتاندا آلیش-وئیش ویجدان یئرینه،
گئتدی عقیده، بصارت دئه نه اوچون؟

چوخالاندا، آرتاندا تکبورلو، لووغالار اهلی
چاره سیزلرین دیزینده قالمادی طاقت نه اوچون.
چیخسا ده قفسدن بولبول تک اینسانلار
آما تاپمادی یئمہ یه ات نه اوچون؟

اینسانلار ایچره توغیان ائنده آیریلیق، نیفاق،

توفیق فریده ناقيضلر اولوبدور ياد، رقيب،
غئيرتليلر اوزولور، عؤمرو وورا بيلمير باشا.

عاغلی صوخذور، يا آذردير بيلميرم ديوانه لرين

عائيقم، امريني وئر عائيقی -ئالنه، گولوم،

يانينا يا گلليم اقل ايله، يا ديوانه، گولوم؛

نظامی گنجوی

او دا اونودولدو، تورپاقلار ياغييا قالدی.
توفیق فرید، بونلاری بیان ائتمه لیسن،
بلکه مرد کیشیلر بونو دا يادا سالدی.

شرافتله، لياقتله ياشا

مفرور اول، شاهينا، شاهين قوشو تاج!

ياشايير سانس، شرافتله ياشا.

شاهين فاضيل

مست ائدر ديوانه ليک سئونلرين عاغليني،
عشق دوشنلر قاريشيق سالار سوللا ساغيني.
دلی کؤنلو تک فغان ائدر ديوانه لرین،
چاشار، دوست سانار اؤزونه بعضا ياغيني.

ايدراک عاغيلدان گئدر بير آن الدن،
دوزگون سانار بعضا سحو قراريني.
بيلمز عشق قلبه ملهم، هم ده خسته ليکدير،
عشق چاره سيز، اومودسوز ائدر اؤز يارينی.

بعضا اولور پارلاق، بعضا ظولمت،
آلير اليندن سئونلرين اؤز ايختياريني.
گؤرمز گوناھيني هئچ بير منطيقله،
گئرچکليگی آتار، اؤنملی سايار اؤز خياليני.

سايار گيزليجه بعضا بير-بير اؤز عاشيقلرينی،
بيلمز کيملره داها چوخ وئرميش باريني.
حدسيز عشقين، حسلرين، آلوللاری
اوجورا بيلر عشق ائوی نين ديوارلاريني.

دؤنوکلوک عشقندن بئتردي، بئتر
قوپارار، چيخارار هر شئين آغيني.
توفیق فرید، غليظ اولسا بئله ديوانه لر
اؤزگه بولبوله باغيشلار گوللو باغيني.

اينسان اينسان اولسا ازلدن بيرباشا،
دونيا اولار باشدان باشا تاماشا.
اولسايدی عيصمتلی، غئيرتلی اينسانلار ايچره
عؤمرونو شرفله، لياقتله وورار باشا.

عاغلی، کمالی اولانلار بو فانی دونيادا،
منليگيني ساتماز وظيفه يه، داش-قاشا.

ياشاماز چيل-چيراقلی، چيرکين حياتلا
غئيرتینه تپيک ووروب گيرمز حاقسيز ياريشا.

اينسان آلوده اولاندا کوبار حيات طرزينه،
باشی دير نه واختسا بؤيوک بير داشا.
فخر ائتسه ده عملريله قاتيللر، قارتچيلر،
آلچالار، بيگانه اولار حتّی دوغما قارداشا.

اينسان اولسا سونی، ديشسه رنگيني، طراوتيני
قارالار الوان رنگی، آرزولاری چيخار بوشا.
اينسان بؤيويور، حياتدا قازانير آد، سان،
اينسان آدی وارسا سنده، اينسان تک ياشا.

اگر يوخدورسا سنده عظمت، خوش نيت،
اوندا نه اوچون عؤمرو بئله وورورسان باشا.

موغام آرتيرير ايقتيداريمى

موغام خوش حال اندر حاليمى
قوووت وئىر، آرتيرار ايقتيداريمى.

اوياتسا دا خوش حيصة لرى دريندن درين،
آرتيرير بير آنليغا هم ده آهو-زاريمى.

موغاملا خياليم گئدر هئى اوزاقلارا
موغاملا سئورم، اوخشارام اوز ياريمى.
موغاملا گزديم دوغما ائلى، اوبانى،
شورلا، راستلا تاپديم حياتدا ياريمى.

موغامدا واردير حاقين سسى، فلسفه سى،
موغاملا دفع اندرم ايضطيراييمى.

موغامدا دويورام اينجه ليك، راحتليق،
آپارير گؤيلره روحومو، آليز الدن ايختيياريمى.
منه اوز وئرنده نه واختسا كدر، قم
بيره بئش آرتيرير موغام گوجومو، ايقتيداريمى.

موغامدا بيرلشيب خالقيمين طراوتلى سسى،
بو سس اولوو عشقه چاغيرار سئوگىلى ياريمى.
موغامدير صاف ديلكله مودام، هماهنگ،
جوشه گتيرير كامانچامى، بير ده تاريمى.

سانيرام موغامدا اوزومو حوسنو-هونر،
ووران سيلاح بيلديم كامانچامى، تاريمى.
موغاملا بيان ائتديم بؤيوك عالمه
وطنه سئوگىمى، قمىمى، هم ده هاراييمى .

موغامدا تاپيرام تسگينليك، اينجه دويغولار،
موغام اندر پارلاق قارا روزيگارييمى.
اٹشيدنده اوغورلار، تر سسلر موغامدا،

بو حال سانكى مست ائدير، جوشه گتيرير حاليمى.

موغامدير سسله ين بيزى صاباحدان صاباحا،
موغامدير آرتيران منن معنوى واريمى.
توفيق فريد، موغامدا سسله نير ديللر،
ديللر سؤيلر سؤزومو، آرتيرار ايقتيداريمى.

نه بيلر

سئومه يهن گولوستانى باهارين قدريني نه بيلر،
گؤرمه ين بولاقلارى، داغلارين عطرينى نه بيلر.
ظولمتة اؤيرشميش جوجولر، ياراسالار
گونشه، هم ده نورلو ايشيغا گولر.

قيلبرى اوخويان كؤورك قىلبى هر كس بير كره
اينجه ليگين، حساسلين نه ليگيني تئز بيلر.
اولوو آماللاردان اوزاق اولانلار
آمالسيز حياتى اؤنملى بيلر.

تؤره دن يوزلرله فيتنه، فسادی
صاف قىلبى اينسانين قدرين نه بيلر.
قىلبى قارا، نيتى قارا اينسانلار
پيسليگى ياخشىيا ياخشىليق بيلر.

مكىرلى آداملار كيمسه سيزه سورتومه يى
طعنه نى، منمليگى اؤزونه اوستونلوك بيلر.
فاغیرسا طعنه دن جانا گلنده
اوتانار، سونرا دا اوزونو سيلر.

كسيلنده حاقلى نين گئتديگى يوللار
سببيني حاقلى داها تئز بيلر.
نجابت، سليقه گؤرنده اينساندا،
گدالار ندنسه ذكيا گولر.

توفيق فريد آيقدير، هئچ واخت آلچالماز
بو سببدن ايشيني اولدن بيلر.

بلایا دوشر

کیم ییغسا بۇھتان چلنگینی اۋزو بلایا دوشر،
ائتسه کیمه بۇھتان، شر، سۆزو، بلایا دوشر.
حاقلینی حاقسیز سالسا ظلومتە، ظیلته
اۋزو اوندان بئر بیر گونه دوشر.

اگر کی، قاممازلار توغیان ائتسه لر
بیل کی، قاممازلیق او زامان دبه دوشر.
آما نه قدر حاقسیزلیق آرتسا دا
گنج-تئز گلیب حاقلی نین آیاغینا دوشر.

کیم کیمینسه ائوینی ییخیب ائدرسه دربه دهر.
عۇمرو گئدر خسته، حدر، خسته خانایا دوشر.
ایدراکا سیغمایان معناسیز صۇحبتلر، حرکتلر
سولوخار، نه واختسا چیلپاقلالار، بوزشر.

حاقسیزلیق، شر آتما اولان بیر یئرده
عذاب چکر حاقلی اینسان، بوتون بشر.
غدارلیق، ظالیملیق اولان حاللاردا
قارداش دا، باجی دا بیر-بیریندن کوسر.
توفانلار ایچینده بوغاندا دا جلالادی
یئنه حاقلییا دئیر بۇھتان، شر.

حاقسیز ایستسه ده دانیشسین حاقلی،
یئنه ده دیلینه یالانلار دوشر.
پایلا یاسان هر یئرده خئییرله شری
ایبلیسین پایینا یئنه شر دوشر.

توفیق فرید، غدار نه قدر هایقیرسا دا
آخیری چؤکر، اۋز بلاسینا دوشر.

قهر ائتمه

قهر ائتمه، سنه ائتسه لر طعنه
صاف اینسانلار تنه ائدنلر
اولور یالنیز قارین گودنلر.
بو، حاقسیزلیق، هم ده ضربه،
بونا ائدیر برک-برک گئدنلر؟

تیسباغا دوروشلولار، تیسباغا یئریشلیر
هاچاندان اولدولار دئ برک گئدنلر؟
موخالیفتم من زامانا، حاقسیز دؤوران
نه سببدن برک قاچیرلار ظلوم ائدنلر؟

سورورام ندن بئله گولور، شادلانیر،
قارا گونلری سانکی بایرام ائدنلر.
ندن بئله منم-منم اولورلار
آغلامالییکن یئرسیز-یئرسیز گولنلر.

سببینی دویار، یاخشی آنلار
وطنین، تورپاغی نین قدرینی بیلنلر.
اینسانلاری طعنه ایله لاغا قویانلار
اولارلار نه واختسا یئرده سورونلر.

طعنه، سنه یاراشماز صاف اینسانلار،
طعنه ائدر ایری گؤدنلر، ناقیصلیگی بیلنلر.
توفیق فرید، قهر ائتمه بوندان،
سنه قییمت وئرر سنی بیلنلر.

یدالە نەمت پور کلیبر «سولغون» شعرلر

مسیحا سن نه سن

ای منی مجنون ائدن جاننا دئه لیلان سن نه سن
 اؤلوموش عشقی ائله ین احیا مسیحا سن نه سن
 عالمی عشقین سراسر یاندریر بیر حالداکی
 شرحین ائتمک چوخ چتیندیر نازنینا سن نه سن
 قامتین سرو و صنوبر گۆزلرین شهلا اولوب
 لبرین قیماق سۆزون شهید مصفا، سن نه سن
 قاشلارین یای کپیریگین اوخ تئلرین شاهمار کیمی
 جانیمین قصدینده دورموش قد رعنایا سن نه سن
 آتش عشقین عزیزیم یاندریر هر عاشیقی
 بلکه موسی گۆردیگی اول طور سینا سن نه سن
 گول اوزون گۆرمک ائدیرمی خود پرستی بت پرست
 جوهر اکسیرسن یا سؤیله کیمیا سن نه سن
 «سولغونو» ائتدین ازلدن رام اوزون چین سونرادان
 نولدی گۆزدن سالدین آیا طرفه زیبا سن نه سن

بیر اولماسا مین اولماز

بیر اولماسا مین اولماز
 ایمانسیزدا دین اولماز
 سؤیله بلکه بیله مین

دانماسین حاققین کیمین
 مین دانا بیر مین اولموش
 ایمانسیز بئدین اولموش
 بیرلره طعنه وورموش
 چکیلیب گئنده دورموش
 اوزونو اوستون گوروب
 ساچلارین یووب هوروب
 من هارا یا بیر هارا
 سؤیله بیر قلبی قارا
 نه حاق بیلیر نه ویجدان
 یان اوره ک بودرده یان
 بو ایش بیره درد اولوب
 سارالیب گول تک سولوب
 غصّه یئیر غم یئیر
 نینیم باختی کم دئیر
 ایش قالیب تک آلاها
 نه قاضیا نه شاه
 چؤنوب قبله گاهینا
 یالواریر آلاهیانا
 گل منه ایمداد ائله
 شاد ائله دیشاد ائله
 اوستومه بیر کۆلگه سال
 حاققیمی گل میندن آل
 او مندن مین اولوبدور
 نییه بدبین اولوبدور
 من کی پسلیک ائتمه دیم
 شیکارین هور کوتمه دیم
 یاخشیلیق ائتدیم اونا
 موشگولو یئتدی سونا
 یئکلدی بؤیوک اولدو
 گئتدیگین آیری یولدو

چۇندو من بىرە گۈلدۈ
كۈنلۈم ئۈيۈ اوچولدى
آلاھ اۋزو بىلىركى
عۇمرومە قوورە چكىر
حاقلى حاققىمى دانىر
يانىرھا قلىم يانىر

باخدى قايتىدى

امانسىز داش اورە ك بىلمىدىم نىيە
باخدى پنجرە دن باخدى قايتىدى
آرزومە عشقىمە جان دئە دئە
ياخدى اورە گىمى ياخدى قايتىدى
معنالى باخشىن اوخويانمىدىم
شان بهار عطرىنى قوخويانمىدىم
سېدىنە نئىم تور توخويانمىدىم
واخدى كئچدى ويصال واخدى قايتىدى
اگنە گئىمىشىدى قان قىرمىزى دون
قويمادى عشقىمىن يوردونە بىرسون
اولىلا آنالى گۈزلىرى افسون
يىخدى كۈنلۈم ئۈيۈ يىخدى قايتىدى
اوگۈي پنجرە نىن هر ايكى طاغى
عومرومە گۈنۈمە اولدى بىر ياغى
زمانىن حسرتى غمى فراغى
سېخدى من فاغىرى سېخدى قايتىدى
سەر مئەھى ووروب آشدى آورپگىن
پارلادى گۈزۈمدە حوسنى نور تكىن
سولغون ئىلە ساندېم من بو گۈرمە گىن
چىخدى بىر آي تكى چىخدى قايتىدى

بالا قايمىغى

آي نا انصاف مگر سەنە دئە دىم

ساخلا عاشىقىنە قالا قايمىغى
گۈردۈن كى ھىچ من اۋزۈمدە ئىمە دىم
دئىدىم توتار آھ و نالا قايمىغى
نە يە نە چىن گۈناھىدى معصىت
عئىمىزدى كىم ئىسىدى عاقبت
آرخاسىجان سورونوردو بىر حسرت
بلكە بارى قاتسون بالا قايمىغى
بس سەن نئجە قى يىب وئردىن ياداهنى
اوغورلىقجا گىزلىن دادىن داداهنى
لكە ووردۈن پاك مەقس آداهنى
چتىن داهى بىر كس آلا قايمىغى
عقلىن ھوشون ھاياندايدى ھاياندا
سادە عشقىن دوز يولونو جاياندا
دئە دىن تاپدانار آبرىن حيان دا
وئردىنمى يادلارا يالا قايمىغى
قورخمادىن حاق توتار ضاى ائىلر سنى
حاقلىنىن حاقىنىن اولدون دوشمنى
سولغونم دانمارام گۈردۈم علنى
وئردىن بىر ساققالى چالا قايمىغى

شاعىرم گۈزل

ھەرنە يە كى اينانىرسان آندايچىم
عشقىندە ھامان كى شاعىرم گۈزل
وئردىگىن وعدە نىن ويصالى ايچىن
عۇمرو ساحت ساحت سايرام گۈزل
اىستر سىنە اينانىمىرسان عىبى يوخ
گۈر نئجە مەن اورە گىمە ووردۈن اوخ
عۇمور بويو عشقىن ايچىن مەن اى شوخ
اۋلونجە كويونا زايىرام گۈزل
دئىمىشلر ويصالىن قىمىتى جاندى
شمە يئىشجە يىن پروانە ياندى
يا عشقىمى قبول ئىلە يا آندى

یا ال چک یولومو آییرام گۆزل
 باجاریب قلیمی اوخویایدین کاش
 درمانا گلیمشدیم قاپینا بیر باش
 اللریمده آرزى گۆزلریمده یاش
 کنچدی چوخ چرشنبه بایرام گۆزل
 قوجالسامده سولغون عشقیم جاواندیر
 ازل کی دیر آرزیلاریم هامانندیر
 گونده یوز یول جانیم سنه قورباندیر
 ازلدن دئمیشم دئییرم گوزل

گلمیشم

امان داغلار یانار عشق الیندان
 باش گۆتوروب سیزی دئین گلمیشم
 اوره ک غملریمی یوغچا باغلاییب
 گۆرورسیز تله سیق یئین گلمیشم
 طایفادان کوسولو ائلدن کوسولو
 کیریکن کوسولو تئلدن کوسولو
 سحر صبحی اسن یئلدن کوسولو
 قتیدین ووروب هر بیر شئین گلمیشم
 من عشقین یولونده ناشی یم ناشی
 اودور هده ر یثره آغارتدیم باشی
 سیز آلاهی یولوما آتمایین داشی
 درسین دئیین ایف بئیین گلمیشم
 من نه لیلی آختاریرام نه اصلی
 منی مجنون اندیب بیر پاک نفسلی
 نه گۆزی آوسونلی الی قفسلی
 آلیب کونلوم طاقت حئین گلمیشم
 عشقه گۆنول وئردیم اوسته لیق جانی
 امانت تک ساخلامیشم وفانی

غم قُصّه لر داریخدییران زمانی
 یادا سالیب چوبان نئین گلمیشم
 یوخ آلاهی تانییان آلاهی آدمی
 گئندن دوروب یادتک باخیر خالق هامی
 سولغونون ایسته گی عشقی مرامی
 صداقتدیر خالقاً دئیین گلمیشم

اولایدیم گۆزه ل

بیرده کاش گۆره یدیم گول جامالینی
 اؤلسه یدیمدا سونرا اؤله یدیم گۆزه ل
 آرزیمی عشقیمی ایسته کلریمی
 کاش سنله بیرلیکده بؤله یدیم گۆزه ل
 باخیشین باغیشلیر بیلیرسن جانی
 لقمانلار دردینین سن ای درمانی
 هانی محبتین کرمین هانی؟
 منده بخته ورین اولایدیم گۆزه ل
 آندایچیم عشقیمین اولای ثباتی
 وئرمیشم یوخ عمرین خُمسى زکاتی
 نئینیرم سنسیزجا عمری حیاتی
 خزان لاله سی تک سولایدیم گۆزه ل
 بولاق داغدان آخار چایلارا ساری
 قلینده پاک عشقین عهدی ایلقاری
 منده بولاق تکی بیردفعه باری
 یالواریب قلینا دولایدیم گۆزه ل

داغلارا

امان آلاهی هئچ بیلیرمه نه وارکی
 دلی کؤنلوم هئیی جان آتیر داغلارا
 اوتورور داریخیر دورور داریخیر
 تله سیر می نه یه خاطیر داغلارا
 گیزلی بیر حُکمت می یا گیزلی سیر می
 نه واخ دنمی کؤنلوم اونا اسیر می

گۆی گۆز

گۆز لیریم گۆزوندن گۆز آلا ییلمز
اگر دۆنده رسنده گۆی داشا گۆی گۆز
سنسز کیم یاشاییب کیم قالا ییلمز
خان اولایا نوکر یا پاشا گۆی گۆز
سنسز دنیا ظلمت اولار قارانلیق
نه چمن بیتیره نه گول کیرانلیق
اونوتمارام خیالیم دن بیر آنلیق
عقلیمده هوشم دا گر چاشا گۆی گۆز
ننچه کی جانیم ده جانیم وار منیم
بوشاه داماریمده قانیم وار منیم
سن آدلی سلطانیم خانوم وار منیم
سنله عومور و ورره م من باشا گۆی گۆز
گل امر ائيله قوی داغلارا یاغا قار
بلکه یازدا بار گتیره هئیاو نار
هر نه دئه سن گۆزوم اوسته یثری وار
باخسام گر او مهرباب شان قاشا گۆی گۆز
من کیم کی ائده م سنه بیعتی
سنده وار می یاشایشین قیمتی
ثواب ائيله قوی بوینوما متتی
اؤلسام دا من اؤلوم سن یاشا گۆی گۆز

گاه غافیلدن باریشیر می کوسور می
سانکی عشوه غمزه ساتیر داغلارا
اؤرگه نیب شعر دعاسینی ویر دینی
اودور گزیر داغده ایلهام یوردونی
دولوخاندا تئز گۆتوروب دردینی
بولوتلر تک قالخب یاتیر داغلارا
سولغون یاز بوشعری یاز قالاسی دی
قلیمده داغ گون داغ لاله سی دی
بلکه ده آرزومون آه نالاسی دی
حزین حزین گلیب چاتیر داغلارا
بلکه

اینصاف ائيله دومان گل گئت بو داغ دان
یازیق دیر لاله گول گون گۆره بلکه
عشق اودونا حسرت حسرت جان یاخان
نه اولار بیرجه یول گون گۆره بلکه
دنیا نین قایداسی قانونی واردی
قایداسیز هر بیر ایش بعیددی آردی
باخسان باخیشیله سنه یالواردی
اوتر سوسن سونبول گون گۆره بلکه
یارانمیشا عؤمور حاقلی حاق دی حاق
حاقلی حاقلی نه تاپدیر سن واخ بئواخ
بئش اون گون نه اولار گل آلاها باخ
شان نغمه لی بولبول گون گۆره بلکه
بسدیر قهر و غضبندن لاله گول
نه طراوت سئویر داهی نه بولبول
هر ایکسی حسرت یانیب اولدو کول
قوی باری کولدی کول گون گۆره بلکه

زیندان ندیر؟

بهبود مرادی ائلچی بی

آی منه خور باخان آی منه گولن
ندن باخیشینا ویرمیشان قادات
غضبلنمه تورکی اونده گورنده
گون دوندوگجه حاق یئرینی توتاجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

اوز اوزونه قادات اولما داغ اولما
اوجاق اوسته قاینامامیش یاغ اولما
آی اینصافسیز تورک اوزونه آق اولما
زaman یاشادیقجا اونده قالاچاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

تورک بالاسی بویون ائیمز دوز یئریر
یول گئندنه سانکی یولدا توز یئریر
شپه سینسا داغ اوستونه بوز یئریر
ارنلردن مایالانیب بو قوچاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

داغا چیخسا نعره ویرار های ویرار
قول دیزینده اوخو چکر یای ویرار
یئری گلسه یاغی اوسته هایقیرار
حذر ائله نعره سیندن کار قولاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

یای گوتورر آت اوینادار ائلینده
دویوش گونو حاق چاغیرار دیلینده
یاشماق توتان ساراسی وار سئلینده
گونش آدلی گوزگوسو وار قالاچاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

تورک اوغلودور اوغوزلارا قول دور او
اوزلوگونده سارسیلمايان ائلدیر او
داغدان آشان گوجل دور سئل دیر او
ایسته یینه آرزیسینا چاتاجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

سومئر آدلی گئجمیشی وار کوکو وار
شرافتدن شله سی وار یوکو وار
ار ایگیدیر دانیشماغا جکی وار
قارتال کیمین داغ باشینا قوناجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

آرتیلانین باخیشی دیر گوزدور
ار تونگانین تیترمه یین دیزیدیر
یول گئندنه بیلگه خاقان اوزدور
شرقی غربی بیربیرینه قاتاجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

یسوی دیر فردوسی دان باشدیر او
یوک آلتیندا ازیلمه یین داشدیر او
قیمت سورسان اوزوک دور او قاشدیر او
شوعله چکیب گونش کیمین یاناجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

دویوش گونو سونگولره دیرنده دیر
شامان کیمین سیرریلری بیلندی
اینانجیندا ییلمه یین ارندی
سلجوق دومو بولگه لری یاراجاق

اردوغانام قاقچین لارا قوجاغام
حاققا دوغرو چالیشانلار اولاجاق
شیر الیندن قیلینجی آلاجاق

من تبریزم اردبیلیم موغانام
من قزوینم همدانام زنگانام
اورومو کیمین بوغوض توتوموش عوصیانام
یئنی نسلیم قوزاناجاق قالاجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

اثلچی بی یم زیندان ندیر بیلیم
صفرخانام قاندالاری ائییرم
یئری گلسه خالقیمی اوچون اوله رم
تاریخ منی ییخیلاجاق دوراجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

غزنوی دیر اوز گوجون یوخلایان
هینده قارشی فیل گوزونو اوخلایان
قاپیسیندا الی شاعیر ساخلایان
هر بیرینه تیکه چورک آتاجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

چنگیز خاندیر هالای پوزان موغولدور
آباخان دیر قازان کیمین اوغول دور
تاریخ یازان یالان دئییر؛ چوغولدور
تورک اوردوسو اونده ظفر چالاجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

پرده پرده دده قورقود سازی یام
چین سدینده یئنی سی چایدا یازی یام
سرکرده یم قیزیل باشام قازی یام
دونیا منی یاخجی تانیر قاناجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

من تومروسام شاه باشینی ازه نم
توختامیشام قیزیل اوردو دوزه نم
بوز قورد کیمین چتین لیگه دوزه نم
ایسته دیگیم زامان گلیب چاتاجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

نواپی نین شعر دئیین دلی یم
تورکوستانین چیچکله نن گولی یم
کور اوغلو یام خان ایوازام دلی ییم
دویوش گونو دلی سوولوق اولاجاق
شیر الیندن قیلینجی نی آلاجاق

من نادیرم اونده گئدن قوچاغام
فیضولی نین توربه سی یم اوجاغام

۱. سامانی (ایمان) شعر لر

نه دئدیم

انگیمین چیخدی چیوی بیلمه دیز آیا نه دئدیم
چال چاگیر سورنا قوال، حصردی شیطانه دئدیم
تار توتک ماهنی سه تار، ساز ایله قارمان بالابان
مؤمنی یولدان اندیب آزدیرار هر یانه دئدیم
گورمه ییم بیرده چالیب اوینایاراق کیمسه نی من
که رک حؤکمؤم یئری یب چئوریله فرمانه دئدیم
بایقوشون عادتیی دیر بانلاییب ائولر داغیدا
بولبولو سیزلادالار گلسه گولوستانه دئدیم
گولمک هر یئرده گه رک قارشیلانا آغلاماغا
فرمانیمدان دؤنه نی اؤلکه مه بیگانه دئدیم
اؤلکه مئیدان دا منیم محکمه دیوان دا منیم
ایشیغی کؤلگه سانیب کؤلگه یه فرزانه دئدیم
داییرا طبل دؤهل، چالسالایراد دئییل
سورسا کیم عیلتینی یوللانا مئیدانه دئدیم
قورولوب دار آغاجی بوینونا کندیر سالینا
سورماغی عیبرت اولای طیفل و کبیرانه دئدیم
کافاسیندان قالانین شنلیک هاواسی قاجیلا
خسته افسرده اولوب اوخشایا نادانه دئدیم
یوخسا دئهنی آچیلار چالیدیپ اویرنسه هونر
بیزی ایزدن چیخارار بیلمه دیز آیا نه دئدیم
دوبوب «ایمان» دا گه رک فرمانی مین دال قاباغین
چکه یورقان باشینا چولقانا یورقانه دئدیم

موولاندير

قاراداغدا ادیب بسلر ادیبلر یوردو موولاندير
هایاندا اولسا موولانلی اوجالدان باشی هر آندیر
کمالی سانکی اونلاردا اوجالیدیپ شانلی اوچ قارداش
اودور موولانلی هر یئرده آیق باش شأنه شایاندی
آنا توپراقلارین بیرلیک سالیبلار وصفه دیلدرده
نه آذربایجان بلکه سئوینج اونلارلا سیراندير
بیری آد بسلیر عیرفان لا بیری ایش صنعت آردینجا
هونر جرأت ادب شؤهرت ذات اونلاردا نومایاندير
گؤزل آد قالسا اینساندان دیه ر یوزمین قیزیل قصره
ادب له آدلانان اینسان یقین اجدادن اینساندير
بئله ائل طایفایا ائلر گونوسین وار یئری ایللر
مودام آلقیشلا سین دیلرلر ادیبلر یوردو موولاندير
ساواد عیرفان لا پارلانمیش وجودی دودمانیندان
کلیرده اونا وورقون اولان شعر ایله ایمان دیر. ...

لوقمان آغلايیر

جاهیلی گؤردوم گولور رؤیادا لوقمان آغلايیر
سانکی کؤز کؤکسونده کؤزلور دیده گیریان آغلايیر
گورمه میشدیم آغلايان هئچ واخت گولن قارشیندا من
ائيله بیلدیم هوش چاشیب باشیمدا میزان آغلايیر
دیل توتار توتماز دئدیم سنسن حکیم دینله ن بیلیم
دینله دی جاهیللرین دردینده درمان آغلايیر
دور دئینده اگلنه نیر اگلنه ن دئینده قووزانییر
آلتی اوسته چئوره نین سهوینده اینسان آغلايیر
خوشلورام وار عیلتیین آز دردین آرتیر میللتیین
وجهه قویمور وجهیمی وجهینده ویجدان آغلايیر
چاره سیز بیر خسته لیکدیر هئچ یارانمیش گورمه سین

جھل سانجان جیسمیدہ جان ایلہ جانان آغلایر ***

آغریلی رۇیانی «ایمان» نظم ایلہ نقد ائیلہ دی
جاناوارا اوولاق اولسوب داغ دره
دویدو جاھیل توختاماز اونداندى لوقمان آغلایر
قایدا کیمی دامقالانیب دفتره
ایسته ییر تاپسین داوا جھلہ جومان جاھیلارا
اوزلرینہ باغلی اولماز باغ بره
گۆرمہ سین بوندان بئله عاریف له عورفان آغلایر
هر سورودن کاچدان بیرى بیزیم دیر
دره تپہ آیری بوروق ایزیم دیر

سو لیلہ دن

داغ باشیندا بیر جانناوار گزیردی ***

اوو دالیجا آلچاقلاری سزیردی
بیز اولماساق داغدا نیظام اولانماز
اوولاماغانہ حیلہ لر بزیردی
سزسیز اولساز جانناوار آج دولانماز
بیر گئچی گۆردو دره ده یئم گزیر
بولاقلاردا اوزیوخاری بولانماز
شنگولوسی له اونا پایدیر نذیر
یازیلیمیش آنلیزدا آتیز بیسمیلدیر
گیزلنمه ییز جانناوارا نیسگیلیدیر ***

هئیلہ دی هئی بولاقلاریم بولاتما ***

لیلہ دیبن داغدا منی اولاتما
گئچی دئدی بوردا سودان خبر یوخ
خومار باخیب آغزیمی دا سولاتما
لیل قاراسین سن ده منه یاخما چوخ
یاخشی دوشون سۆزلریمه قولاق آس
گؤروم دَیسین گؤزلریوه یامان اوخ
قاتلانیبان آییل منه باغیر باس
اؤز یئریمده قضا تورون قوروبدو
توتوب منی قوردا هاوار دوروبدو ***

ایجازاسیز اوولاغیمدا گزیرسن ***

گوللریمی دیرناقلاییب ازیرسن
منی گؤرن دالدالارا تیزیرسن
یوخاری گل آزالتگینان زحمتی
دئدی قوردا بللی دئییل اؤروشلر
هر یئر اولا جاییز اونا یوروشلر
نسلیمیزه اوجالتگینان زحمتی
سانما دابالباختا دوشه گؤروشلر
بیر یوروشده قورد گئچینی باغیتدی

شیربالاییب شنگولوسون داغیتدی

آنا کیممی من ده بالاقاناردیم

«ایمان» بودور چرخین ازلدن ایشی

ترسه دؤنور گله جه یی گنچمیشی

سؤیله گؤروم بابک اوغلوم هاردادیر

قانانلارین قانمازا باتمیر دیشی

آتیب منی یا توتولوب داردادیر

قانماز دیشین قانانلارا تاخارمیش

بیر دئییه ن یوخ پیر بولاغین زاردادیر

بولاق دا گاهدان یوخاری آخارمیش

آنا سانان اؤلکه سینى اونودماز

آغری ایزین ائل قاشینا قونودماز

کلئیرین پیر چئشمه سی

گؤزلىر دولوب داغ دولاندى باشیما

اگله نیبن پیر چئشمه نین باشیندا

آغری سوزوب باشدان ائندى قاشیما

سوردوم نه لر آنلامیسان یاشیندا

باخدى بولاق گؤزدن آخان یاشیما

آغری ایزین سه زدیم اونون قاشیندا

سوردو یوخسا بابک اؤلوب دئدیم یاخ

دئدی سورما منیم تک اودلنارسان

دالقالانیب گورلا سویون شایین آخ

آغریم آنسان آلاولانیب یانارسان

بابک کیممی ایگیدلره اؤلوم یوخ

بسله میشدیم جاویدانلار آلایلار

اؤلکه سیننه ائللیرینه بؤلوم یوخ

اولو بابک نبی خجّر سارایلار

«قارا داغ» دا ظالیم لره چؤلوم یوخ

خان چوبان کور اوغلو نیگار تک آییلار

ئل قورویور اؤلکه سینى آنا تک

هر بیر یسی منى آنا بیلردی

سینه گه ریب اویاق قالیر بانا تک

حالیتم سوروب احوالیتمی دیلردی

دئدی دویدوم گئجه گو ندوز جوشارام

گؤرمه ز اولوب ایلقارلارین گؤزله دیم

حایاتیتمی «بذ» یوردونا قوشارام

هیجران اودو یاخدی کؤنلوم کؤزله دیم

نئج اولدولار آخاریملا سؤزله دیم

ائىل آغرىسىن او ره يىمدن بوشارام

ايندى بيلدىم ائىل سانانلار ساغدىلار

ظاليم لرین او ره يىنده داغدىلار

شاعیر اولسان ایلقاریمی یازارسان

جهلین کؤکون قلم ایله قازارسان

قازمام دئسه ن گؤز اؤنومدن آزارسان

دئدیم بیربیر دئدیکلرین یازارام

هر یازدیقجا جهل آثارین قازارام

من ده سنین بابک سانان اوغلونام

قاراداغ یوردونا یانان اوغلونام

کلئیرده عرفان قانان اوغلونام

آشیق «علی» سازلی لاردان پیریم دیر

شعریازان سؤزلولردن پیریم دیر

سؤزلریندن سوی ایلهامین آلمیشام

سویلا سؤزو دیلدن ائله سالمیشام

نسنه نی شعریم له نالا چالمیشام

کلئیر ائىل پیریم قارا داغلی یام

«ایمان» یم لا ائللریمه باغلی یام

عابی (عبداله)

«تهران» دا گؤردوم «عابی» هئیلیرجئجیم

قئیش یئرینده دویون آلمیش سئجیم

هر گلنه باغیر باسیر قاتلانیر

یوخ گئییمی وارسا اوزولموش کئجیم

گؤردو منی باشلادی کی آل بونو

قیز توخویوب ائیریلیب ائوده یونو

ساتمازیدیم قادین یاتیر خسته دیر

آل جئجیمی حایاتا قالدیر اونو

دئدیم عابی گؤستر اونو دوکتورا

بلکه تانری حاققینا دردین یورا

سؤیله دی هر دوکتورا گئتدیم دئدی

وئر پارا اؤل دانیش اوندان سورا

سوردوم عابی معنادا اینسان نه دی

دئدی هامی بیر یارانان بنده دی

خسته نین تهراندا پولو اولماسا

حکیم ده باخماز اونا شرمنده دی

اولسا ایشیم تهرانى من ئیلى رم

یوخ ائشیده ن آچاق اوجا هئیلی رم

ائلدن آزیب بیراخمیشام یوردومو

عؤمرو یوروب حایاتیمی پئیلی رم

سوروشدوسن نه ی چین ائلى آتميسان

اولمایا من تک قاراری قاتميسان

بیراخميسان یوردو معیشت ساری

ائلدن آزانلارلا آزیب یاتميسان

یوخ دئدییین دئدیم قارا داغلییام
 اینانما هیجران اودونا آغلییام
 کلئبرلی سؤز دانیشان سؤی یازان
 سانما گینان دیل دوداغی باغلییام
 اینجیلی یوردوم قارا داغ آدلانیر
 شنلی دییاری گئت به گئت دادلانیر
 اؤلکه نین اینسان قووان اوچروملاری
 دایازدا یوخ درینده آبادلانیر
 سیتقادی شاعیر قاراداغان دانیش
 به زه ک لی گول چیچک لی باغدان دانیش
 «نبی» «حَجَر» قادین «سارا» «خان چوبان»
 اولو «بابک» قانلی یاناقدان دانیش
 اونلاری آندییر عابی نین پول ساری
 خسته دوشوب ائوینده سیزلییر یاری
 یوخ ایشی بئیتین دولانییر در به در
 ال اوزوب ائلدن پوزولوب پرگاری
 سیز بئجه ره ن یئر قوووب آسلانلارین
 تولکو یاشیر یئرینده قافلانلارین
 اؤلکه سو سوزدان اولوب اوچروم یووا
 به ی قوش اوچوردوب چؤله ترلانلارین
 دویغو یورانلار ائله اولموش وکیل
 آییق گۆره ن تک دئییر ائلدن چکیل
 دانیشمایان ائل گه ره یی اولمایان

سانکی دووار لاردان آسیلمیش شکیل
 شکیل نه بیلسین سودولان سد نه دی
 ائلیری یوردا گتیره ن رد نه دی
 ائلدن آزیب چکمه یه ن ائل قایغیسین
 هاردا بیلر ائل قورویمان حد نه دی
 عابی کیمی جو نچونو ائلدن قاوار
 بوستانینی گول چیچه ک اوسته ساوار
 ساتدیریپ هیجراندا جئجیم یورقانی
 قادین یانیندا اولو شأنین آوار
 سد وورولسا عابی اکیب تۆکه ن دی
 اگریله ری دوزله مه یه سۆکه ن دی
 ائل تالانی سو پور له ییب گۆره ن تک
 دال قاویریپ سیننه سیننه چۆکه ن دی
 دئدیم عابی گۆز یاشین آخدییرما سیل
 سد وورولور اؤلکه میزه ائیلر بیل
 آزدی کؤنولدن چؤله هیجران قمی
 گولیدو دوداق ثنایا قاتلانیدی دیل
 ایسته دی حاقدان آچیلر باغلایلر
 ایش تاپا یوردوندا قارا داغلایلر
 حکیم ده لوت خسته لری یورما یا
 توپراغا لوت پایدی یوان یاغلایلر
 دویدوم عابی دویغودا والا ییمیش
 دنیزدن آزمیش قیزیل آلا ییمیش

اثل چوخاسين اۆلكه نين اوچروملارى
يئر ساليب اويدورماغا لالا ييميش
سپميش ايميش قازاند ييغين يوردونا
يوردو تالان آل بويانيبدير دونا
حاياط بولوتلارين اۇرۇشدن قوووب
تاپشيريپ اثل يوردو آلاو قوردونا
قاراداغين اۆلكه لرى سولماسين
بولاقلارى قطران ايله دولماسين
سدلرينده سولاخلاسين دنيز تك
ايشچى لرى پول پاراسيز اولماسين
عابى دا هيجراندا ائلى آييلتسين
اثل ده يه رين دونيالارا ياييلتسين
«ايمان» ايله شنىلى حايات سورمه يه
چيچك له نن اۆلكه سينه قايتسين

قارا باغ رۇياسى

قارا باغدا رۇيالاريم دولاندى
گۇردوم ائولر بوتون ديغا قولاندى
اينانماديم بئيله بير ايش اولاندى
دام دووارلار دۇنوب منله دانىشدى
سانكى بوردا يئردە منله تانىشدى

دام دووار تك دانىشديردى يئر منى
دندى چۆكوب سينه م اوسته ائرمنى

هايخيريرام ائللريمه وئرمنى
دونقوزلانير ائللر سنى آتيبدي
يوخسا ائلين ائرمنى يه چاتيبدى

ائيله بيليرائللريمى بوشلارام
دوستو آتيب دوشمنيمى خوشلارام
لعنت اوخون ائرمنى يه توشلارام
آذر ائلى قاراباغى وار بيلر
توپراغينى سئوينجى تك يار بيلر

سوردو مندن هارداديلار ائللريم
ائرمنييه دالغا ووران سئللريم
ياغى لرى ترسه بوران يئللريم
اولمايا قاووادا وئربلر يئرى
ائرميندن قورخوب آزيبلار گئرى

يوخ دنديم عاغليم يورا بيلمير بونو
آذرائلى يوخ گئييه ذيلت دونو
معلوم اولان قونشو سارالديب اونو
قونشولارا قونشو هاوار دورمالى
يوخسا گاوير ائلى يينى يور مالى

قونشو لارا قونشو هاوار دورماسا

«ایمان» دا افکارینی سیزله ن قاتیر
 سیز ساری ایراندا هاراسان یاتیر
 ائرمنییه اوخ قاراداغدان آتیر
 قوشمالا ریلله گاویری کیشله ییر
 اۆلکه نی قایتارماغا خالق ایشله ییر

ده وه ایله اولاغ

داشیردی باغ ایچره سه رین بیر بولاغ
 یاشییردی اوردا ده وه بیرده اولاغ
 ایچیب سودان هر گئجه گوندوز علف
 دۆشله دیلر آزدی زامانین سلف
 سالمادیلار یادا گئجه ن گئچمیشی
 سایمادیلار یاخشی یامان سئچمیشی
 میخدا اولاغ گؤرمه ییب افسارینی
 کورلاییبان قونشولار افکارینی
 قیزدی یئییب باشلادی آنقیرماغا
 دوردو ده وه اون لا دیوان قورماغا
 دئدی یئییب ایچ باری آنقیرما گل
 سونجوق آتیپ نوختاوی دا قیرما گل
 یاخشی دوشون بوردا قالانلاردا وار
 آنقیرانین جانین آلانلاردا وار
 جاواب آلدی اولاغ یئییب اولسا توخ
 سونجوق آتار ساغ سولونا قصدی یوخ
 سانما گینان یوخسا عداوت دی بو

پوزقون اولان آندا حالین سورماسا
 دوشمنی نین ائلدده یالین بورماسا
 قودوز دیغا اؤز یوواسین خوشلاماز
 قاراباغی قصب ائدیبه ن بوشلاماز

ائل گو جو سئل گو جو یئل اؤندان بتر
 بیرلشسه لر یاغینی توشلار خطر
 ائرمینی نی ترسینه فیملار و تر
 ها یخیریبان قایتارار اؤز یوردونا
 اۆلکه ده یئر و ئرمه ز آدام قوردونا

یئر قاریشیق گلدی دیله داغ ده ره
 سؤیله دیلر بیز دئییریک مین که ره
 ائرمنییه اۆلکه بیتیرمز به ره
 واردی ساوادین بولاری یاز گینان
 دئنه دیغا اؤز گورووا آز گینان

دئدیم یقیناً یازارام سؤزلری
 آنلینا قوردون باسارام کؤزلری
 جیزلییا کؤزده دیغانین گؤزلری
 کیمدی موسولمانا دولاشسین دیغا
 دولاشسا وار بورجو بولاشسین زیغا

اوزون قوللاقلاردا شقاوت دى بو
 چوخ يارانان وار گۇنو بيزدن قالين
 قيسـتا قولاق عاقل ساراسى يالين
 قانير نه بيز تك نه ده كى قانديرير
 قانانلارى جهل اودونا يانديرير
 دولا شمير اۇركن بئلينه بويـنونا
 السيزين حاققين قومالير قويـنونا
 سونجوق آتيب باشلادى عر عر يئنه
 آغنـادى توپراقدا ياتيـب خر يئنه
 قونشولار ائلليـكجه جوموب يازيـيا
 باغ صاحـابين آپار ديلار قاضيـيا
 قاضي دئدى باغبان آزدير خرين
 ائشيت سۇزون اوّل ايله آخريـن
 قاضيـدان احكامى آليـب باغبان
 قاچار اۇزون باغا ساليـب باغبان

چۆكوب يانيندا قورورام بارداشيم
 يوك قاريشيق آتيل گينان داليمـا
 بركيـد اۇزون قولون دولا ياليمـا
 ميندى اولاغ يولدا شى نين دالينـا
 چاتـديلار آنجاق گه ديگين يالينـا
 يالين باشيندا ده وه ييرقالاندى
 قورخو اولاغين جانينا قالاندى
 دئدى ياواش آزدي گۇزوم قاش اوسته
 اويناماق هاردا گۇرونوب داش اوسته
 ده وه دئدى سانما ملامت دى بو
 آجـيقلار آچماقدان علامت دى بو
 ترس آشيريـب بئش اون ته پيك زوللادى
 شه له بئلينده ده ره يه توللادى
 باسير دئدى آي ده ره بو قانمازى
 قويـما دولاشسين ائله ايسلانمازى

گلـسين

سانماين حاشا دئيدركه تاماشا دئدى

كارواشان ايله ايکيسين ده ووروب
 آغير يوك آلتيندا جوتون ده يوروب
 هر گئجه گوندوز اولارا يوك چاتيـب
 بير گون اولاغ گه ديكده آرقين ياتيـب
 دئدى ده وه گئتمه ييخيلديم يامان
 دورانميرام بير سنه قالميش آمان
 ده وه دئدى سيزيلداما قارداشيم

قووون مئخانه دن نحسى قويون مستانه لر گلـسين

آلشقان شمعین عشقینده یانان پروانه لر گلسین
شوم اولدوزدان سوسار بولبول آزار پروانه گول گولمه ز
یانیلدین نحسی محفیلدن دئیین فرزانة لر گلسین
پاریندان بلکه پارلانسین سؤنوک ایقبالی اولدوزلار
اوسانمیش یار فراغیندا اولان دیوانه لر گلسین

زاریر عشقین کمندینده نه چین زنجیره باغلانمیش
چکین زنجیر پاراملانسین سوزوب جانانه لر گلسین
چاتارکن معشوغا عاشیق باخیب ساقی فرحلسین
الینده ساغر اوغرانسین دولو پئیمان لر گلسین
ایچلسین باده باغلانسین یئنیلمه ز عهد ایله پئیمان

جوشوب ایستک کؤنولرده ائله دوردانه لر گلسین
ائل ایلقلارلا هوسلنسین ایشیق کؤنلوند بسلنسین
شافاق ساچسین که در قاچسین دویان مستانه لر گلسین
وطن هر میللتین قئیرت شرف نامیسی آنلانمیش
شرفلی بسله ین یوردا نه چین بیگانه لر گلسین

«ایمان» ین نظمی آنلانسین ائلیندن قم اوزاقلانسین
ائل ایله باغلیدیر یوردا سئویر سامانه لر گلسین

کلیرین «بذ» داغی

بذ داغیم آسلان داغیم
قیرمیزی قافلان داغیم

آلیجیلار بسله یه ن
آلیجی تارلان داغیم

«ایمان» ین آچ ائل گولون

گوللە وىقارلان داغىم

بىسلە قوچ آسلان داغىم

جىلرى تارلان داغىم

قىزلار قافلان داغىم

شان دە اوغلان داغىم

قورخاق

اوشاق لىقدا سانكى دامدان باجادان

انام قورخودوبدور قورخاق اولموشام

دىسكىنتى نى جىن لە سالىب جانىما

سارالىب بىلكە دە اونچون سولموشام

گاھدان دا بىر خاٹا مندن گۆرنە

دئىيىدىر عئىبى يوخ شىيطان آزدىرىب

خورتداندان شىيطاندان آل نە سىندىن

منە سئجىر لە مە دوعا يازدىرىپ

اۋز اۋزومە ايندى دئىيرم ھى ھات

باشدا اونچون ھوشدان دالا قالامىشام

حاققىمى ايندى دە دويا بىلمىرم

دئىيرم بس اولموش سا دا آلمىشام

منى دالدا قويان اۋزومدن ايمىش

آل لارا آلدانىب باسىپ بئىنيمە

ايمانيم چىن، آيدىن آشكار گۆرورم

يئىيرلر حاققىمى دئىيل عئىنيمە

عاراتە گىم

بابكىم عار، اتە گىم اوز بىزە گىم قانلى پلنگىم.

قانى مین جانلى پلنگىم،

ھىشتە سىرە سەنە لىر «مەتەم» ایلە ساواشیپسان.

قئىرت آرتىندا داشىپسان. كامال حددىندن آشیپسان.

ائەلە يوردا ياراشىپسان،

ظالمە سىنە گە رە رە رە زولوبئش تى عرىپىن.

پوزماغىن شىرمى دويوبسان.

گۆنۈن «آنزا» داسويوبسان. گۆزلىرىن كۆكۈن اويوبسان.

آرزى جانىندا قويوبسان،

قاراداغا يايىپ آذرقوشونون. دوزوبىن سانا ووروبسان.

ياغىيا اوردو دوروبسان. قووبان داغا يوروبسان.

قولاغىن «بذ» دە بوروبسان،

«قارا قاشقا» دان ائىب بغدادىن آدلىم يلىنى.

چكىپ «آت» دان دا سالىپسان.

دۆشۈنە سونگو چالىپسان. فخرلر يوردا آلىپسان.

فخر لووھوندا قالىپسان،

آلىچى تارلانا بنزىر قايلاردا شىغىيار كىن. گۆيدە قارتال ساياغى

ياغىنى جب لىردە تاپىپسان. جىدا جايىنقلا قاپىپسان.

سالىبان يئىردە چاپىپسان. درە توتدوقچا ياپىپسان،

كسىب آلىق يولو اۋىلە ن دولاماجلارى دۇنر كىن. يئىل تىك

اورمانا شاخىپسان.

قودوزا سونگو تاخىپسان. اورە يىن اوخ لا ياخىپسان.

سو اولوب يوردا آخيسان،
 اوجاليغي آلماق اولماز پاراي لا
 قوللاريندان آخيلان قاني ياخار كن ياناغيندا اوجالييسان.
 پيره چاتقين قوجالييسان. ياغي لاردان باج آلييسان.
 شتر اليندن تاج آلييسان،
 سولمايان بنز يله سارسيلماز اورده كلرده يوماق تك سارينيسان.
 ساريليقدان آرينيسان. آل ياناqlا يارينيسان. گله جك له
 بارينيسان
 كليبر آسلانيسان آدرين آل قافلانيسان
 «ايمان» ين جانلي ديلي «بذ» ده شيغان تارلانيسان
 اؤلكه دن آرخاين اول جانلي پلنگم. ياناغي قانلي پلنگيم،
 بسله يير ائله قادينلار اولو بابك دوغاجاق
 ظاليمي خيرلاييان اؤز يووا سيندا بوغاجاق
 بوي آتيب بذ قالاسي هشته سرين طاغي اولوب
 آلاساويان قورولوب خالقاجينان باغي اولوب
 توپلانيب آذر ائلي عرشه اوجالميش قاراداغ
 ياغييه گؤزداغي دي ايسته ييوه لاله لي باغ
 ائل وئرير جهله طلاق، آرينير گولدن آلاق
 لاله يه ساندی ياناقي، سانما قورخوب سارالاق
سارالما
 ايسته يير سن زامان سني سرو، اويما
 كاماليوين بوي آتماغين ائل دويما
 بابك اولوب ياناقلارين آل بويما
 كس سه لرده قوللاريوي سارالما

اوجاليغي آلماق اولماز پاراي لا
 ايلقار ايزين سورون گينه ن ساراي لا
 عار آته يين دامغالاما قاراي لا
 ياخسالاردا قارالتيلار قارالما
 لووحو ويقارلا ديب «حجر» تك قادين
 حايادا پارلا ديب قادينلار آدين
 وفادا آنلا ديب حاياتين دادين
 لووحو داياز وفاسي آز يار آلما
 گئچميشله رين گؤرنه اوجا ياشارميش
 كوكره ينده دنيزلر تك داشارميش
 روم قئيصري قانشاريندا چاشارميش
 الدن آتيب ترلانيوي سار آلما
 حاqlا گينان اولار گنده ن يوللاري
 چيخار گينان يولدا بيته ن كوللاري
 قوپار گينان اجنبي دن زوللاري
 يار آزديران سوزمانه ني دن وار آلما
 ياشاسينلار آر قادينلار آرئلر
 يايان اوخ سيچرا ديب ياغي سرنلر
 ظاليمه اؤن گه ليب سينه گرئلر
 شنلي ائلي آسسالاردا دار آلما
 قاراداغين قافلان گه زر داغلارين
 به زر نار چيچه يي «هاراس» باغلارين
 كلئبيرين گؤروب باهار چاغلارين

آنمایان آیدینلاری داییم قارانیقلار سئون
 نقد اندیرسیز نظمیمی آیا نه لردن کوسموشم
 دیل دینیب دینلنمه سه اؤز صاحیبین جانسیز سانار
 جانلینی جانسیزلادان غمخانه لردن کوسموشم
 دونیادا تورکون دیلین لووحه یونیسکو ثبت اندیب
 لووحه مکتب اولمایان ویرانه لردن کوسموشم
 اوچ جهانی ثبت اولان دونیا دیلین دیل سانمایان
 نوطفه سی مین مایه لی مین دانه لردن کوسموشم
 گاه آلا آرقین دانا کورلار ناخیرلار آدینی
 وار یئری «ایمان» دئسه آل دانه لردن کوسموشم

جنت آنسان آیری باغدان نار آلما
 «دیوری» داغی «بذ» قالاسی «هشته سر»
 «سهراما» «دیزمار» گونون آنلین که سر
 «اوچ قارداشی» اوندان اوجا مختصر
 چیچک له نن گولشه نیوه خار آلما
 آلتین اولان توپراغینا داشینا
 اینجی ساوران ائل اوبانین باشینا
 وبقارلی قاتلان زامان یاشینا
 «ایمان» یاخان داغلی کؤزدن پارآلما

کوسموشم

محفیلی محصور ائدن سامانه لردن کوسموشم
 اینجی دن مینج اوینادان ریندانه لردن کوسموشم
 مئیکده مئیکخانه نی مستانه لر چین باغلایان
 دوینولار تفتیش ائدن بیگانه لردن کوسموشم
 سئوگیلردن سئوگینی عاشیقلاری معشوقه دن
 آل ایله مهجور ائدن افسانه لردن کوسموشم
 عشقه معنا دویمایان عشق ایزلرین یوللانمایان
 «قئیس» لر مجنون ائدن دیوانه لردن کوسموشم
 بولبولو گول وصلینه شمع باشینا پروانه نی
 پارلانیب دؤندرمه ین فرزانه لردن کوسموشم
 محفیلی باغلانیدیران ظولمت سرالار سالدیران
 جاهیلله منظور اولان کاشانه لردن کوسموشم

کندیمیز

تانیس

سندن ائل ده راضی قونشو دا راضی
اوره یینه قوناق ائتدین آرازی
توپراغینی اۆپدوم قیلدیم نمازی
یاردیمی ندی اولو تانری، کندیمیز

کمالینا فخر ائیله ییر قاراداغ
گئدن ساخلا ییر آیاق - یولدان گلن
ماراق لا حسرت له دؤنوب باخیر، باخ
به به دئییر سنین ساری کندیمیز

آبادلیقدان الله اوسته سئوینیر
فحله اؤزون اؤبور اوستا سئوینیر
اؤزگه هویورقانییر دوست دا سئوینیر
چون گؤرورلر غیرت - عاری کندیمیز
جنتی اوخشا ییر داغ - دره - دوزون
اوستون گلیب شره - یالانا دوزون
تبریزده دئییلیر تعریفین - سؤزون
حئیران قویدون آراز باری کندیمیز

یارانیب دی نسیل - نسیل قوچاغین
بؤیدوب دور قوچ آنالار قوچاغین
دنیا بویو یانار قالسین اوچاغین
اوشومه سین بیر زوارین کندیمیز

بؤیوک اوره یین وار آچیق الین وار
شورشور - ون، زرگارین، جان کابیلین وار
هر واریندان گؤزل تورکو دیلین وار
قورو بو ثروتی - واری کندیمیز

سن خدافرینه شهرت شان اولدون
عمرونده چوخ سلطان گوردون خان اولدون

هکمتانندان دؤنوب هییمیدان اولدون
دای آچیرام سرری - پاری کندیمیز

نئچه یئرده کالاو یوردون وارین دی
اؤزونه ده گؤره دردین وارین دی
بیر نامرده اللی مردین وارین دی
گولشن ده بیتیریر خاری کندیمیز

دوزدو سنی گؤرن اولسا دا وورغون
جانلارین بیر - بیر دوشورلر سورگون
تکلییین الیندن اولوبلار یورقون
آه چکیرلر قوجا - قاری کندیمیز

تاریخین دیل آچدی من له دانیشدی
دئدی یاشام یولو یوخوش - یئنیش دی
شعری یازان شاعر اوغلون تانیش دی
سن یادا سال اونو باری کندیمیز.

گولور

جمشید مسیب زاده (قوجا آغلار)

آسپرین باش تاپمیان آداملار
ایندی طبیب اولوب لقمانا گولور
کچینن قویونون فرقین بیلمین
هله خان سهلیدی سلطانا گولور
سرگردانام یامان اوزوم اوزومده
ترسینه گورسنیر هرزاد گوزومده
یانیب الیشیرام اینان کوزومده
تولکولر مئشدا اصلا نا گولور
زمانین چیخیبیدی یامانجا پیسی
چوخ اولوب ایریدن دوزون ایریسی
ایندی بودنیانین گده گودسی
قوجا آغلار کیمی انسانا گولور

قارا يانوار (قارا ژانويه) يا ۲۰ اوجاق فاجيعهسى

بىر گۆز داغى ايدى. آنجاق بو تكتيك گئرى يه چكىلدى، و شوروى اؤندرلىگى آلتينداكى آذربايجاندا، باشقا شوروى جومهوريتلرينده ده اولدوغو كيمي، ميلليتچىلىك آخيمينى و باغيمسىزلىق طلبيتى سورعتلنديرر، آذربايجان خالقيندا شوروى يۇنتىمى نين جمعا رددينه ندىن اولدو و شوروى بىرليگينين داغيلماسيني يئىنلنتدى.

اولايدان قاباق

۱۹۸۷-جى ايلين اكتوبروندا ائرمينلر آذربايجانا قارشى تورپاق ايدديعالارينين حياتا كئچيريلمه سينه قارشى اولان حيدر علييف ا.ك.پ م.ك سياسى بوروسونون عوضيتيندن و شوروى ناظيرلر صدرى نين بيرينجى ياردىمچى وظيفه سيندن اوزاقلاديريلدى. حيدر علييوي شوروى اؤندرليگيندن كنارلاشديريلماسيندان تئزليكله سونرا ائرمينلر ميخايل قورباچوفون خئيير-دوعاسى ايله قاراباغ ايشغالينا ايستارت وئردى. ۱۹۸۸-جى ايل فوريه نين ۲۰-سينده ائرمينيستانين بىلاواسيطه موداخيله سى ايله خالق وكيللرى شوروى نين ايجلاسى كئچيريلدى. شوروى نين تركييبيندكى ۱۴۰ وكيلى ۱۱۰۰-و ائرمينى، باشقالارى ايسه آذربايجانلى لار ايدى. آذربايجانلى وكيللر ييغينجاغا بوراخيلمادى لار. ايجلاسدا دقمو-نين شوروى آذربايجان دان شوروى ائرمينيستان - وئريلمه سى حاقيندا آذربايجان و ائرمينيستان عالى سووتلرينه مراجعت ائديلدى. ۱۹۸۸-جى ايل فوريه نين ۲۵-ده گئورگى شاهنازاروفون و آلكساندر ياكوفلوفين موشاييكتى ايله شوروى اى.ك.پ م.ك-نين باش كاتىبى ميخايل قورباچوف، سيلوا كاپوتيكيانى، و زورى بالايانى قبول ائتميشدير. اولار م. قورباچووا قوندارما خريطه لر و تاريخى آرايشلار تقديم ائتميش، اونو د.ق.م-ونين آذربايجانين تركييبينده قالماسينين مومكونسوزلوگونه اينانديرماغا چاليشميش لار .

QARA 20 YANVAR FACİYƏSİ

Hazırladı: Dr. HÜSEYN
ŞƏRQİDƏRƏCƏK (soytürk)

۱۹۹۰ -جى ايل ژانويه آيى نين ۱۹-دان ۲۰-نه كئچن گئجه شوروى قيزيل اوردوسونون آذربايجان جومهوريتينده حياتا كئچيرديگى قيرغين و قتل عام .

اولاين خولاصه سى

بو قتل عام قارا يانوار دئييلير. اصل ندىن ايسه ائرمينلرله باغلى دير. ائرمينلر آرتان تورپاق طلبلىرى قارشى سيندا بؤيوك بير آذربايجان کوتله سى اعتراض گؤسترميش و ائرمينلر ائشيگه چيخسين شوعلارلارى اتاراق تظاهراتلار ترتيبلشميدلر. بونا ميشيلمه اولراق ائرمينيستاندا ياشايان چوخ سايدا آذربايجان توركلرى قوولوموشدولار. ۱۳ ژانويه ۱۹۹۰دا باشلاديلان باكى سؤزده سوي قيريمي داينديرماق ايدديعاسى ايله شوروى اوردوسو باكى يا گيررر عيصيانى قانلى بير بيچيمده باسديردى. شوروى بيرليكلى، ۲۰ ژانويه ۱۹۹۰ ائرمينلرى قوروماق ايدديعاسى ايله باكى يا گئدرر ۱۴۳۳ آدامى اؤلدوردو. شوروى اوردوسونون شيددتلى موداخيله سى آذربايجان خالقيندا بؤيوك تپكيلره سبب اولدو. بو باسديرما تظاهرات ائدن آذربايجانلىلارى جزالانديرماقدان يوخارى، آرتان ميلليتچى آخيملارى و باغيمسىزلىق گيريشيمينده تاپيلاناجاق بوتون شوروى جومهوريتلرينه

ایشلری نین آردینجا جلیل آباد ولنکران بؤلگه لرینده شوروی و حیزب اورقانلاری دئوریلدی، ایرانلا سینیرداکی آراز چاپیندا کی ایستحکاملار داغیدیلدی.

ساواشجیل موداخیله

شوروی اوردوسونون باکی نی ایشغال ائتمسه ی

۱۹۹۰-جی ایل ژانویه سینین ۱۶-سیندا باکی شهرینین گیرجکلرینده و باکی قارنیزونو (پادیگانی) حیسسه‌لری نین اطرافیندا وطنداشلار یوک و مینیک آتوماشینلارینی یان-یانا قویاراق پیکتلر تشکیل ائتدی لر (بیلاواسیطه شهرده ۶۰ قوشون حیسسه‌سیندن ۳۴-نون یولو کسيلمیش‌دیر). پیکتلرین اطرافیندا دایم شهر ساکین‌لری نین بؤیوک دسته‌لری اولوردو .

۱۹۹۰-جی ایل یانوارین ۱۸-ده باکیدا و آذربایجانین اون بیر باشقا بؤلگه سینده کئچیریلن سیخیشمالی میتینگلرده عمومی تتیلین باشلانديغی اعلان اولوندو. طلب ائدیله‌ردی کی، قونشو جومهوریتینین اراضی ایدیدعالارینا سون قویولسون. باکی اطرافیندا توپلانات قوشونلار چکیلیب آپاریلسین و داغلیق قاراباغ، ائرمینیستانلا سینیر یانی بؤلگه لره گؤندریلسین. خبردارلیق ائدیله‌ردی کی، قاداغان ساعتینین قویولماسی آغیر سونوجلار وئر بیلر. میتینگچی‌لر آذربایجان ک.پ. م.ک-نین بیناسینی محاصره‌یه آلمیشدی لار .

۱۹۹۰-جی ایل ژانویه نین ۱۹-دا میخایل قورباچوف شوروی آنایاساسی نین ۱۱۹-جو، آذربایجان س.س.ر.ی آنایاساسی نین ۷۱-جی ماده‌لرینی پیس شکیلده پوزاراق، ژانویه نین ۲۰-دن باکیدا اولان اوستو (فوق العاده) وضعیت اعلان ائدیلمه‌سی حاققیندا فرمان ایضالادی.

۱۹۹۰-جی ایل ژانویه سی نین ۱۹-او ساعات ۱۹:۲۷ دقیقه ده س.س.ر.ی د.ت.ک-نین "آلفا" قروپو و جومهوریت د.ت.ک-سینین رهبرلیگی طرفیندن تشکیل ائدیلن عملیات نتیجه‌سینده جومهوریت

میللی عداوتین ایلک قوربانلاری ائرمینیستاندا یاشایان آذربایجان‌لی‌لار اولدو. ۱۹۸۸-جی ایلین یانواریندا قافان و مئهری‌دن ایلک قاچقینلار آذربایجانا سیغیندی‌لار.

۱۹۸۸-جی ایل فوریه نین ۱۹-دا ایرواندا ائرمینیستان

تورکلردن تمیزلنملی! ائرمینیستاندا یالنیز

ائرمینی‌لر یاشامالی‌دیر کیمی نیفرتلی شوعلارلارلا

میتینگلر کئچیریلیردی. ائله همین گون باکیدا دا

آنتی‌ائرمینی روحلو کوتلوی میتینگ تشکیل اولوندو.

۱۹۸۸-۱۹۸۹-جو ایللرده ائرمینیستان اراضی‌سینده

آذربایجان‌لی‌لار قارشى سون ائتیک تمیزلمه حیاتا

کئچیریلدی. بئله‌لیکله، ائرمینیستانداکی ۱۸۵ آذربایجان

کندیندن ۲۳۰۰ مین آذربایجان‌لی قوولودو. ائشیکه

چیخارتماق و دیپورت چاغی ۲۵۵ نفر اؤلدورولدو، ۱۲۰۰

آدام یارالاندی، ۳۱ مین ائو، ۱۶۵ کولخوز و سووخوزون

املاکی تالان ائدیله‌دی. بو اولایلار موسکو گؤز یومور،

م.قورباچوو حیله‌لی بیاناتلار وئریر، آذربایجانین او

زامانکی اؤندرلری ایسه دوزگون عکس‌العمل گؤستره

بیلمیرلر .

ائرمینیستانین اراضی ایدیدعالاری و داغلیق قاراباغدا

آیریمچی‌لیق حرکاتی ۱۹۸۸-جی ایلده جومهوریتین

اراضی بوتؤولوگونون مدافعه‌سی اوغروندا کوتلوی خالق

حرکاتینین یارانماسینا گتیریب چیخاردی. جومهوریتده

میللی منلیک شعورونون داها دا گوجلنمه‌سی و

دئموکراتیک پروسس‌لرین گلیشمه‌سی ۱۹۸۹-جو ایلین

سپتامبریندا آذربایجان عالی شوروی نین "آذربایجان

س.س.ر-این مونسجیملیگی حاققیندا" آنایاسا قانونو قبول

ائتمه‌سی ایله علامتلی اولموش دور .

۱۹۸۹-جو ایلین سونو، ۱۹۹۰-جی ایلین ژانویه سینده

آذربایجاندا توپلومسال-سیاسی دوروم داها کسکینلشدی،

قارشى دورما درینلشدی، مؤوجود ایقتیدارین حادیه‌لره

نظارتی سون درجه‌ده گوجسوزلدی. حاکیمیت بحرانی و

جومهوریتدکی اولایلار نظارتین تام ایتیریلمه‌سی بوندا

گؤستریلدی کی، داغلیق قاراباغدا و ائرمینیستانلا

سینیر دا (مرز ده) ائرمینی یاراق‌لی‌لارینین قانلی

باکیدا اولاغان اوستو وضعیتین اعلان اولونماسی حاقیندا بیلگی ایسه اهلاییه یالنیز ژانویه ۲۰-ده سحر ساعات ۷-ده جومهوریت رادیوسو ایله چاتدیریلدی. حالبوکی، میخیایل قورباچوفون آذربایجانا اعزام ائتدیگی یوکسک وظیفه‌لی مامورلار حیاسیزجاسینا بیان ائدیردی‌لر کی، باکیدا اولاغان اوستو وضعیت اعلان اولونمایاجاق دیر .

بئله‌لیکله، قوشون‌لارین قانون‌سوز یئریدیلیمه‌سی نتیجه‌سینده باکیدا و جومهوریتین بؤلگه‌لرینده ۱۴۷ نفر اؤلدورولموش، ۷۴۴ نفر یارالانمیش، ۸۴۱ نفر قانون‌سوز توتوقلانمیش، اونلاردان ۱۱۲ نفری س.س.ری-نین موختلیف شهرلرینه آپاریلاراق حبس‌خانالاردا ساخلانیمیشدی. حربی قوللوق‌چولار طرفیندن ۲۰۰ ائو و منزیل، ۸۰ اوتوماشین، او جمله‌دن اورژانس یاردیم ماشین‌لاری داغیدیلیمیش، یاندیریلجی گولله‌لرین تۇرتدیگی یانغین‌لار نتیجه‌سینده کوللی میقداردا دؤولت املاکی و شخصی املاک محو ائدیلیمیش‌دیر.

قارا یانوار و مدیا

شوروی د.ت.ک-نین "آلفا" قروپو ژانویه نین ۱۹-دا ساعات ۱۹:۲۷-ده آذربایجان تیلوویزیونونون انرژى بلوکونو پارتلاتدی، جومهوریتده نیلوویزیون وئریشلری دایاندیریلدی، مطبوعات سوسدورولدو. آذربایجان دونیادان تجرید ائدیلدی. محض بو فاجیعه‌لی آنلاردا اوزاقلاردان "آزادلیق رادیوسو"نون، میرزه خزرین عظمتلی سسی میخیایل قورباچوفون اینفورماسیون بلوکاداسینی داغیتدی.

شاعیر و پوبلیسیست ملاحت آغاجان‌قیزی بو آنی اؤز خاطیره‌لرینده بئله تصویر ائدیر: یاخشی یادیم/دیر ۲۰ ژانویه گنجه‌سی بوتون یاخینلاریمیز بیر اوتاغا ییغیشیمیشدی. بؤیوک اوتاق آداملا دولو اولسا دا هنج کیمسه دانیشمیردی. قادی‌نلار سس‌سیز آغلاییردی‌لار، کیشی‌لر باخیش‌لاری ایله یئری یارماق ایستیردی‌لر - یئره گیرمک اوچون! قارداشیم رادیو دالغالارینی جوشغویلا/ک-ولک ائدیردی. و رادیودان میرزه خزرین

تیلوویزیونون انرژى بلوکو پارتلادیلمیشدی کی، باکیدا اولاغان اوستو وضعیت اعلان ائدیلمه‌سی و قوشونون شهره گیرمه‌سینه گؤره اهلاییه رسمی بیلگیلر چاتدیریلماسین. حالبوکی، همین واخت ۲۶ یئرده پیکت‌لر، باریقادلار قورولموش، شهردکی ۶۰ قوشون حیصه‌سیندن ۳۴-نون، او جمله‌دن سالیان کازارماسینین گیریش-چیخیش یولو کسلیلمیشدی. خالق جبهه‌سی‌نین بیر سایى لیدرلری اهلاییه داغیلماغی، بعضی‌لری ایسه مقاومت گؤسترملگی مصلحت گؤروردو .

شوروی مدافعه باخانلیغی نین، د.ای.ن و د.ت.ک-نین حاضر لاییب حیاتا کئچیردیگی "اودار" آدلی عملیاتدا اساس رولو اؤزل تعییناتلی "آلفا" و شوروی د.ت.ک-نین "آ" تخریبات قروپ‌لاری اویناییردی. ژانویه اولایلاری زامانی باکی یا یئریدیلن ساواش قروپلاشمانین ترکیبینه ۷۶، ۱۰۴، ۱۰۶-جی قواردیا هاوا-دئسانت دیویزی‌لارینین اوچ پولکو، ۲۹۵-جی موتو آتیجی بؤلمه، اؤزل تعییناتلی ۲۲-جی بریقاد، قارا دنیز دونانماسی دنیز پیادالارینین ۸۸۲-جی باتالیونو، د.ت.ک-نین ۷-جی ایداره‌سی‌نین خصوصی تعییناتلی "آلفا" قروپو و س. حربی حیسه‌لر داخل ایدی.

ژانویه نین ۱۹-دا گنج قوشون فوق‌العاده دوروم اعلان ائدیلمه‌سیندن خبرسیز اولان شهره داخل اولدو و اهلاییه دیوان توتدو. میخیایل قورباچوفون فرمانی قوه‌یه میننه دک (۲۰ ژانویه، ساعات ۰۰:۰۰) آرتیق ۹ نفر اؤلدورولموشدو .

تانکلار و ب.ت.ر-لر باکی کوچه‌لرینده قارشى‌لارینا چیخان هر شئی آزی، ساواشچیلار هر یانی آمان‌سیز آتسه توتوردولار. اینسان‌لار نینکی کوچه‌لرده، حتی اوتوبوسدا گئدرکن، اؤز ائولرینده اوتوردوق‌لاری یئرده گولله‌لره توش گلیردی‌لر. یارالی‌لاری آپارماغا گلن "اورژانس یاردیم" ماشین‌لارینی و طیب ایشچی‌لارینی ده آتسه توتوردولار .

واسیطه‌لری (ک.ی.و) طرفیندن یاییلمیش، او جومله‌دن اؤزگه دیللرده یاییلمیش دیر.

حیساباتدان (راپورتدان) بللی اولور کی، باکی یا یئریدیلیمیش قوشون شرطی- بیر سایى معلوماتلارا

سسینی ائشیدنده، منه ائله گلدى کی، هامی نفسینی اوددو، اما هامی دیریلدی. ۲۰ ژانویه گنجه‌سی - میرزه خزرین سسی - مؤعجوزه ایدی! بلکه آه، ناله‌دن بوغولان هاوا - میرزه خزرین سسی ایله هیچقیریردی! میرزه خزر - ۲۰ ژانویه ده اؤلمکده اولان آذربایجان خالقینا آلاهیین

باغیشلادیغی ایلاهی سسی ایله اومود وئردی. بیر گونده یوز ایله برابر ایش گوردو. او سس میللتی مزاردان چیخارتدی. دیری‌لره شهید اونغول‌لاری دفن ائتمک اوچون گوج وئردی.

"آزادلیق" ۲۰ ژانویه ده کی ایلک وئریشی هم آذربایجاندا، هم ده دونیانین هر یئرینده آذربایجان‌لی‌لاری و ایجتیماعیتی اویاتدی. دنیا آذربایجان‌لی‌لاری آياغا

قالخدی. اعتراضلار باشلادی. موسکو اؤز خلوتی باکی عملیاتینی سوسقونلوقلا سونا چاتدیرا بیلمه‌دی .

شوروی سیستمی نه قدر قاپالی اولسا دا، ائشیک اؤلکه‌لرین اینفورماسیون آگنت‌لیک‌لری، مطبوع اورقانلاری آذربایجان خالقینین باشینا گتیریلن بو دهشت‌لی فاجیعه‌دن خبر توتاراق اؤز موناسیبت‌لرینی، اؤز مؤوقعلرینی بیلدیرمیشدی.لر. دنیا یایینیندا ۲۰ ژانویه فاجیعه‌سی حاققیندا یازیلان بیلگی‌لر هجم‌جه کیچیک اولسا دا، آنلامدا، ماهیتجه چوخ دولغون‌دور. سؤزلر، دوشونجه لر گرچگی و حقیقتی گؤرون‌تولیر.

ش.ی.ت قورومونون مستقل ساواش اوزمانلارینین راپورتوندان

"ساواش قوللوق‌چولارین و اونلارین عایيله عوضولری‌نین سوسیال مدافیه‌سی ایتتفاقینین" (ش.ی.ت) رایى ایستینطاق کومیسسیونون ماتریال‌لارین‌دان ایستیفاده ائدیلمکله حاضرلانمیش دیر. بو رى ۱۹۹۰-جی ایله شوروی-نین و جومهوریتین کوتلوی اینفورماسیون

گؤره اونون سایى ۶۰ مین نفره چاتیردی. اونلار "دؤیوش تاپشینیغی" یئرینه یئتیرمک اوچون مؤحکم پسیکولوژی(روحی) حاضیرلیق کئچمیشدی.لر. "ش.ی.ت" تشکیلاتی موسقیل ساواش موخصصیصلری‌نین حئساباتیندا اوخویوروق: "سیزی باکی‌یا روس‌لاری مودافیعه ائتمک اوچون گتیرمیش‌لر، یئرلی اهالی اونلاری وحشیجه‌سینه محو ائدیر؛ تمامیتچیلر سالیان قازارمالارینین (باکی‌دا اساس حربی قارنیزونون یئرلشدیگی اراضی) اطرافین‌داکی ائولرین داملاریندا تک گولله آتانلار (اسناپر) یئرلشدیرمیش‌لر، تکجه بو اراضیده ۱۱۰۰ آتیش نؤقطه‌سی وار؛ تیکیئتیلر، ائولر آذربایجان خالق جبهه‌سی‌نین یاراق‌لی‌لاری ایله دولودور، اونلار سیزی گوج‌لو اوتومات-موسلسل آتیشینا توتاجاق‌لار". فاکت‌لارلا ثبوت اولونموش دور کی، آذربایجانا گؤندریلن اوردو حیسه‌س‌لری‌نین ترکیبینه ایستاوروپول، کراسنودار و روستوفدان سفربرییه (بسیج اولونماغا) آیینمیش ائرمی عسگر و ضابطلر، شوروی ساواش حیسه‌لرینده خیدمت ائدن ائرمی‌لر، حتی، ائرمی کورسانت‌لار (ساواش

اۋىر تېمى اۋىرنىچىلىرى/افسلىك اۋىرنىچىلىرى) دا داخىل
ئىدىلەمىشىدى .

راپورتداكى ۳-جو بۆلمەدن (اوردونون ساواش جىنايەتلىرى) بىر پارچا:

آداملار ئىن خىسسى قىدارلىقلا و ياخىن مەسافەدن
گوللەنمەلىرى. اىچرىسىندە مېنىلەر، او جوملەدن
اوشاقلار اولان ۳۹ نۆمرەلى "اىكاروس" ماركالى
مارشروت (خط واحد) اوتوبوسو آتېشا توتولموش دور .

مىرىضخانىلار ئىن، "اورژانس ياردىم" ماشىنلار ئىن ئىش
توتولماسى. اۋىنك اىچىن: ۵۰-۶۷، ۵۱-۶۷، ۳۷-۳۹
arç دۋولت سايىلى "اورژانس ياردىم"
ماشىنلار تانكلار ايله آتېشا توتولموش دور. حكىم
آ.م.مارخۇكا اۋلدورولموش دور .

سونگو-پىچاقلا (سرنىزە ايله) اۋلدورمە جىنايەتلىرى. بئله
قوربانلاردان بىرى كۆز و مىللىتجە روس دور .

كلاشنىكوو" اوتوماتىك سىلاحلار ئىندا آغىرلىق مەركىزى
دېيىش ۵،۴۵ مىلى مەتر كالىبرى گوللەلەردىن اىستىفادە
ئىدىلەمىشىدىر .

آذربايجان طرفىنىن موقى

۱۹۹۲ جى ايل ژانوىەسى ئىن ۱۸-دە آذربايجان
جومهۇرىيەتى ئىن قانۇن ايله "شەھىدلر گونو" آدى آلتىندا
جومهۇرىيەتنىن آمك ياسالارى مەجلەسىنە علاۋە ئىدىلەمىش
۱-۶۶ جى ماددە ئىن آدى (ماددە ۱-۶۶. شەھىدلر گونو)
و مەتنى ۱۹۹۹-جو ايلدە قوۋەيە مىنىمىش امك
مەجلەسىندە بوتونلوكلە دىيىشلىدى و ئىنى دوزلىش بئله
وئىلدى:

ماددە ۱۰۶. عوموم خالق گونو

ھەر ايل ژانوىە ئىن ۲۰سى آذربايجاننىن باغىمىسىزلىغى و
اراضى بوتۇلولوگو اوغروندا اۋلدورولموش شەھىدلر ئىن
خاطىرەسىنى ياد ائتمە گونو عوموم خالق ياس گونودور.
بو گون ايش گونو حىساب ئىدىلمىر .

آذربايجان جومهۇرىيەتى عالى شوروى ئىن ۱۹۹۰-جى ايل
۲۲ ژانوىە تارىخلى اولان اوستو اوتوروموندا قبول
اولونموش قاراردا شوروى عالى رياست ھىيەتى ئىن ۱۹۹۰-
جى ايل ۱۹ ژانوىە تارىخلى فرمانى قانۇن سوز
سايىلەمىش، اونون اساسىندا حىياتا كىچىرىلن حربى-
سىياسى تەدبىر مونىجىم آذربايجان جومهۇرىيەتنە قارشى
تجاوز كىمى، باكى شەھرى ئىن يوزلرە ساكىنى ئىن
ھلاكىنا و يارالانماسىنا سەبب اولموش حربى
قوللوقچولار ئىن حركەتلىرى ايسە آذربايجان خالقىنا
قارشى جىنايەت كىمى دىرلەندىرىلەمىشىدىر. جومهۇرىت
شوروى ئىن ھەمىن اوتورومدا ژانوىە فاجىيەسى ئىن
آراشدىرماسى اوزرە وكىل-اىستىنطاق كومىسيونو
يارادىلەمىش، كومىسيونون تەركىبىنە آذربايجان خالق
جەھەسى ئىن تەمىلچىلىرى دە داخىل ئىدىلەمىشىدى.
م.ت.عابباسوف كومىسيونون صدرى، ت.ى.قارايئو
صدرىن ياردىمچىسى تەدبىق ئىدىلەمىشىدى .

كومىسيون وكىللر ئىن قاتىماسى ايله سورغولار
كىچىرىمىش، عبدالرحمان وزيروف، وىكتور پوليانىچكو،
افرانداش دىمىروف، حسن حسنوو، رافىق زىنالوو، رافىق
علىئو، ائلمىرا قافارووا، آياز موطلىبىوو، آيدىن مەمدوو،
واقىف حوسىنىوو، ن. كرىموو، ابولفۇز علىئو، حىكىمەت
حاجىزادە، ئابىت باغىروو، عىسا قەمىر، نجف نجفوو،
توفىق قاسىموو، صابىر روستمخانلى، فىرودىن
سەندروف سورغو-سوال ئىدىلەمىشلىر .

۱۹۹۰-جى ايل ژانوىە ئىن ۱۹-۲۰-دە باكى شەھرىنە
قوشونلار ئىن ئىرىدىلەمەسى ايله باغلى فاجىيەلى
اولايلار ئىن تەفصىلاتىنىن و سەببلر ئىن آراشدىرماسى
اوزرە آذربايجان جومهۇرىيەتى عالى شوروى ئىن وكىل-
اىستىنطاق كومىسيونون يارادىلەمەسىنا و آذربايجان
جومهۇرىيەتى عالى شوروى مىللى شورا ئىن ۱۹ ژانوىە
۱۹۹۲-جى ايل تارىخلى ايجلاسىندا ھەمىن كومىسيونون
ايشى ئىن نەھىتى ئىن دانىشلىق ئىدىلەمەسىنە باخمايلاق،
۱۹۹۴-جو ايله قدر بو سوروما سىياسى-ھوقوقى قىمەت
وئىلەمىشىدىر .

Xudafərin

Türkçə - Farsca

ŞUBAT-MART (FEV-MART) 2017 – İL 12- SAY 148-ELMİ-ƏDƏBİ-KÜLTÜRƏL DƏRGİ

telegram.me@XUDAFERIN

WWW.KHUDAFARIN.IR

AZƏRBAYCAN QARADAĞ BÖLGƏSİ

